

Projekt

z dnia 14 stycznia 2026 r.

Zatwierdzony przez .....

UCHWAŁA NR .....
RADY MIASTA SKIERNIEWICE

z dnia ..... 2026 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Skierniewice na lata 2026–2029

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2025 r. poz. 1153, z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.), Rada Miasta Skierniewice uchwała, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Skierniewice na lata 2026–2029”, zaopiniowany pozytywnie przez Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Skierniewice.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego.

Przewodniczący Rady

Jarosław Chęć

Spreżony
pod wrażliwością
Jarosław Chęć

UZASADNIENIE

do uchwały w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Skierniewice na lata 2026-2029”

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2025 r. poz. 1153) do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty w zakresie kultury, w tym w szczególności ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Obowiązek ten obejmuje zarówno podejmowanie działań organizacyjnych i planistycznych, jak i wspieranie inicjatyw służących zachowaniu oraz właściwemu wykorzystaniu dziedzictwa kulturowego.

Podstawę prawną opracowania i przyjęcia gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi art. 87 ust. 1–3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292). Zgodnie z powołanymi przepisami, prezydent miasta sporządza gminny program opieki nad zabytkami na okres czterech lat, po uprzednim uzyskaniu opinii właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, natomiast rada gminy przyjmuje program w drodze uchwały.

„Program Opieki nad Zabytkami Miasta Skierniewice na lata 2026–2029” został opracowany zgodnie z wymogami ustawowymi oraz wytycznymi wynikającymi z krajowych i regionalnych dokumentów strategicznych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Program określa aktualny stan zasobów zabytkowych Miasta Skierniewice, identyfikuje najważniejsze problemy i zagrożenia związane z ich zachowaniem, a także wyznacza cele, kierunki działań i zadania służące skutecznej ochronie, opiece oraz racjonalnemu wykorzystaniu zabytków.

Projekt Programu został przedłożony do zaopiniowania Łódzkiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków, który w dniu 1 grudnia 2025 r. wydał opinię pozytywną.

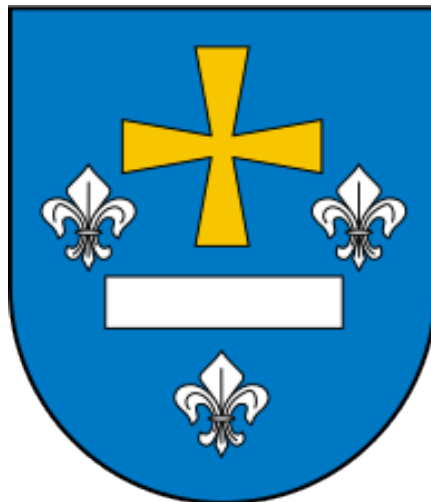
Mając na uwadze powyższe, podjęcie uchwały w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Skierniewice na lata 2026–2029” jest zasadne.

PREZYDENT MIASTA

Krzysztof Jażdżyk

Załącznik do uchwały nr .....
Rady Miasta Skierniewice
z dnia ..... 2026 r.

*GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA
SKIERNIEWICE NA LATA 2026-2029*

Skierniewice, 2025 r.

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	5
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	5
3.1. Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku	5
3.2. Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.....	5
3.3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym	7
3.4. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.....	8
3.5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane.....	8
3.6. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych.....	9
3.7. Pozostałe akty prawne zawierające uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	9
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	10
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	10
4.1.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 (KPOZ) ..	10
4.1.2. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 (SRKS2030)	11
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa	13
4.2.1. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2024-2027	13
4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego.....	16
4.2.3. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030.....	18
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.	21
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy.....	21
5.1.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Skierniewice (II edycja)	21
5.1.2. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	29
5.1.3. Strategia Rozwoju Miasta Skierniewice na lata 2021-2030.....	32
5.1.4. Gminny Program Rewitalizacji Miasta Skierniewice na lata 2023-2033.....	36
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta.....	43
5.2.1. Zarys historii miasta.....	43
5.2.2. Krajobraz kulturowy	52
5.2.3. Placówki muzealne	74
5.2.4. Zabytki archeologiczne	76
5.2.5. Dziedzictwo niematerialne	78
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	88
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków (GEZ)	91

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta. Analiza szans i zagrożeń	92
7. Założenia programowe gminnego programu opieki nad zabytkami miasta Skierniewice na lata 2026-2029	94
7.1. Priorytety programu opieki	95
7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki	96
8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	98
9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	99
10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	100
10.1. Źródła publiczne. Środki krajowe	101
10.1.1. Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	102
10.1.2. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji (Fundusz Kościelny)	103
10.1.3. Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków	104
10.1.4. Budżety jednostek samorządu terytorialnego	104
10.2. Źródła publiczne. Środki zagraniczne	105
10.2.1. Fundusze Unii Europejskiej	105
10.3. Inne źródła finansowania dziedzictwa kulturowego	109
10.3.1. Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej	109
10.3.2. Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi	110
10.3.3. Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków	110
10.3.4. Europejskie Dni Dziedzictwa (EDD)	110
10.3.5. Ogólnopolski konkurs „Zabytek zadbane”	111
10.3.6. Rządowy Program Odbudowy Zabytków	111
11. Podsumowanie	112
Bibliografia:	115

Wykaz tabel

Tabela 1. Wykaz obiektów i obszarów na terenie miasta Skierniewice wpisanych do rejestru zabytków	117
Tabela 2. Wykaz obiektów i obszarów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków miasta Skierniewice	121
Tabela 3. Wykaz stanowisk archeologicznych na terenie miasta Skierniewice (AZP)	139

Stan na dzień 21.11.2025 r.

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe stanowi fundament istnienia każdej społeczności. Zabytki jako wytwory dawnych epok, stanowią nieodłączny element dziedzictwa kulturowego. Ich ochrona i konserwacja to ważny aspekt polityki kulturalnej państwa oraz działań władz publicznych. Zabytki są nie tylko świadectwem przeszłości, lecz także istotnym składnikiem współczesnej kultury, który wpływa na poprawę jakości życia społeczeństwa. Zachowanie dziedzictwa kulturowego leży w interesie publicznym, ponieważ zabytki odgrywają kluczową rolę w edukacji, kształtowaniu wartości humanistycznych i tożsamości kulturowej mieszkańców. Ponadto ochrona zabytków wspiera zrównoważony rozwój, porządek przestrzenny oraz integruje działania na rzecz środowiska naturalnego.

Państwo realizuje swoje obowiązki w zakresie ochrony zabytków m. in. poprzez organy samorządu terytorialnego na różnych szczeblach. Władze gmin mają szczególne zadanie w opiece nad dziedzictwem kulturowym na swoim terenie. Skuteczna ochrona zabytków wymaga współpracy tych władz z właścicielami, użytkownikami zabytków oraz lokalnymi społecznościami, co pozwala na budowanie sprawnego i efektywnego systemu zarządzania dziedzictwem.

Elementem polityki samorządu umożliwiającym realizację powyższych zadań jest sporządzenie gminnego programu opieki nad zabytkami.

Gminny program opieki nad zabytkami to strategiczny dokument wyznaczający kluczowe kierunki działań na czteroletnią perspektywę, mających na celu ochronę i poprawę stanu lokalnego dziedzictwa kulturowego. Pełni funkcję narzędzia administracyjnego, określającego zasady inicjowania, wspierania i koordynowania działań związanych z ochroną zabytków, krajobrazu kulturowego oraz promocją dziedzictwa historycznego. Jest fundamentem współpracy między samorządem, właścicielami zabytków oraz organem administracji państwowej do spraw ochrony zabytków którym jest wojewódzki konserwator zabytków. Kontynuacja i rozwój tej współpracy w kolejnych latach przyczynić się ma do zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, przynosząc korzyści całej społeczności lokalnej.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Skierniewice na lata 2026-2029 stanowi Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2024 r., poz. 1292 z późn.zm.).

Zgodnie z art. 87 ww. ustawy prezydent miasta sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami. Gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje rada miasta, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program w dalszej kolejności ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu prezydent miasta sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia radzie miasta.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte są w:

3.1. Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa narodowego w Polsce (art. 5), stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (art. 6 ust. 1), wskazuje, że ochrona środowiska (w tym zabytków) jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela (art. 86).

3.2. Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

W ustawie tej określono przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków, a także opieki nad nimi, finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a ponadto organizację organów ochrony zabytków.

Zgodnie z art. 3 pkt. 1 w/w ustawy zabytkiem jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Sposób ochrony zabytków określa art. 4 w/w ustawy wskazujący, że ochrona zabytków jest sprawowana przez organy administracji publicznej.

Obowiązki ochrony zabytków ciąży na właścicielach lub posiadaczach zabytków, którzy zostali zobligowani do dbałości o obiekty i obszary zabytkowe poprzez ich właściwe wykorzystywanie, remontowanie i udostępnianie (art. 5 w/w ustawy).

W świetle art. 6 ustawy ochronie i opiece podlegają:

- zabytki nieruchome będące m.in. krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi i ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dzieła architektury i budownictwa, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- zabytki ruchome będące, np. dziełami sztuki i pamiątkami historycznymi, wytworami techniki, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- zabytki archeologiczne będące np. pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ustawa w art. 7 określiła cztery prawne formy ochrony zabytków, którymi są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
  - 1 a) wpis na listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Formę ochrony stanowi także gminna ewidencja zabytków, w której są:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków,
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 22. ust. 5 w/w ustawy).

Ustawa określa także obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Do obowiązków gminy należy w szczególności:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków
- nieruchomości z terenu gminy (art. 22. ust. 4 w/w ustawy),
- sporządzanie (na okres 4 lat) gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 w/w ustawy),
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gmin, planu ogólnego, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej (art. 18 i 19 w/w ustawy),
- sporządzanie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowywanego zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r.

Dla prowadzonych przez gminę zadań istotne są zapisy w art. 19 ustawy, zgodnie z którym w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- parków kulturowych.

W ramach nowelizacji ustawy (z dnia 22 czerwca 2017 r.) samorzady wszystkich szczebli otrzymały możliwość udzielania dotacji na prace przy zabytkach nie tylko wpisanych do rejestru zabytków, lecz również znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81 ust. 1 w/w ustawy).

Zgodnie z art. 89 ustawy organami ochrony zabytków są:

1. minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
2. wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

3.3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym

W art. 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2025 r., poz. 1153 z późn.zm.) zostały określone zadania własne gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, dróg gminnych, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewieni, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

3.4. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2025 r., poz. 1077) reguluje m.in. zasady zmiany własności obiektów zabytkowych.

Ustawa stanowi, że jednym z celów publicznych jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz precyzuje, jakie działania (sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości) wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

3.5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane

W art. 39 ustawy Prawo budowlane (Dz. U. z 2025 r., poz. 1080), zawarte zostały zasady użytkowania oraz prowadzenia prac budowlanych w obiektach zabytkowych. Zgodnie z jego treścią:

1. Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.
2. Decyzja o pozwoleniu na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.
3. W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

3.6. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 6 ustawy o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2025 r., poz. 707) zwalnia się od podatku od nieruchomości grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

3.7. Pozostałe akty prawne zawierające uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami:

- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, (Dz. U. z 2024 r., poz. 1130 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2025 r., poz. 647 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2024 r., poz. 87);
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2025 r., poz. 1338);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. 2004 r., Nr 71, poz. 650),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. 2011 r., Nr 89, poz. 510),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. 2004 r., Nr 30, poz. 259),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. 2004 r., Nr 124, poz. 1304 ze zm.),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r., poz. 56),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. 2004 r., Nr 212, poz. 2153).

Ponadto, w zakresie zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zasady ich ochrony określa:

- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r., poz. 385),
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r., poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r., poz. 1640).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny program opieki nad zabytkami opiera się na dokumentach powiązanych na trzech poziomach: krajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. W realizacji swoich założeń programowych nawiązuje do krajowej polityki ochrony zabytków, koncentrując się na takich aspektach jak finansowanie prac konserwatorskich z budżetu gminy, wykorzystywanie dziedzictwa kulturowego w promocji regionu, usprawnienie komunikacji między gminą, instytucjami ochrony zabytków i mieszkańcami, a także udostępnianie informacji o lokalnym zasobie zabytkowym.

4.1.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 (KPOZ)

Uchwałą nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. (M.P. z 2023 r., poz. 1470) został przyjęty Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026. Celem głównym Programu jest „zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce”. Do realizacji tego celu opracowano trzy cele szczegółowe dotyczące:

- weryfikacji wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości,
- wzmocnienia potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków,
- roli zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

Podmiotami koordynującymi zadania są:

- Departament Ochrony Zabytków,
- Narodowy Instytut Dziedzictwa,
- Narodowy Instytut Konserwacji Zabytków.

Niektóre zadania szczegółowe, zapisane w „KPOZiOnZ 2023-26”, mogą mieć odniesienie do realizacji zadań w ramach Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Skierniewice na lata 2025-2028. Przykładowo takimi zadaniami mogą być:

- zadanie 1.1.2 weryfikacja i klasyfikacja zabytków techniki kolejowej - np. Parowozownia,
- zadanie 3.1.2 wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami,
- zadanie 3.1.7 proces prowadzenia inwestycji w obiektach zabytkowych - szkolenia dla samorządu.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami to kluczowy dokument strategiczny, który wyznacza główne kierunki działań na rzecz skutecznej ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Program podkreśla znaczenie zabytków jako istotnego elementu tożsamości narodowej oraz promuje ich wartość kulturową i społeczną. Szczególną rolę w jego realizacji odgrywają samorządy oraz współpracujące z nimi lokalne instytucje, których zaangażowanie stanowi fundament efektywnej opieki nad zabytkami i ich popularyzacji wśród społeczności lokalnych.

[4.1.2. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 \(SRKS2030\)](#)

Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. została przyjęta „Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030”, (M.P. z 2020 r., poz. 1060).

Głównym celem tego dokumentu jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

W części poświęconej celom, kierunkom interwencji oraz narzędziom realizacji celu głównego, przyjęto trzy cele szczegółowe:

- Cel 1: Współdziałanie - zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej;
- Cel 2: Kultura - wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą;
- Cel 3: Kreatywność - wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS szczególnie istotny jest priorytet 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury, który podkreśla, że jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków.

W Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego wymieniono szereg projektów strategicznych, które wpisują się w zakres działań realizowanych lub mogących być realizowanymi przez miasto Skierniewice, wśród których należy wymienić:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.
- Dziedzictwo Buduje Wspólnotę (utworzenie sieci muzeów historycznych, których głównym celem jest opowiadanie o historii Polski z różnych perspektyw),
- Niepodległa (budowa kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100 rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m. in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego),
- Rozwój Czytelnictwa – projekt, który ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy (działalność Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Władysława Reymonta w Skierniewicach tj.: spotkania, prelekcje, wieczory literackie oraz inne formy popularyzujące literaturę, historię oraz inne dyscypliny wiedzy),
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.

Z programu tego aktywnie poprzez dofinansowanie korzystają w 2025 r. następujące kluby: Międzyszkolny Klub Sportowy SKIER-VIS, KS Legion, Akademia Sztuk Walki Tiger, Amtorski Klub Bokserski, Uczniowski Klub Sportowy "VIS", Stowarzyszenie Academia Gorila Skierniewice, Klub Sportowy Polonia Skierniewice, Miejski Klub Sportowy ÓSEMKA Skierniewice.

- **Rozwój Turystyki Kulturowej** - projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej oparty na zasobach kulturowych.

W Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego podkreślono, iż podstawą budowania silnego kapitału społecznego jest wzmacnianie prospołecznych postaw i tożsamości opartych na wspólnym dorobku kulturowym, co osiąga się poprzez szacunek do tradycji oraz poczucie przynależności do wspólnoty i jej historii. Istotnym elementem tej Strategii będą działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

Na poziomie regionalnym – wojewódzkim istnieją trzy dokumenty strategiczne odnoszące się do działań ich twórców w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Tymi dokumentami strategicznymi są:

1. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2024-2027.
2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego.
3. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030.
4. Audyt Krajobrazowy Województwa Łódzkiego.

Miasto Skierniewice podejmuje i prowadzi działania, mające na celu przede wszystkim zrównoważony rozwój kultury, poprawę stanu zabytków oraz promocję dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Cele i kierunki działań wskazane w niniejszym gminnym programie opieki nad zabytkami są zgodne z celami określonymi w dokumentach strategicznych szczebla wojewódzkiego.

4.2.1. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2024-2027

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2024-2027 został przyjęty przez Sejmik Województwa Łódzkiego uchwałą nr V/78/24 z dnia 2 września 2024 r.

Jest to kluczowy dokument definiujący zasady działania samorządu województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz jego odpowiedniego zagospodarowania. Województwo

łódzkie ma być obszarem wyróżniającym się bogactwem i różnorodnością zasobów dziedzictwa kulturowego oraz historycznej spuścizny, które tworzą podstawę wielokulturowej tożsamości regionu. W tak nakreślonej wizji strategicznym celem jest” zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego regionu jako istotnej części spuścizny dziejowej”.

W długofalowej perspektywie wizja odzwierciedla pożądaną stan województwa pod względem zachowania i właściwego wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego, a jego osiągnięciu ma sprzyjać realizacja założonych celów operacyjnych, tj.:

1. Atrakcyjność krajobrazu kulturowego;
2. Tożsamość wielokulturowa regionu;
3. Sprawny system zarządzania opieką nad dziedzictwem kulturowym.

Program wskazuje, że znaczna część terenów, zawierających obiekty i zespoły odznaczające się wyjątkowymi walorami zabytkowymi oraz krajobrazowo-kulturowymi, wymaga wzmocnienia obszarowej ochrony prawnej ze szczególnym uwzględnieniem kontekstu krajobrazowego ochrony ekspozycji i panoram, którą należy stanowić skutecznie i niezwłocznie.

Skuteczna realizacja WPOnZ wymaga bliskiej współpracy z organami odpowiedzialnymi za ochronę zabytków oraz instytucjami realizującymi zadania w tej dziedzinie (w szczególności z Łódzkim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków – ŁWKZ, Narodowym Instytutem Dziedzictwa – NID, muzeami), jak również z jednostkami samorządu terytorialnego.

W programie zapisane zostały cele operacyjne skategoryzowane dla miasta Skierniewice jako ośrodka historycznego o randze regionalnej. Należą do nich:

Nazwa ośrodka: SKIERNIEWICE	Ranga: REGIONALNA
Zadania do realizacji w okresie 2024 - 2027	
Cel operacyjny 1: ATRAKCYJNY KRAJOBRAZ KULTUROWY	
Działanie 1.1.: Tworzenie uwarunkowań dla skutecznej ochrony dziedzictwa kulturowego	
Zadanie 1.1.1. Tworzenie uwarunkowań prawnych i programowych	
Opracowanie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego	
Stanowienie uchwały reklamowej	
Opracowanie i cykliczna aktualizacja gminnego programu opieki nad zabytkami	
Opracowanie i cykliczna aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych	
Opracowanie gminnego programu rewitalizacji	
Zadanie 1.1.2. Tworzenie uwarunkowań finansowych	
Przyznawanie dotacji na poziomie gminy na prace przy zabytkach	
Działanie 1.2.: Poprawa stanu zachowania i zabezpieczenia zabytków	
Zadanie 1.2.1. Prowadzenie badań i opracowanie dokumentacji wartości dziedzictwa kulturowego	
Opracowanie studium historyczno-konserwatorskiego układu urbanistycznego	
Opracowanie katalogu projektów architektonicznych domów nawiązujących do lokalnej tradycji i dziedzictwa kulturowego	
Zadanie 1.2.2. Rewaloryzacja i właściwe zagospodarowanie oraz zabezpieczenie zabytków z uwzględnieniem ich wartości i kontekstu krajobrazowego oraz adaptacji do zmian klimatycznych	

Prowadzenie działań konserwatorskich w obiektach z listy zabytków reprezentatywnych:
– kontynuacja rewaloryzacji zespołu pałacowo-parkowego
– kontynuacja rewaloryzacji zespołu dworca kolei Warszawsko-Wiedeńskiej
– kontynuacja rewaloryzacji ratusza
– bieżące prace utrzymaniowe kościoła parafialnego św. Jakuba Apostoła
– kontynuacja rewaloryzacji cmentarza rzymsko-katolickiego św. Rocha
Rewaloryzacja układu urbanistycznego (z uwzględnieniem historycznej zabudowy z obiektami sakralnymi, koszarami carskimi, reliktem osady tkaczy)
Kontynuacja rewaloryzacji zakomponowanej zieleni
Montaż lub modernizacje instalacji systemów sygnalizacji alarmowej pożaru, włamania i napadu oraz monitoringu wizyjnego w obiektach muzealnych i sakralnych, zwłaszcza drewnianych i innych obiektach z dużym nagromadzeniem cennych zabytków ruchomych
Kontynuacja rewaloryzacji i modernizacyjnych obiektów Muzeum Historycznego Skierniewic, z uwzględnieniem dostępu dla osób z niepełnosprawnościami
Opracowanie Miejskiego Planu Adaptacji do zmian klimatu (MPA) uwzględniającego specyfikę rewaloryzacji obiektów dziedzictwa kulturowego
Zadanie 1.2.3. Poprawa jakości przestrzeni publicznych historycznych założeń przestrzennych miejskich i wiejskich z uwzględnieniem adaptacji do zmian klimatycznych
Uzupełnianie struktury budowlanej układu przestrzennego z uwzględnieniem specyfiki miejsca, poprzez nawiązanie do lokalnych form architektonicznych
Poprawa jakości przestrzeni publicznych w aspekcie estetycznym i użytkowym
Zwiększenie udziału zieleni w przestrzeni miasta, zwłaszcza w obszarze priorytetowym
Cel operacyjny 2: TOŻSAMOŚĆ WIELOKULTUROWA REGIONU
Działanie 2.1. Kreowanie marki Łódzkie poprzez elementy związane z dziedzictwem kulturowym
Zadanie 2.1.1. Identyfikacja, wsparcie i promocja unikatowych i specyficznych form tradycji
Zachowanie i promocja reliktyw wielokulturowości (dziedzictwo mniejszości)
Włączenie się w ideę tworzenia Listy Produktów Tradycyjnych, poprzez zgłaszanie rekomendacji
Zadanie 2.1.2. Aktywizacja lokalnych społeczności na rzecz opieki nad zabytkami i zwiększania atrakcyjności zabytków
Aktywizacja twórców ludowych oraz objęcie ich merytorycznym wsparciem przez instytucje kultury
Organizacja punktów dystrybucji pamiątek regionalnych
Wspieranie sieciowania współpracy na rzecz rozwijania wizerunkowych produktów turystycznych (Święto Kwiatów, Owoców i Warzyw), w tym potencjalnych produktów turystycznych związanych ze Szlakiem Filmowym
Zadanie 2.1.3. Tworzenie, znakowanie i promocja szlaków kulturowych
Plenerów filmowych w Skierniewicach na Szlaku Filmowym
Szlaku Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej
Promocja szlaku turystycznego Front Wschodni 1914-1918
Działanie 2.2. Edukacja kulturowa i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym
Zadanie 2.2.2. Organizacja i udział w wydarzeniach promujących materialne i niematerialne walory województwa łódzkiego
Udział w Europejskich Dniach Dziedzictwa i/lub Nocy Muzeów (JST, instytucje kultury)
Zadanie 2.2.3. Wykorzystanie ICT do promocji dziedzictwa kulturowego
Prowadzenie strony internetowej promującej dziedzictwo kulturowe (JST, instytucje kultury)
Prowadzenie tematycznych profili na portalach społecznościowych (JST, instytucje kultury)
Cel operacyjny 3: SPRAWNY SYSTEM ZARZĄDZANIA OPIEKĄ NAD DZIEDZICTWEM KULTUROWYM
Działanie 3.1.: Tworzenie i udostępnianie cyfrowych baz danych oraz zasobów
Zadanie 3.1.1. Weryfikacja i digitalizacja zasobu wojewódzkiej ewidencji zabytków i gminnych ewidencji zabytków
Bieżąca aktualizacja i digitalizacja zasobu gminnej ewidencji zabytków
Zadanie 3.1.2. Stworzenie kompleksowego Systemu Informacji Przestrzennej o zabytkach
Prowadzenie i bieżące zasilanie SIP w zakresie danych o zasobach dziedzictwa kulturowego

Zadanie 3.1.3. Cyfryzacja muzealiów oraz rozwój form udostępniania zabytków ruchomych w muzeach
Digitalizacja zabytków ruchomych w Muzeum Historycznym Skierniewic
Wprowadzenie w obiektach Muzeum Historycznym Skierniewic multimedialnych środków przekazu, z uwzględnieniem potrzeb m.in. osób obcojęzycznych i z niepełnosprawnościami
Wdrażanie rozwiązań umożliwiających wirtualne zwiedzanie Muzeum Historycznego Skierniewic, z uwzględnieniem potrzeb m.in. osób obcojęzycznych i z niepełnosprawnościami
Działanie 3.2. Wzmacnianie potencjału organizacyjnego instytucji działających na rzecz dziedzictwa kulturowego
Zadanie 3.2.2. Wspieranie działalności instytucji i organizacji sektora kultury w zakresie ochrony dziedzictwa
Podjmowanie współpracy z innymi instytucjami kultury w podregionie (zwłaszcza niepublicznymi)

Za realizację programu odpowiada Zarząd Województwa Łódzkiego, który wykonuje swoje zadania przy wsparciu departamentów Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego. Koordynacją działań zajmuje się departament odpowiedzialny za kulturę i dziedzictwo kulturowe. Sukces programu zależy przede wszystkim od zaangażowania i współpracy wszystkich odpowiedzialnych podmiotów. Wśród nich są samorządy na różnych szczeblach, zarządcy zabytków, organy ochrony dziedzictwa, instytucje kultury, środowiska naukowe oraz organizacje pozarządowe.

4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego

Obowiązujący Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego 2030+ został przyjęty uchwałą nr LV/679/18 przez Sejmik Województwa Łódzkiego dnia 28 sierpnia 2018 r.

Plan określa cele i kierunki rozwoju przestrzennego regionu. Realizację zapewniają projekty finansowane ze środków własnych samorządu województwa, samorządów lokalnych, budżetu państwa oraz funduszy Unii Europejskiej. Podstawowym źródłem finansowania jest Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa nie ma statusu aktu prawnego, lecz jest dokumentem o charakterze wewnętrznym, który zobowiązuje władze województwa oraz inne jednostki administracji publicznej do przestrzegania określonych priorytetów rozwojowych i prowadzenia polityki przestrzennej zgodnie z wytyczonymi kierunkami. Stanowi on podstawę do opracowywania programów operacyjnych dotyczących rozwoju województwa.

Dokument ten jest również punktem odniesienia dla formułowania wniosków do gminnych studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego/planu ogólnego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także ich oceny pod kątem zgodności z celami regionalnymi. Dodatkowo dostarcza samorządom lokalnym i inwestorom wskazówek dotyczących dobrych praktyk w gospodarowaniu przestrzenią.

W Planie wyznaczono szereg kierunków działań wraz z działaniami. W zakresie dziedzictwa kulturowego można wskazać na: Rozwój miast o znaczeniu lokalnym i wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, m. in. poprzez wzrost zasięgu oddziaływania przestrzennego miast o znaczeniu lokalnym.

W PZPWŁ wskazano, że województwo łódzkie, położone w sercu Polski, to region niezwykle bogaty w zabytki i ślady historyczne, które odzwierciedlają różnorodność jego tradycji i dziedzictwa kulturowego. Historia tego obszaru sięga czasów najdawniejszych, czego dowodem są odkrycia archeologiczne wskazujące na wczesne osadnictwo na tych terenach. Równocześnie województwo łódzkie obejmuje ziemie związane z różnymi jednostkami administracyjnymi historycznej Polski Środkowej, co podkreśla jego wieloaspektowy charakter.

Województwo łódzkie jest także obszarem aktywnej ochrony dziedzictwa niematerialnego, na przykład tradycji ludowych, regionalnych rzemiosł czy obrzędów, które współcześnie wzbogacają ofertę kulturalną regionu i stanowią ważny element tożsamości jego mieszkańców.

Podstawą ochrony dziedzictwa jest szczegółowe rozpoznanie jego zasobów, co obejmuje m.in. tworzenie gminnych ewidencji zabytków oraz katalogów budownictwa regionalnego. Tak kompleksowa identyfikacja obiektów i obszarów o wysokiej wartości pozwoli na skuteczne zarządzanie dziedzictwem, a opracowanie analiz oraz programów strategicznych przyczyni się do zwiększenia efektywności działań ochronnych.

Do największych problemów z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego wskazanymi w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego należą:

- niedostatecznie kontrolowany proces urbanizacji obszarów atrakcyjnych kulturowo, szczególnie na obszarach historycznych miast i w krajobrazie dolin rzecznych,
- brak obwodnic większości historycznych miast, gdzie występuje duże natężenie ruchu komunikacyjnego w strefach zabytkowych,
- istnienie wielu zdegradowanych obszarów wymagających rewitalizacji,
- brak zintegrowanego systemu informacji o obiektach zabytkowych do rewaloryzacji i rewitalizacji oraz odpowiedniego ich zagospodarowania,
- brak opracowań analitycznych i studialnych krajobrazu kulturowego,
- zły stan techniczny licznych obiektów zabytkowych,
- niska świadomość społeczna w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, a szczególnie zabytków archeologicznych.

Poprawa stanu zachowania dziedzictwa wymaga kontynuacji dotychczasowych działań rewitalizacyjnych oraz inicjowania nowych projektów, szczególnie w odniesieniu do obszarów i obiektów o szczególnej wartości, które są zagrożone degradacją. W tym zakresie priorytetem

będzie zachowanie i renowacja reprezentatywnych zabytków, zwłaszcza tych położonych w planowanej sieci historycznych ośrodków. Ważne będzie również stosowanie dobrych praktyk, takich jak odpowiednia opieka nad zabytkami będącymi w użytkowaniu instytucji publicznych oraz zagospodarowanie obiektów nieużywanych przez te instytucje.

Wykorzystanie zasobów przyrodniczych, dziedzictwa kulturowego oraz potencjału turystycznego regionu stanowi kluczowy kierunek działań, mających na celu budowanie regionalnej tożsamości i wzmacnianie więzi między środowiskiem naturalnym a kulturą. Szansą na poprawę stanu dziedzictwa kulturowego jest moda na turystykę kulturową, dającą możliwości pozytywnej komercjalizacji dziedzictwa kulturowego.

W ocenie PZPWŁ spośród niemal 100 jednostek osadniczych o potwierdzonym rodowodzie miejskim najcenniejsze układy urbanistyczne mają miasta o genezie średniowiecznej w tym Skierniewice, prezentujące układ wrzecionowaty (oś Rynku – dworzec kolejowy). Miasto Skierniewice w omawianym Programie zostało wyróżnione jako regionalny ośrodek o zróżnicowanym poziomie rozwoju społeczno - ekonomicznego oraz wysokiej atrakcyjności osadniczej. Jego znaczenie kulturowe podkreślają liczne wydarzenia o ponadregionalnym charakterze, w tym corocznie organizowane Święto Kwiatów, Owoców i Warzyw, które na stałe wpisało się w tradycję regionu.

Na podstawie kompleksowej analizy atrakcyjności inwestycyjnej, uwzględniającej zasoby pracy, poziom rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej, sytuację rynkową, innowacyjność oraz uwarunkowania przyrodnicze, Skierniewice znalazły się w gronie miast o największym potencjale dla rozwoju gospodarki narodowej.

Dziedzictwo kulturowe regionu, będące świadectwem bogatej historii, znajduje swoje odzwierciedlenie w zachowanych zabytkach, takich jak pasmo Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej, symbolizujące XIX-wieczne uprzemysłowienie. Szczególne miejsce w krajobrazie kulturowym zajmuje Pałac Prymasowski wraz z harmonijnie zakomponowanym układem przestrzennym, będący przykładem wyjątkowej wartości architektonicznej i historycznej.

Ochrona tych cennych zasobów wymaga skutecznych narzędzi planowania przestrzennego, które pozwolą zachować i wzmacniać wartości krajobrazowe regionu, przeciwdziałając ich degradacji oraz zapewniając ich trwałość dla przyszłych pokoleń.

[4.2.3. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030](#)

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 została przyjęta uchwałą nr XXXI/414/21 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 6 maja 2021 r. Strategia jest najważniejszym

dokumentem samorządu województwa określającym wizję i cele polityki regionalnej w wymiarze gospodarczym, społecznym i przestrzennym oraz działania niezbędne do ich osiągnięcia.

Wskazana w nim wizja brzmi następująco: „Harmonijnie rozwijające się województwo w centrum polski, przyjazne rodzinom, mieszkańcom miast i obszarów wiejskich. Region, w którym nowoczesna gospodarka idzie w parze z ochroną walorów kulturowych i przyrodniczych”. Wyznaczona wizja regionu odzwierciedla pożądaną stan województwa w perspektywie roku 2030. W Strategii wskazano trzy cele strategiczne w ramach trzech sfer: gospodarczej, społecznej i przestrzennej:

1. Nowoczesna i konkurencyjna gospodarka;
2. Obywatelskie społeczeństwo równych szans;
3. Atrakcyjna i dostępna przestrzeń. W ramach tego celu wskazano cel operacyjny tj.: „Ochrona i kształtowanie krajobrazu”, w którym określono następujące kierunki działania:
  - ✓ Ochrona wartości i kształtowanie dziedzictwa kulturowego,
  - ✓ Ochrona i wykorzystanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych,
  - ✓ Rewaloryzowanie, poszerzanie i wzbogacanie przestrzeni o atrakcyjne zaaranżowane tereny zieleni.

Autorzy opracowania podkreślają, że wzmacnianie poczucia tożsamości regionalnej i lokalnej odgrywa kluczową rolę w budowaniu kapitału społecznego. Fundamentem tej tożsamości są tradycje oraz dziedzictwo historycznych ziem, na których ukształtowały się podregiony etnograficzne, takie jak łęczycki, łowicki, opoczyński, rawski, sieradzki (wraz z piotrkowskim) oraz wieluński, znane ze swojego unikalnego folkloru. Historia, tradycje i kultura tych obszarów pełnią kluczową funkcję w kształtowaniu tożsamości mieszkańców i ich więzi z miejscem zamieszkania. Tak różnorodne dziedzictwo wymaga szczególnej troski, popularyzacji i skutecznej promocji.

Mimo bogactwa i znaczenia tego dziedzictwa, Strategia zwraca uwagę na niewystarczającą skuteczność jego ochrony. Przejawia się to między innymi w ograniczonej świadomości społecznej dotyczącej potrzeby zachowania wartości krajobrazu kulturowego. Wiele historycznych struktur przestrzennych wymaga ochrony i odpowiednich działań konserwatorskich. Jednocześnie dostrzegane są pozytywne zjawiska, takie jak realizowane projekty rewitalizacyjne, które przyczyniają się do poprawy stanu zachowania historycznych układów przestrzennych oraz ich integracji z nowoczesnymi funkcjami miasta.

W Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego omówiono dziedzictwo kulturowe regionu, wskazując kluczowe wyzwanie, jakim jest „degradacja układów i struktur funkcjonalno-przestrzennych w ośrodkach historycznych”. Różnorodność zachowanego dziedzictwa

województwa wynika przede wszystkim z jego bogatej, wielokulturowej przeszłości. Historyczne układy przestrzenne posiadają unikalne cechy, które nadają krajobrazowi kulturowemu wyjątkowy charakter. W ramach tego dziedzictwa wyodrębniono 66 historycznych ośrodków, tworzących spójną sieć, wśród których Skierniewice zostały wyróżnione jako ośrodek o randze regionalnej.

W kontekście zachowania i promocji dziedzictwa kulturowego Skierniewic istotnym elementem działań jest ich włączenie w system Europejskich Szlaków Kulturowych, zwłaszcza poprzez Szlak Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej, który stanowi ważny element historyczny regionu. Dodatkowo, miasto może wykorzystać swoje filmowe tradycje, tworząc podstawy do rozwoju turystyki kulturowej, poznawczej oraz festiwalowej. Miasto i jego okolice były planem zdjęciowym dla wielu znanych produkcji filmowych i seriali, co czyni je istotnym punktem na mapie filmowej Polski.

Założenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami miasta Skierniewice wpisują się w ogólne kierunki działań przedstawione w Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego. Program ten uwzględnia zarówno potrzebę ochrony dziedzictwa kulturowego, jak i jego wykorzystania do budowania tożsamości miasta, promocji regionu oraz pobudzania aktywności społecznej w zakresie dbałości o lokalne dziedzictwo. Wspólne działania samorządu, instytucji ochrony zabytków oraz mieszkańców mają na celu nie tylko zachowanie materialnych śladów przeszłości, ale również ich adaptację do współczesnych potrzeb i przyszłego rozwoju Skierniewic.

4.2.4. Audyt Krajobrazowy Województwa Łódzkiego

Audyt krajobrazowy województwa łódzkiego został przyjęty uchwałą Nr XIII/150/25 Sejmiku Województwa Łódzkiego w dniu 15 kwietnia 2025 r, która wszedł w życie z dniem 1 lipca 2025 r. Audyt stanowi dokument strategiczny identyfikujący i oceniający krajobrazy na obszarze województwa oraz wskazujący krajobrazy priorytetowe wymagające zachowania bądź określenia zasad ich kształtowania. Jego nadrzędnym celem jest ochrona i zachowanie wartości krajobrazowych poprzez sformułowanie wytycznych i rekomendacji służących właściwemu kształtowaniu przestrzeni. Audyt jako opracowanie realizowane na podstawie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia zagadnienia dziedzictwa kulturowego, jednak nie zastępuje decyzji organów ochrony zabytków oraz dokumentów opracowywanych przez gminę według swych kompetencji tj. gminnej ewidencji zabytków i gminnego programu opieki nad zabytkami.

W strukturze audytu szczególne miejsce zajmują krajobrazy kulturowe, których istotnymi komponentami są: zabytki nieruchome, historyczne układy urbanistyczne i ruralistyczne, zespoły zabytkowe, obiekty sakralne i przemysłowe, założenia pałacowo-parkowe oraz stanowiska

archeologiczne. Elementy te stanowią kluczowe wyznaczniki wartości krajobrazów i służą określaniu ich znaczenia w systemie ochrony dziedzictwa.

Na terenie miasta Skierniewice wyznaczono trzy krajobrazy priorytetowe:

- Puszcza Bolimowska (część zachodnia),
- Dolina Rawki (Samice – Grabie),
- Las Zwierzyniecki.

Krajobrazy te charakteryzują się wysokimi walorami przyrodniczo-krajobrazowymi, które uzasadniają objęcie ich szczególną ochroną planistyczną. Jednocześnie należy podkreślić, że na wskazanych obszarach nie występują obiekty zabytkowe. Ochrona tych terenów wynika zatem przede wszystkim z ich wartości krajobrazowych, a nie z obecności zarejestrowanych obiektów zabytkowych.

Audyt krajobrazowy pełni jednak istotną funkcję wspomagającą dla systemu ochrony dziedzictwa kulturowego. Uwzględnia on zabytki jako element krajobrazu kulturowego oraz formułuje rekomendacje służące zachowaniu historycznych struktur przestrzennych, ochronie charakterystycznych cech krajobrazu, utrzymaniu wartościowych układów zieleni i ograniczaniu działań mogących wpływać negatywnie na odbiór kulturowy przestrzeni. Wskazania te mogą stanowić uzupełnienie gminnych działań w zakresie ochrony zabytków, w tym polityk planistycznych i krajobrazowych.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

5.1.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Skierniewice (II edycja)

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Skierniewice przyjęte zostało uchwałą Nr L/42/2014 Rady Miasta Skierniewice z dnia 25 kwietnia 2014 r., zmienione uchwałą Nr XXIII/42/2016 Rady Miasta Skierniewice z dnia 7 kwietnia 2016 r. oraz uchwałą Nr LIX/86/2023 Rady Miasta Skierniewice z dnia 31 sierpnia 2023 r.

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania

przestrzennego, ale także w sferze społeczno - gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno - przestrzennego.

W Studium określono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego. Ochrona zabytków oraz opieka nad nimi jest konstytucyjnym obowiązkiem każdego obywatela, a samorzady terytorialne powinny zapewnić odpowiednie warunki prawne, organizacyjne i finansowe w tym zakresie.

Zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Studium uwzględnia ochronę przede wszystkim zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru, ich otoczenia oraz innych obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

W przypadku obiektów architektury i budownictwa ujmowanych w GEZ podejmowane działania ochronne zmierzają przede wszystkim do zachowania bryły budynku i jego zewnętrznego wystroju. Większość tych obiektów, położona jest w granicach zabytkowej strefy ochrony konserwatorskiej.

W obrębie historycznego układu przestrzennego miasta ustalone zostały:

- strefa „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej - wpisana do rejestru zabytków (nr A 775 18.05.1987 r.),
- strefa „B” ochrony konserwatorskiej - podlegająca ochronie z mocy prawa miejscowego,
- strefa „C” ochrony stanowisk archeologicznych - która wymaga rozpoznania archeologicznego,
- strefa „W” ochrony ekspozycji - obejmuje obszar stanowiący zabezpieczenie właściwego eksponowania obiektów lub zespołów zabytkowych.

Strefa „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej – ochrony historycznego układu urbanistycznego.

Obejmuje obszar, na którym elementy historycznego układu przestrzennego miasta zostały zachowane w wysokim stopniu. Granica strefy przebiega: na północy wzdłuż granicy terenów PKP, z włączeniem części parku przy Willi Aleksandria, na wschodzie – wzdłuż osi ulicy Sienkiewicza, dodatkowo z włączeniem kompleksu zabudowy dworca oraz niewielkiego fragmentu zabudowy przy ulicy Adama Mickiewicza, dalej na tyłach domów wyznaczających pierzeję wschodnią ulicy Jagiellońskiej, potem na tyłach działek wschodniego bloku zabudowy przyrynkowej oraz tyłami domów wyznaczających pierzeję wschodnią ulicy Rawskiej, na południu na tyłach zabudowy ulicy Mireckiego i fragmentu ulicy Okrzei, potem wzdłuż ulicy Strykowskiej (z włączeniem zabudowy przyulicznej) do wysokości skrzyżowania z ulicą Słoneczną a na zachodzie wzdłuż osi ulicy Słonecznej do ulicy Czystej (z włączeniem działki narożnej przy tych ulicach), potem osi ulicy Czystej, na tyłach zabudowy zachodniej pierzei ulicy Floriana, następnie wzdłuż koryta rzeki Łupi/Skierniewki, ulicą Tadeusza Kościuszki i dalej wzdłuż zachodniej granicy parku miejskiego do linii kolejowej. Należy w niej zachować następujące wytyczne:

- utrzymanie założenia parkowego przy ul. Henryka Sienkiewicza (parku pałacowego) i przywrócenie historycznych jego granic poprzez usunięcie istniejącego od strony w/w ulicy pawilonu handlowo - gastronomicznego,
- utrzymanie bez zabudowy terenu między kościołem św. Jakuba a rzeką Łupią/Skierniewką,
- utrzymanie istniejącego układu sieci ulic i placów, skwerów, z ograniczeniem do niezbędnego minimum ewentualnych poszerzeń pasów drogowych i jezdni,
- rozszerzenie zakresu ochrony konserwatorskiej obowiązującej dla zabudowy zabytkowej na obiekty nie wpisane do rejestru zabytków, ale o wyróżniających się wartościach kulturowych;
- chronione winny być bryła, plan i wystrój tych budynków,
- przy wprowadzaniu nowej zabudowy (ale przy wykluczeniu możliwości nadmiernego intensyfikowania zabudowy śródmiejskiej) przestrzeganie warunku dostosowania jej charakteru i gabarytów do otoczenia oraz przestrzeganie zasady odtwarzania historycznych linii zabudowy,
- ukierunkowanie przekształceń istniejącej zabudowy nie nawiązującej do zabudowy historycznej lub wręcz z nią dysharmonizującej, na dostosowanie budynków w zakresie bryły, ilości kondygnacji i wysokości, formy i rodzaju pokrycia dachu, wystroju elewacji).

Granice strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej „A”, źródło: Urząd Miasta Skierniewice.

Strefa „B” ochrony konserwatorskiej - ochrony zasadniczych elementów organizacji przestrzeni miejskiej. Strefę tą wyznacza się planach miejscowych obowiązujących na obszarze centrum miasta jako „otulinę” dla strefy „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej. Strefa „B” obejmuje kilka odrębnych fragmentów miasta, stycznych do granicy strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej (strefa nie ma charakteru ciągłego) i wyróżnia się w niej 4 podstrefy:

„B - 1” - w obrębie której znajduje się kwartał zabudowy między ulicami Joachima Lelewela i Henryka Sienkiewicza oraz zabudowa we wschodniej pierzei ulicy Lelewela,

„B - 2” - obejmująca swym zasięgiem obszar zabudowy położony na południe od ulicy Wita Stwosza i na wschód od ulicy Władysława Reymonta – do wysokości posesji dawnego browaru a dalej pasem wzdłuż ulicy Jagiellońskiej (równoległe do granicy strefy A), kończącym się nieco na północ od ulicy Żwirki,

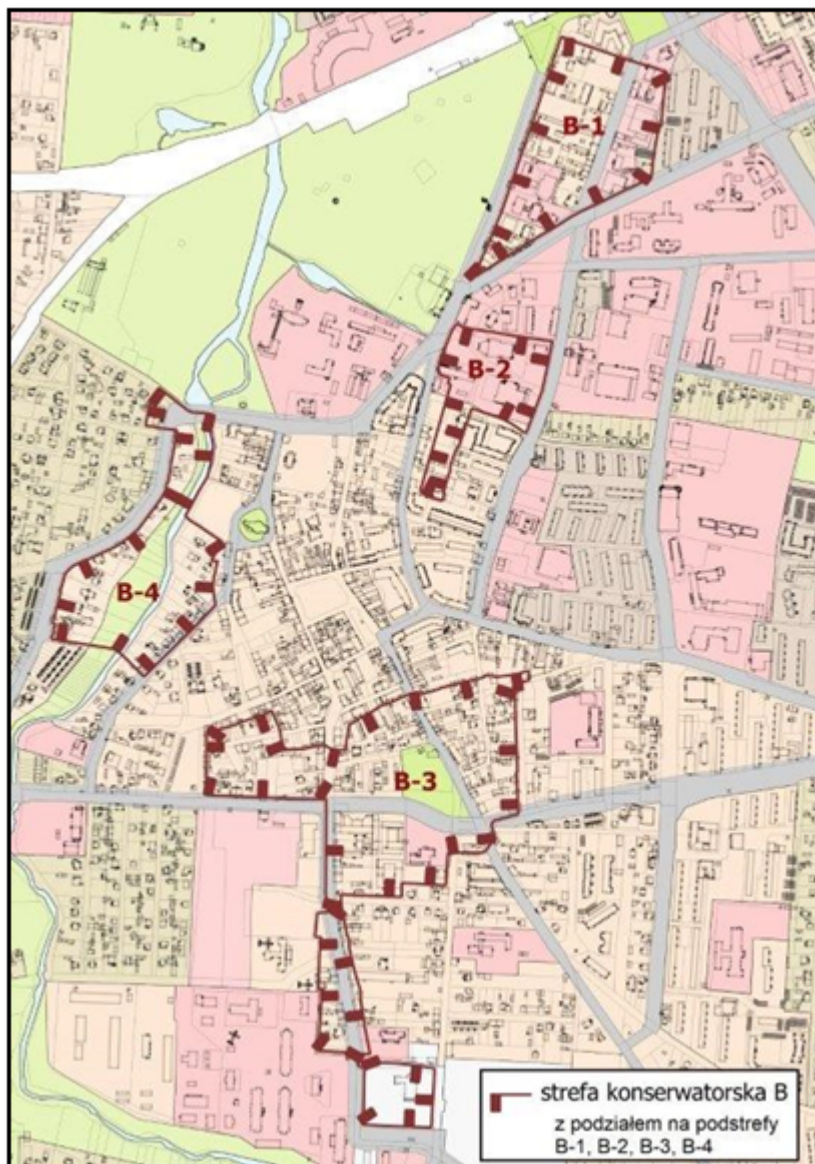
„B - 3”- obszar przylegający od południa do strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej, którego zewnętrzne granice wyznaczają, poza granicą strefy „A”, tylna linia zabudowy wzdłuż północnej pierzei ulicy Długiej, dalej tylna linia zabudowy wzdłuż wschodniej pierzei ulicy Wspólnej, ulica Al. Niepodległości, ulica 1-go Maja, tylna linia zabudowy przy wschodniej pierzei ulicy Stefana Batorego, granice placu Jana Pawła II, dalej tylna linia zabudowy zachodniej pierzei ulicy Stefana Batorego, ponownie oś ulicy 1-go Maja i wreszcie wschodnia pierzeja placu Henryka Dąbrowskiego. W granicach tej strefy znalazły się interesujące wnętrza urbanistyczne ulicy Wspólnej, Ogrodowej, Stefana Batorego i placu Jana Pawła II - tereny dawnej dzielnicy żydowskiej i cmentarza przy kościele św. Stanisława,

„B - 4” - strefa tuż poza zachodnią granicą strefy A, obejmuje obszar zabudowy willowej po lewej stronie rzeki Łupi/Skierniewki (na wysokości północnych odcinków ulic Józefa Piłsudskiego i Jana Kozińskiego) oraz fragmentu zabudowy nadrzecznej przy ulicy Czystej (również tylko części zabudowy przy północnym odcinku tej ulicy). Zasady ochrony tej strefy (w zakresie zabudowy i zagospodarowania), określa plan zagospodarowania przestrzennego.

Do najważniejszych wytycznych w zakresie zabudowy i zagospodarowania terenów w granicach strefy „B” ochrony konserwatorskiej należą:

- wprowadzanie zieleni, w tym zieleni wysokiej, w tereny przyrzeczne na lewym brzegu Łupi - między rzeką a tylną linią zabudowy przy ulicy Józefa Piłsudskiego i Jana Kozińskiego oraz na wysokości Placu Jana Pawła II,
- utrzymanie dotychczasowych szerokości jezdni i historycznych linii rozgraniczających ulic: Jana Kilińskiego, Stefana Batorego, Józefa Piłsudskiego, Joachima Lelewela, Henryka Sienkiewicza, Jagiellońskiej, Ogrodowej, Wspólnej, Czystej, Floriana, Strykowskiej i Wodnej,
- rozszerzenie zakresu ochrony konserwatorskiej obowiązującej dla zabudowy zabytkowej na obiekty nie wpisane do rejestru zabytków, ale o wyróżniających się wartościach kulturowych; chronione winny być bryła, plan i wystrój tych budynków,
- wszelkie zamierzenia urbanistyczne i budowlane winny znaleźć odniesienie do istniejących bloków zabudowy, traktowanych jako odrębne i zamknięte jednostki strukturalne; dotyczy to również, niezbędnych przekształceń historycznego systemu parcelacji,
- nowa zabudowa winna spełniać kryteria:
  - dopasowania do skali zabudowy istniejącej (nowe domy to przede wszystkim domy jednorodzinne, w zależności od lokalizacji – wolno stojące lub szeregowe),
  - dopasowania bryły budynków do lokalnego typu budownictwa tradycyjnego (proporcje, dachy, kompozycje elewacji),

- dopasowania usytuowania do linii przebiegu historycznych pierzei w poszczególnych blokach zabudowy.

Granice strefy ochrony konserwatorskiej „B” z podziałem na podstrefy, źródło: Urząd Miasta Skierniewice.

Strefa „C” strefa ochrony stanowisk archeologicznych:

Strefy wyznacza się wokół zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych. Zasięg obszarowy tych stref jest różny dla poszczególnych stanowisk i uzależniony jest od chronologii oraz funkcji stanowiska. Zgodnie z wytycznymi Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi realizacja inwestycji wymagająca prac ziemnych w strefie ochrony stanowiska archeologicznego wymaga sprawowania nadzoru archeologicznego.

Obszarem, który wymaga rozpoznania archeologicznego jest obszar historycznej zabudowy miejskiej. Wojewódzki konserwator zabytków uznaje potrzebę prowadzenia obserwacji i badań archeologicznych na całym obszarze strefy „A” – ścisłej ochrony konserwatorskiej (obszaru

wpisanego do rejestru zabytków). Wiąże się z tym obowiązek sprawowania nadzoru archeologicznego w trakcie prowadzenia robót ziemnych na w/w obszarze.

Strefa „W” ochrony ekspozycji – obejmuje obszar stanowiący zabezpieczenie właściwego eksponowania obiektów lub zespołów zabytkowych. W Skierniewicach poprzez ustalenia planu zagospodarowania przestrzennego ochronie podlegają strefy ekspozycji wartościowych pod względem historycznym i kulturowym obiektów:

- kościoła św. Jakuba – ze skrzyżowania ulicy Stefana Batorego z ulicą Strykowską,
- kościoła św. Jakuba – z ulicy Józefa Piłsudskiego,
- bramy parkowej i pałacu Arcybiskupów Gnieźnieńskich – z ulicy Senatorskiej,
- parku i Willi Aleksandria - z ulicy Sierakowickiej,
- budynku dworca PKP – z ulicy Henryka Sienkiewicza,
- kościoła N.S.P.J. przy ulicy Stefana Wyszyńskiego - z wiaduktu,
- kościoła garnizonowego wraz z otoczeniem i skarpą nadrzeczną - z ulicy Zadębie, z ulicy Józefa Poniatowskiego,
- dawnego kompleksu koszarowego – z ulicy Zadębie i z ulicy Józefa Poniatowskiego.

Wymogi konserwatorskie odnoszące się do zagospodarowania wyżej wymienionych obszarów są i będą określane każdorazowo, indywidualnie dla poszczególnych obszarów. Ich zakres może obejmować wyznaczenie terenów wyłączonych z zabudowy, określać nieprzekraczalne gabaryty zabudowy i ograniczenia w sposobie zagospodarowania działek.

Studium ... wskazuje na istotne problemy ochrony obszarów o wartości kulturowej. Jednym z takich utrudnień jest obecność w terenach dawnej dzielnicy żydowskiej i dzielnicy sukiennej (rejon ulicy Wschodniej, Ogrodowej, Okrzei, Mireckiego, Strykowskiej, św. Stanisława, po ulicę 1-go Maja oraz rejon ulic Wodnej, Czystej i Słonecznej) dużej liczby zabudowy substandardowej oraz współcześnie realizowanych budynków, których usytuowanie i architektura „kłóci się” z charakterem tychże historycznie ukształtowanych wnętrz urbanistycznych. Są to obszary o dużym stopniu degradacji środowiska kulturowego, wymagające przekształcenia, z powodu braku kompleksowych opracowań, które określałyby zakres, formę zachowania i dalszego użytkowania istniejącej zabudowy oraz nieruchomości niezabudowanych.

Drugim obszarem niedogodnym pod względem ochrony wartości środowiska kulturowego i krajobrazu jest teren przyrzeczny rzeki Łupi/Skierniewki. Przeprowadzanie kolejnych podziałów nieruchomości położonych w tym obszarze, a pierwotnie przeznaczonych pod lokalizację zabudowy willowej i pensjonatów letniskowych, wprowadzenie do terenów o dużej powierzchni zabudowy funkcji usługowo - produkcyjnych i zabudowy o niższym standardzie zabudowy

gospodarczej, mogą powodować utratę walorów środowiska w tym kulturowego, utrzymanych jeszcze na wielu fragmentach obszarów przyrzecznych.

Na mocy przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w Studium ... uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz wszelkie inne zinwentaryzowane wartości kulturowe. Obiekty o szczególnych wartościach kulturowych i historycznych należy chronić poprzez odpowiednie działania konserwatorskie, które mają na celu głównie:

- zachowanie walorów historycznych,
- usuwanie elementów zagrażających ochronie i ekspozycji zabytków,
- zachowanie równowagi pomiędzy ochroną dóbr kultury a rozwojem cywilizacyjnym i przestrzennym,
- poprawę stanu zachowania i właściwego wykorzystania dziedzictwa kulturowego, w tym m. in. rewitalizację historycznych założeń miejskich,
- konserwację, restaurację i rewaloryzację zabytków i zapewnienie wykorzystania zabytków z uwzględnieniem wyekspozowania ich wartości oraz dostępności turystycznej.

W zasadach służących podtrzymaniu wartości kulturowej miasta istotnym jest, by godzić działania „czysto ochroniarskie” z potrzebami funkcjonowania obiektów i zespołów starej zabudowy we współczesności.

W podrozdziale Studium ..., dotyczącym obszarów i obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków miasta Skierniewice (z wyłączeniem obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków), wskazano 93 obiekty. Należy jednak podkreślić, iż przedstawione dane są obecnie nieaktualne. Spośród wskazanych obiektów, 9 budynków zostało rozebranych lub utraciło wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Jednocześnie, zgodnie ze stanem ewidencji na rok 2025, do wykazu obiektów wpisano dodatkowo 12 nowych pozycji. Ponadto sporządzono 6 kart ewidencyjnych dla zespołów obiektów i obszarów o szczególnym znaczeniu kulturowym. Obecnie w Gminnej Ewidencji Zabytków miasta Skierniewice (zwana dalej GEZ) figuruje 170 obiektów oraz dwie strefy ochrony konserwatorskiej.

W dniu 24 września 2023 weszła w życie Ustawa z 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw. Część nowych regulacji zacznie jednak obowiązywać w 2025 i na początku 2026 roku. Jedną z kluczowych zmian jest zastąpienie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy przez plan ogólny. Plan ogólny będzie uwzględniał obiekty i obszary objęte ochroną konserwatorską, w tym:

- zabytki wpisane do rejestru,

- zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków,
- obszary objęte ochroną wynikającą z miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego,
- parki kulturowe i strefy ochrony konserwatorskiej.

Przy sporządzaniu planu ogólnego gmina ma obowiązek uzgodnić projekt dokumentu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W odróżnieniu od studium, plan ogólny będzie miał status aktu prawa miejscowego, co oznacza, że jego ustalenia będą wiążące. Dokument ten stanie się podstawą do uchwalania planów miejscowych oraz wydawania decyzji o warunkach zabudowy. Plany ogólne powinny zostać przyjęte do dnia 30 czerwca 2026 roku. Dnia 25 lutego 2025 r. Rada Miasta Skierniewice przyjęła uchwałę Nr IX/25/2025 w sprawie przystąpienia do sporządzenia „Planu ogólnego miasta Skierniewice”. Miasto Skierniewice prowadzi obecnie prace nad opracowaniem planu ogólnego, którego uchwalenie przez Radę Miasta planowane jest na pierwszą połowę 2026 roku.

5.1.2. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego są aktami prawa miejscowego, które stanowią fundament planowania przestrzennego miasta. Ustalają one obowiązujące zasady dotyczące przeznaczenia terenów, warunków ich zagospodarowania i zabudowy, a także lokalizacji inwestycji celu publicznego.

Stosownie do art. 15 ust. 2 pkt. 4 Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2024 r. poz. 1130 późn. zm.) w planie miejscowym określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej, a jego projekt wymaga uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m. in. przy sporządzaniu MPZP.

W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
  - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
  - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,

- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Na terenie miasta Skierniewice obowiązują 182 miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Przy powierzchni miasta Skierniewice liczącej 3460 ha, planami objęte ok. 2269 ha, co stanowi ok. 65% obszaru miasta (dane na koniec roku 2024 r.). Zasady dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz stanowisk archeologicznych zostały zwarte w 45 miejscowych planach. Trwają prace nad 20 miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego obejmującymi obszary, dla których dotychczas nie obowiązywały takie dokumenty planistyczne. Powierzchnia terenów objętych uchwałami o przystąpieniu do sporządzenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego wynosi 581 ha, co stanowi około 17% powierzchni miasta. Zakończenie prac planistycznych dla wskazanych obszarów, planowane na lata 2025-2026, pozwoli na objęcie miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego powierzchni 4041 ha, co odpowiada 82% całkowitej powierzchni miasta.

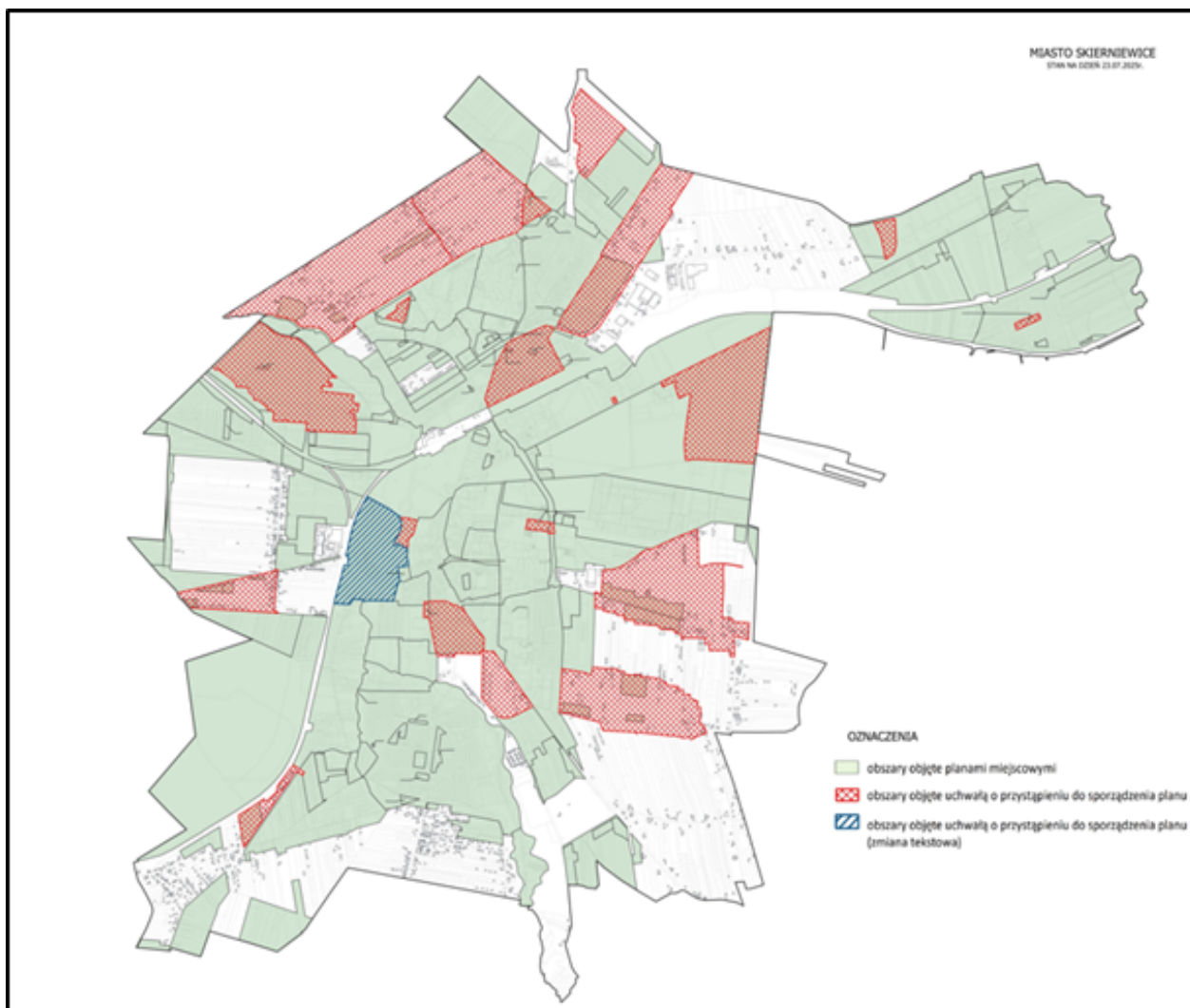
Plany miejscowe sporządzane zgodnie są z harmonogramem. Tworzony jest i uwzględnia na bieżąco tereny wymagające aktualizacji obowiązujących ustaleń planistycznych, w związku ze zmieniającymi się uwarunkowaniami przestrzennymi, potrzebami i interesem publicznym, a także w przypadkach wynikających z konieczności dostosowania zapisów planu do zmienionych przepisów prawa a także na wniosek inwestorów. Zasady i kierunki działania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków określają m. in:

- wskazanie w danym obszarze obiektu/ów zabytkowego, strefy ochrony konserwatorskiej, stanowisko archeologiczne (oznaczone na rysunku planu),
- prowadzenie działań inwestycyjnych przy zabytku wymaga pozwolenia właściwego organu, zgodnie z przepisami odrębnymi z zakresu ochrony zabytków,
- zakaz rozbiórki, z wyjątkiem rozbiórek przewidzianych w przepisach odrębnych z zakresu prawa budowlanego,
- wykonania nadbudowy np.: w formie, materiale i kolorystyce odróżniającej się od zachowanych cech historycznych zabytku lub w sposób zapewniający ekspozycje elementów wieńczących nadbudowany zabytek, takich jak: attyki, szczyty, ryzality wyniesione ponad dach zabytku lub jej zakazu,
- przy wprowadzaniu nowej zabudowy - przestrzeganie warunku dostosowania jej charakteru i gabarytów do otoczenia oraz zasady przestrzegania odtwarzania historycznej linii zabudowy,

- przy prowadzeniu robót budowlanych nakaz zachowania i odtworzenia detali architektonicznych,
- wykonania rozbudowy np.: w formie, materiale i kolorystyce odróżniającej się od zachowanych cech historycznych zabytku, wysokość rozbudowywanej części budynku nie może wykraczać poza wysokość istniejącego budynku zabytkowego,
- nakaz przeprowadzania badań archeologicznych w formie nadzorów,
- utrzymanie istniejącego układu przestrzennego ulic, placów i skwerów, przy maksymalnym zachowaniu tradycyjnej linii rozgraniczających tych terenów.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, ustalane są indywidualnie dla poszczególnego terenu objętego opracowywanym planem. Zapisy planu w stosunku do zabytkowych obiektów są ukierunkowane przede wszystkim na zachowanie bryły budynku i jego zewnętrznego wystroju. W przypadku nowej zabudowy, jest ona dostosowana do skali zabudowy istniejącej poprzez zharmonizowanie bryły budynków do lokalnego typu budownictwa (proporcje, dachy, kompozycje elewacji), dostosowanie usytuowania do linii przebiegu historycznej pierzei w poszczególnych blokach zabudowy.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego odgrywają kluczową rolę w ochronie i utrzymaniu obiektów zabytkowych. Z racji ustaleń w nich zawartych, możliwe jest wprowadzenie przepisów dotyczących ochrony konserwatorskiej, określenie zasad zagospodarowania terenów w sąsiedztwie zabytków oraz wyznaczenie stref ochronnych. Dzięki wiążącej mocy prawnej miejscowe plany stanowią skuteczne narzędzie zapewniające zrównoważone gospodarowanie przestrzenią z uwzględnieniem wartości dziedzictwa kulturowego.

Mapa Skierniewic z obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego oraz z obszarami objętymi uchwałą o przystąpieniu do sporządzenia planu, źródło: opracowanie własne Urzędu Miasta

5.1.3. Strategia Rozwoju Miasta Skierniewice na lata 2021-2030

Przyjęta Uchwałą nr XXXVIII/153/2021 Rady Miasta Skierniewice z dnia 22 grudnia 2021 r.

Strategia jest dokumentem, który określa długookresowy plan działania, generalny kierunek rozwoju miasta Skierniewice oraz cele, których realizacja jest niezbędna dla osiągnięcia przyjętych założeń. Strategia rozwoju jednostki terytorialnej definiuje jej najważniejsze przedsięwzięcia społeczne, gospodarcze oraz środowiskowe, w tym zawiera kierunki podziałów zasobów, które w możliwie najlepszy sposób powinny przyczynić się do realizacji pożądanej wizji rozwoju.

Dokument ten obejmuje m. in. kluczowe informacje o mieście, diagnozę społeczno-gospodarczą, cele oraz wizję rozwoju. Zawiera również analizę mocnych i słabych stron oraz odniesienia do innych dokumentów strategicznych na poziomie wojewódzkim i krajowym. Zawarta w nim wizja miasta określa wyobrażenie o przyszłości miasta, wyraża drożenie samorządu do podejmowania działań prorozwojowych. Brzmi ona: Skierniewice mają być miastem gwarantującym

zrównoważony rozwój przy zachowaniu wysokiej, jakości życia mieszkańców i dostępności nowoczesnych usług publicznych. Według omawianej Strategii w 2030 roku nastąpi znaczne zahamowanie niekorzystnych zjawisk demograficznych, na co wpłynie zwiększająca się atrakcyjność osiedleńcza i inwestycyjna. Skierniewice mają być ważnym ośrodkiem gospodarczym o zdywersyfikowanej strukturze gospodarki z rozwijającymi się inteligentnymi specjalizacjami. Powyższa wizja stanowi punkt wyjścia do formułowania założeń strategicznych w trzech sferach: gospodarczej, społecznej i przestrzennej. Ma również na celu integrowanie wspólnoty mieszkańców oraz wszystkich interesariuszy we wspólnym dążeniu do pożądanej zmiany.

Głównym celem w ramach działań w sferze gospodarczej jest rozwój i innowacja miasta mający na celu poprawienie atrakcyjności inwestycyjnej oraz sytuacji na rynku pracy. Skierniewice mają być miastem mogącym zarówno konkurować, jak i współpracować z bliższym i dalszym otoczeniem oraz znaczącym w przestrzeni krajowej. O konkurencyjności miasta w przyszłości decydować będzie potencjał gospodarki opartej na wiedzy, poprzez stymulowanie przedsiębiorczości i aktywizowaniu całej społeczności lokalnej. Z punktu widzenia rozwoju miasta istotne jest zapewnienie odpowiednich warunków na rynku pracy i dostosowanie do indywidualnych potrzeb mieszkańców. Ostatnim z kierunków działań wskazanych w ramach sfery gospodarczej jest promocja innowacji, „co wpłynie na umocnienie marki inwestycyjnej Skierniewic, tworzenie wizerunku jako miasta atrakcyjnego pod względem pracy, jak również miejsca zamieszkania i edukacji”.

Celem strategicznym w obszarze sfery społecznej jest miasto obywatelskie, w którym mieszkańcy posiadają bezpośredni wpływ na kierunki rozwoju miasta i na komfort życia. Zintegrowana polityka społeczna opiera się m.in. na promocji i rozwijaniu miasta w zakresie gospodarki jak również oferty rozrywkowej, kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej. Działania kulturotwórcze wpływają z jednej strony na budowę świadomej postawy ukierunkowanej na specyfikę lokalną i swoisty regionalizm, z drugiej natomiast tworzą ważny obszar aktywności poprzez zróżnicowane formy spędzania czasu wolnego. Szeroko rozumiane usługi z sektora kultury, pozwolą również na kreowanie wizerunku miasta i przyciągnięcie nowych mieszkańców.

Kolejnym ważnym aspektem jest rozwój w sferze przestrzennej miasta, mający na celu działania o charakterze innowacyjnym i ekologicznym. Założenia te mają być realizowane poprzez tworzenie przestrzeni zielonych (o funkcji przyrodniczo-rekreacyjnych), efektywne gospodarowanie wodami opadowymi, sprawny system gospodarki odpadami i rozwój przyjaznych środowisku form mobilności miejskiej.

W ramach celu strategicznego odnoszącego się bezpośrednio do dziedzictwa historycznego i kulturowego miasta Skierniewice, Strategia Miasta Skierniewice na lata 2021-2030 precyzuje zadania w ramach określonych celów operacyjnych:

- ✓ wykorzystanie nowoczesnych kanałów komunikacji w działaniach promocyjnych Miasta Skierniewice,
- ✓ rozwijanie potencjału promocyjnego Skierniewickiego Święta Kwiatów, Owoców i Warzyw w celu ugruntowania marki na poziomie krajowym i zagranicznym,
- ✓ promocja największych terenów rekreacyjnych Skierniewic - parku miejskiego i zalewu Zadębie - jako przestrzeni dla inicjatyw o zasięgu lokalnym, regionalnym i ogólnokrajowym,
- ✓ budowanie kompleksowej oferty kulturalnej, łączącej projekty o zróżnicowanym profilu odbiorców,
- ✓ kreowanie zabytkowej miejskiej parowozowni jako przestrzeni dla interdyscyplinarnych działań artystycznych i promocyjnych,
- ✓ podejmowanie inicjatyw w zakresie współpracy partnerskiej Miasta Skierniewice zacieśniających wzajemne relacje,
- ✓ pozyskiwanie zewnętrznych środków na finansowanie przedsięwzięć o charakterze kulturalnym,
- ✓ rozwijanie edukacyjnego wymiaru inicjatyw kulturalnych w mieście,
- ✓ zwiększanie zaplecza technicznego oraz infrastruktury na potrzeby wydarzeń kulturalnych i akcji promocyjnych,
- ✓ rozwój Centrum Kultury i Sztuki w Skierniewicach, Muzeum Historycznego Skierniewic oraz Miejskiej Biblioteki Publicznej w Skierniewicach jako instytucji trwale oddziałujących na rozwój społeczny,
- ✓ współpraca z organizacjami pożytku publicznego oraz podmiotami sektora prywatnego w celu stworzenia spójnej oferty kulturalnej i turystycznej miasta,
- ✓ tworzenie i wdrażanie oferty wsparcia dla lokalnych twórców reprezentujących różnorodne dziedziny sztuki,
- ✓ wspieranie podejmowania decyzji o inwestycji w zakresie rozwoju obiektów, świadczących usługi hotelarskie i gastronomiczne,
- ✓ umacnianie poczucia tożsamości lokalnej poprzez promocję wewnętrzną marki I Love SKC - Zakochaj się w Skierniewicach,
- ✓ umacnianie lokalnej tożsamości poprzez realizowanie akcji i wydarzeń nawiązujących do historii miasta,

- ✓ wspieranie działań na rzecz przystosowania przestrzeni publicznych, zapewnienia dostępności architektonicznej, cyfrowej i informacyjno-komunikacyjnej dla osób ze szczególnymi potrzebami, w tym osób z niepełnosprawnościami i starszych, przy uwzględnieniu uniwersalnego projektowania albo zastosowania racjonalnego usprawnienia,
- ✓ zwiększanie liczby miejsc zielonych i do odpoczynku, szczególnie poprzez zwiększenie liczby zadrzewień i zakrzywień w miejscach najsilniej zurbanizowanych,
- ✓ rewaloryzowanie, poszerzanie i wzbogacanie przestrzeni o tereny zieleni m. in. takie jak: ogrody rekreacyjno-sportowe, ogrody owocowe (np. sady z tradycyjnymi odmianami drzew owocowych), ogrody edukacyjne (np. ogrody botaniczne, arboreta, ogrody tematyczne, ogrody sensoryczne),
- ✓ ochrona wartości i kształtowanie dziedzictwa kulturowego, m. in. rewitalizację obszarów zdegradowanych oraz zagospodarowanie obiektów zagrożonych i nieużytkowanych m.in. na funkcje kulturalne, naukowo-edukacyjne, turystyczne i rekreacyjne, z zapewnieniem należytego stanu zachowania zwłaszcza unikatowych komponentów,
- ✓ ochrona i wykorzystanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych, m. in. na potrzeby turystyki.

Omawiany dokument jest ściśle powiązany ze Strategią Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030, w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

Ważnym elementem rozwoju będzie włączenie miasta w sieć unikatowych ośrodków historycznych o randze regionalnej i związane z tym, podjęcie działań rewitalizacyjnych zabytkowych struktur miejskich. Szczególного znaczenia nadaje się rozwojowi turystyki w tzw. paśmie kolei Warszawsko –Wiedeńskiej (turystyka kulturowa wykorzystująca walory XIX – wiecznych zabytków kolejnictwa – dworca, parowozowni i wieży ciśnień).

Skierniewice położone są na szlakach turystycznych:

- Szlaku Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej – kolejowym (ponadregionalny),
- Szlaku Księżąt Mazowieckich – samochodowym (ponadregionalny),
- Łódzkim Szlakiem Konnym,
- Szlakiem Regionalnym Parków Krajobrazowych – rowerowym,
- Szlakiem Śladami Reymonta – rowerowym,
- Szlakiem Ptaki Okolic Skierniewic – rowerowym,
- Szlakiem Starych Dworków – rowerowym.

Strategia wskazuje zakres i kierunek niezbędnych działań, jakie należy podjąć w perspektywie do roku 2030, aby przy wykorzystaniu dostępnego potencjału, przewyższeniu barier i wyzwań, przy jednoczesnym poszanowaniu środowiska naturalnego osiągnąć zamierzony poziom rozwoju miasta

w kluczowych sferach. Przedstawione działania, przedsięwzięcia powiązane są z obiektami będącymi zabytkami lub obszarami o charakterze historycznym, kulturowym. Między innymi: Parowozownia, park miejski, Pałac Prymasowski, Muzeum Historyczne Skierniewic im. Jana Olszewskiego, Dworek Konstancji Gładkowskiej, koszary wojskowe, rynek miejski.

5.1.4. Gminny Program Rewitalizacji Miasta Skierniewice na lata 2023-2033

Gminny Program Rewitalizacji Miasta Skierniewice (zwany dalej GPR) przyjęty został Uchwałą nr LXVII/38/2024 Rady Miasta Skierniewice z dnia 21 marca 2024 r. zmieniającą Uchwałę na LX/105/2023 z dnia 28 września 2023 r.

Program stanowi spójny dokument strategiczny mający na celu wyprowadzenie ze stanu kryzysowego najbardziej zdegradowane obszary gminy poprzez przedsięwzięcia kompleksowe (uwzględniające aspekt społeczny, gospodarczy, przestrzenny, środowiskowy i kulturowy), skoncentrowane terytorialnie i prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany.

Granice tych obszarów wskazano w Uchwale nr LV/33/2023 Rady Miasta Skierniewice z dnia 30 marca 2023 r. w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji miasta Skierniewice. Obszar ten ma powierzchnię 689,55 ha, co stanowi 19% ogólnej powierzchni miasta i zamieszkały jest przez 13 588 osób tj. 30% liczby mieszkańców miasta. Granice obszaru zdegradowanego pokrywają się z granicami obszaru rewitalizacji.

Przepisy ustawy o rewitalizacji wskazują, że GPR powinien zawierać opis wizji stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji, a także cele rewitalizacji i odpowiadające im kierunki działań służących eliminacji lub ograniczeniu zdiagnozowanych poprzednio negatywnych zjawisk społecznych i powiązanych z nimi problemów gospodarczych, przestrzenno-funkcjonalnych, technicznych i środowiskowych. Wizja stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji (planowany efekt rewitalizacji) prezentuje się następująco:

„Po 2033 roku obszar rewitalizacji Miasta Skierniewice będzie charakteryzował się atrakcyjnością jako miejsce do życia oraz prowadzenia działalności gospodarczej i społecznej. Obszar rewitalizacji charakteryzuje się rozwiązaniami funkcjonalnymi godzącymi potrzeby i oczekiwania lokalnej społeczności, zyskujący nowy wizerunek i pozytywny odbiór mieszkańców. Atrakcyjna przestrzeń publiczna, dająca różnorodne możliwości spędzania wolnego czasu oraz wchodzenie w zbiorowe relacje sprzyjać będzie poprawie aktywności mieszkańców. Nastąpi ożywienie przestrzeni miejskiej rynku w Skierniewicach i jego zazielenienie. Notuje się ożywienie gospodarcze tej części miasta. Dzięki podjętym działaniom rewitalizacyjnym wypromowano produkty lokalne oparte o dziedzictwo Miasta, co sprzyja rozwojowi atrakcyjności turystycznej oraz wzrostowi potencjału społecznego i gospodarczego. Podjęto działania polegające na

rewitalizacji tkanki mieszkaniowej Miasta. Wzmocnienie kapitału społecznego w efekcie zwiększonej aktywności organizacji pozarządowych, zaangażowania społeczności lokalnej w sprawy swego otoczenia oraz solidarności międzypokoleniowej jest dodatkowym czynnikiem wspomagającym rozwój Skierniewic¹. Z wizji stanu obszaru rewitalizacji wynika, iż teren ten stanie się przyjaznym miejscem do życia, pracy i wypoczynku – głównie dzięki funkcjonalnej przestrzeni, ale też za sprawą zwiększonej aktywności podmiotów gospodarczych oraz mieszkańców, wzmocnianej przez działalność wielu instytucji publicznych oraz inicjatywy oddolne. Na tej podstawie określono cele rewitalizacji:

Cel szczegółowy 1 - Przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia społecznego oraz stworzenie warunków do rozwoju mieszkańców obszaru rewitalizacji;

Cel szczegółowy 2 - Poprawa spójności przestrzenno-funkcjonalnej obszaru rewitalizacji.

Realizacja celów rewitalizacji doprowadzi do wyprowadzenia obszarów zdegradowanych ze stanu kryzysowego oraz przyczyni się do aktywizacji lokalnej społeczności. Na tej podstawie określone zostały kierunki działań rewitalizacyjnych mające na celu eliminację lub ograniczenie występowania negatywnych zjawisk problemowych.

Znaczna część obszaru rewitalizacji znajduje się w granicach strefy A (nr rej. 775 z 18.05.1987 r.) oraz strefy B (figurująca w gminnej ewidencji zabytków Miasta Skierniewice). Część pod obszaru Miasta Skierniewice zlokalizowana jest na obszarze stanowisk archeologicznych. Na obszarze rewitalizacji znajduje się m. in.: Ratusz Miejski, Pałac Prymasowski wraz z zespołem ogrodowym, Parowozownia Skierniewice oraz Park Miejski stanowiący jedno z bardziej reprezentatywnych miejsc Miasta. Posiadanie zabytkowych obiektów stanowić może tzw. „stymulantem” rozwojową, atrakcyjną dla mieszkańców i osób przyjezdnych, a zarazem wiąże się to z wydatkami, jakie należy ponieść na ochronę i renowację tychże obiektów. W kontekście rewitalizacji ważne będzie pokazanie terenów Miasta, gdzie powinny być kierowane dodatkowe środki pomocowe na remont i konserwację obiektów zabytkowych, czy pomoc mieszkańcom w działaniach inwestycyjnych związanych z remontami tych obiektów. Ważnym elementem rozwoju będzie włączenie Miasta w sieć unikatowych ośrodków historycznych o randze regionalnej i związane z tym, podjęcie działań rewitalizacyjnych zabytkowych struktur miejskich. z remontami tych obiektów. Ważnym elementem rozwoju będzie włączenie Miasta w sieć unikatowych ośrodków historycznych o randze regionalnej i związane z tym, podjęcie działań rewitalizacyjnych zabytkowych struktur miejskich. Historyczne centrum jest niewątpliwie kluczowe dla funkcjonowania i tożsamości Miasta.

---

¹ Program Rewitalizacji miasta Skierniewice na lata 2023-2033, str. 35.

To tutaj znajduje się najwięcej obiektów zabytkowych o najwyższej wartości, które są prawnie chronione (zostały wpisane do gminnej ewidencji zabytków lub wojewódzkiego rejestru zabytków). Potencjalne walory dziedzictwa kulturowego i potencjał terenów zielonych nie są jednak w pełni wykorzystywane.

W przyszłości działania mające na celu ochronę i rozwój zasobów dziedzictwa kulturowego powinny koncentrować się na tworzeniu zielonych korytarzy oraz przestrzeni rekreacyjnych w historycznym centrum miasta. Planowane projekty rewitalizacyjne przy obiektach objętych ochroną konserwatorską muszą być uzgadniane z wojewódzkim konserwatorem zabytków. W przypadku ingerencji w strukturę obszaru zabytkowego rewitalizacji, niezbędne będzie przeprowadzenie badań archeologicznych na tych terenach. Wyzwaniem dla władz samorządowych będzie nadanie nowego przeznaczenia zachowanemu dziedzictwu materialnemu, które zagwarantuje równy dostęp do tych zasobów zarówno właścicielom, mieszkańcom miasta, jak i turystom, przy jednoczesnym zachowaniu ich wartości historycznej.

Mapa poglądowa prezentująca obszar zdegradowany i obszar rewitalizacji Miasta Skierniewice,
 Źródło: Program Rewitalizacji Miasta Skierniewice na lata 2023-2033.

Gminny Program Rewitalizacji obejmuje 33 projekty rewitalizacyjne mające na celu zmianę strukturalną obszarów zdegradowanych oraz wzmocnienie i przywrócenie ich aktywności społeczno – gospodarczych. Należą do nich:

1. P1. Wsparcie prac związanych z wielorodzinnymi budynkami mieszkalnymi na obszarze rewitalizacji,

2. P2. Brama Parkowa w Skierniewicach – kompleksowa rewitalizacja, prace konserwatorskie i restauratorskie (planowany okres realizacji w latach 2024-2025², ukończono),
3. P3. Rewaloryzacja neorenesansowego ratusza miejskiego oraz rynku w Skierniewicach (planowany okres realizacji w latach 2024-2030, częściowo zrealizowany),
4. P4. Wyposażenie w podstawową infrastrukturę techniczną terenów mieszkaniowych,
5. P5. Remont i przebudowa budynku oraz zagospodarowanie terenów zielonych po Szkole Podstawowej nr 1 im. Henryka Sienkiewicza w Skierniewicach (planowany okres realizacji w latach 2026-2030),
6. P6. Modernizacja budynku warsztatów szkolnych Zespołu Szkół Zawodowych nr 2 w Skierniewicach (planowany okres realizacji w latach 2025-2028),
7. P7. Rewitalizacja terenów powojkowych dla rozwoju gospodarczego centrum historycznego Miasta Skierniewice (planowany okres realizacji w latach 2024-2027, częściowo zrealizowane),
8. P8. Rewaloryzacja placu św. Floriana (planowany okres realizacji w latach 2024-2026),
9. P9. Rewaloryzacja placu Słoneczna (planowany okres realizacji w latach 2024-2026),
10. P10. Realizacja korytarzy zieleni i miejsc rekreacji historycznego centrum miasta Skierniewice – część I, ul. Jagiellońska, ul. Mszczonowska, (planowany okres realizacji w latach 2024-2027),
11. P11. Realizacja korytarzy zieleni i miejsc rekreacji historycznego centrum miasta Skierniewice – część II, ul. Władysława Stanisława Reymonta, (planowany okres realizacji w latach 2024-2027),
12. P12. Budowa połączenia rekreacyjno-dydaktycznego parku miejskiego z północną częścią miasta Skierniewice – część I i część II, ul. Łowicka oraz park miejski, fragment rzeki Łupi/Skierniewka, (planowany okres realizacji w latach 2024-2027, w realizacji dokumentacja projektowa),
13. P13. Rewitalizacja doliny rzeki Łupia/Skierniewka wraz z wprowadzeniem funkcji edukacyjnej (planowany okres realizacji w latach 2024-2027, w realizacji dokumentacja projektowa),
14. P14. Poprawa jakości przestrzeni publicznych obszaru rewitalizacji poprzez przebudowę ul. Okrzei (planowany okres realizacji w latach 2024-2027),
15. P15. Poprawa jakości przestrzeni publicznych obszaru rewitalizacji poprzez przebudowę ul. Władysława Stanisława Reymonta od ul. Mszczonowskiej do ul. Jana III Sobieskiego wraz

---

² podane daty są datami zapisanymi w Gminnym Programie Rewitalizacji Miasta Skierniewic na lata 2023-2033.

- ze skrzyżowaniami oraz wraz z odcinkiem ul. Doktora Stanisława Rybickiego od ul. Jana III Sobieskiego do ul. Pomologicznej, (planowany okres realizacji w latach 2025-2027, zakończono),
16. P16. Poprawa jakości przestrzeni publicznych obszaru rewitalizacji poprzez przebudowę ul. Strykowskiej od ul. Rawskiej do placu Dąbrowskiego (planowany okres realizacji w latach 2025-2027),
  17. P17. Poprawa jakości przestrzeni publicznych obszaru rewitalizacji poprzez przebudowę ul. Św. Stanisława (planowany okres realizacji w latach 2025-2027),
  18. P18. Poprawa jakości przestrzeni publicznych obszaru rewitalizacji poprzez przebudowę ul. Stefana Batorego odc. od ul. Rynek do placu Jana Pawła II (planowany okres realizacji w latach 2025-2027, zakończono),
  19. P19. Poprawa jakości przestrzeni publicznych obszaru rewitalizacji poprzez przebudowę ul. Gałęckiego (planowany okres realizacji w latach 2025-2027),
  20. P20. Poprawa jakości przestrzeni publicznych obszaru rewitalizacji poprzez przebudowę ul. Prymasowskiej od ul. Jagiellońskiej do ul. Józefa Piłsudskiego wraz ze skrzyżowaniem ul. Józefa Piłsudskiego i ul. Tadeusza Kościuszki oraz wraz z mostem na rzece Skierniewce, (planowany okres realizacji w latach 2025-2027, opracowano dokumentację projektową dla „Przebudowy mostu w ul. Prymasowskiej”),
  21. P21. Poprawa jakości przestrzeni publicznych obszaru rewitalizacji poprzez przebudowę ul. Senatorskiej na odc. od ul. Prymasowskiej do ul. Kościelnej wraz z ulicą Kościelną i odc. ul. Św. Floriana, (planowany okres realizacji w latach 2025-2027),
  22. P22. Inkubator przedsiębiorczości - wspieranie przedsiębiorczości wśród mieszkańców obszaru rewitalizacji (cały obszar rewitalizacji- projekt nie inwestycyjny),
  23. P23. Akcja rewitalizacja - jarmark lokalny przy okazji Skierniewickiego Święta Kwiatów Owoców i Warzyw,
  24. P24. Życie lepiej w Skierniewicach – aktywizacja społeczno-zawodowa mieszkańców na rewitalizowanym terenie,
  25. P25. Razem damy radę - program szkoleniowo animacyjny dla mieszkańców rewitalizowanych lokali,
  26. P26. Utworzenie i wyposażenie placówki wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży ze Skierniewic, (ul. Jana Kozińskiego, planowany okres realizacji w latach 2023-2025),
  27. P27. Remont lokalu z dostosowaniem go do Rodzinnego Domu Dziecka wraz z uwzględnieniem potrzeb osób niepełnosprawnych w Skierniewicach (ul. Joachima Lelewela),

28. P28. Poprawa dostępności przestrzeni publicznych Parku Miejskiego w Skierniewicach (planowany okres realizacji 2025-2027),
29. P29. Dostosowanie miejsc wychowania przedszkolnego do potrzeb osób niepełnosprawnych w Przedszkolu nr 1 w Skierniewicach (planowany okres realizacji w latach 2024-2025),
30. P30. Budowa skateparku na Zadębciu - skweru aktywności miejskiej, (planowany okres realizacji w latach 2024-2025, zakończona),
31. P31. Dom Wędkarza - Centrum Aktywności Lokalnej Zadębcie, (planowany okres realizacji w latach 2025-2027),
32. P32. Rewitalizacja i adaptacja zabytkowej Parowozowni Skierniewice do celów muzealnych i realizacji projektów kulturalnych – II etap, planowany okres realizacji w latach 2024-2030),
33. P33. „Ogrody Nauki” Centrum Rozwoju Nauk Ogrodniczych i Edukacji Ekologicznej w Skierniewicach (CRNOiEE), (planowany okres realizacji w latach 2024-2029).

W celu zachowania ciągłości dziedzictwa kulturowego (dla obszarów najbardziej reprezentacyjnych dla miasta) i ochrony krajobrazów kulturowych, jak i poprawy jakości i dostępności do infrastruktury społecznej znaczącą rolę odegrały/ ją następujące projekty : P2. Brama Parkowa w Skierniewicach - kompleksowa rewitalizacja, prace konserwatorskie i restauratorskie, P3. Rewaloryzacja neorenesansowego ratusza miejskiego oraz rynku w Skierniewicach, P7. Rewitalizacja terenów powojkowych dla rozwoju gospodarczego centrum historycznego Miasta Skierniewice, P11. Realizacja korytarzy zieleni i miejsc rekreacji historycznego - centrum miasta Skierniewice - część II, P28. Poprawa dostępności przestrzeni publicznych Parku Miejskiego w Skierniewicach P32. Rewitalizacja i adaptacja zabytkowej Parowozowni Skierniewice do celów muzealnych i realizacji projektów kulturalnych – II etap, P33. „Ogrody Nauki” Centrum Rozwoju Nauk Ogrodniczych i Edukacji Ekologicznej w Skierniewicach (CRNOiEE).

Możliwość realizacji i współfinansowania projektów inwestycyjnych możliwa jest poprzez zabezpieczenie środków finansowych w budżecie Miasta i wieloletniej prognozie finansowej wraz z prognozą długów na lata 2025-2045. Polityka finansowa Miasta Skierniewice realizowana jest w oparciu o uchwałę budżetową, corocznie uchwalaną przez Radę Miasta, która określa źródła dochodów i kierunki wydatkowania środków finansowych.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta

Skierniewice ulokowane są w centralnej Polsce i położone są w dorzeczu Wisły na terenie nizin mazowiecko - podlaskich. Teren miasta położony jest na Nizinie Środkomazowieckiej, w południowej części mezoregionu Równiny Łowicko - Błońskiej. Od strony północo-wschodniej miasto leży na obszarze wysoczyzny polodowcowej Wzniesień Łódzkich i przez rzekę Rawkę graniczy z obszarem Wysoczyzny Rawskiej. Od północy teren opada ku Równinie Łowicko - Błońskiej. Od północy miasto okala Puszcza Bolimowska, należąca do Bolimowskiego Parku Krajobrazowego. Od zachodu otoczone jest przez Las Zwierzyniecki, a w kierunku południowo-wschodnim od miasta są przez Lasy Strobowie i Pamiętnej. Przez miasto przepływają rzeki Łupia/Skierniewką oraz Rawka. Skierniewice leżą pomiędzy dwoma dużymi ośrodkami miejskimi: aglomeracją warszawską oraz Łódzkim Obszarem Metropolitalnym. Odległość w linii prostej między Skierniewicami i Warszawą wynosi około 66 kilometrów, a między Skierniewicami i Łodzią około 53 kilometry.

5.2.1. Zarys historii miasta

Najstarsze potwierdzone ślady w rejonie Skierniewic sięgają ok. 9 - 8 tys. lat p. n. e., a odkryte na stanowisku Janisławice pochówki potwierdzają obecność ludzi późno-paleolitycznych/mezolitycznych. Stałe osadnictwo lokalizowano najpierw w rejonie, w którym była lepsza gleba, a mianowicie w dolinie rzeki Bzury, później osady również powstały wzdłuż rzeki Rawki i Łupi/Skierniewki. Grodzisko skierniewickie umiejscawiane jest również w obecnym parku miejskim i datowane jest na VI wiek nowej ery.

Nazwa miasta Skierniewice od lat budzi zainteresowanie zarówno mieszkańców, jak i historyków zajmujących się etymologią. Istnieją dwa główne przekazy dotyczące jej pochodzenia. Najbardziej prawdopodobna wersja wskazuje na związki z nazwą kwiczoła – ptaka z rodziny drozdów, który dawniej był często spotykany na tych terenach. Jego charakterystyczne „skwierczenie” miało rzekomo dać początek nazwie miejscowości. Kwiczoł był łownym ptakiem cenionym przez myśliwych, co mogło dodatkowo wpłynąć na skojarzenia mieszkańców i utrwalenie tej nazwy. Druga jest oparta na spostrzeżeniach dostojnika kościelnego (lub księcia), który przejeżdżając tędy miał stwierdzić, że "skier nie widzi". Jest też wieść o tym, że możny pan słyszący o nadobności wielkiej niewiast miejscowych wybrał się na „polowanie” i pobłądziwszy w głuszy, rzekł zawiedziony: Skór nie widzę!".

Pierwszy, historyczny zapis nazwy - Skierniewice (Sqmnyewicze lub Squierniewicze) po raz pierwszy pojawił w przywileju księcia Ziemowita III. W dniu 17 maja 1359 r. miała miejsce wizyta księcia w drewnianym dworze w Skierniewicach u arcybiskupa Jarosława Bogorii ze Skotnik.

Zjazd dotyczył publicznego potwierdzenia praw Kościoła katolickiego do kasztelanii łowickiej. Od XII w. przez długie wieki Łowicz należał " do arcybiskupstwa wraz z okolicznymi wsiami, lasami i puszciami wchodzącymi w skład tych dóbr oraz z zupełną jurysdykcją świecką nad poddanymi tutaj zamieszkałymi" (Józefcki, cyt. wyd., str. 15). Jedną z tych wsi były Skierniewice.

Najpierw wieś otrzymała lokalizację na prawie polskim, ale w 1360 r. nastąpiło przeniesienie jej na prawo średzkie, które było odmianą prawa niemieckiego. W wyniku uzyskania przywilejów wieś Skierniewice rozwijała się dynamicznie, przybywali tu mieszkańcy okolicznych wsi w celach handlowych, usługowych, religijnych i oświatowych. Wieś miała prawo organizowania targów, funkcjonował kościół parafialny i szkoła, karczma, młyn i warsztaty rzemieślnicze a przede wszystkim istniał tu dwór arcybiskupi.

Czynnikiem sprzyjającym rozwojowi Skierniewic było położenie wsi na szlaku handlowym w stronę Rawy Mazowieckiej i Łowicza oraz Sochaczewa i Piotrkowa.

Skierniewice zaczęły pełnić funkcję administracyjną, co najmniej od 1385 roku. W tym czasie kasztelania łowicka została podzielona na dwa dystrykty: łowicki i skierniewicki. Fakt ten świadczył o załążku powstania powiatu skierniewickiego. W roku 1443 arcybiskup Wincenty Kot z Dębna podjął próbę uzyskania lokalizacji miejskiej. Kolejną próbę powziął w 1456 roku, arcybiskup Jan Odrowąż ze Sprawy. Dopiero rok później nadano akt lokacyjny, który brzmi „Wieś Skwirniewicze (...) na miasto na nowo etygujemy”. W 1457 roku lokalizację uzupełniło dołączenie do Skierniewic wsi Dęba. Uroczystość podpisania aktu lokacyjnego miasta (na prawie niemieckim) odbyła się w Uniejowie 19 lutego 1457 roku. To właśnie tę datę historycy przyjmują za rok nadania Skierniewicom praw miejskich. Na ich mocy każdy nowy mieszkaniec Skierniewic, który zbudował tu dom był zwolniony z płacenia czynszów i podatków na 6 lat, ustanowiono również miejscowe organy miejskie w zakresie sądownictwa i wewnętrznej administracji. Najwyższą władze w imieniu prymasa sprawował wójt. Gospodarczo Skierniewice należały dóbr łowickich arcybiskupów gnieźnieńskich, zaś administracyjnie do ziemi rawskiej. Miasto otrzymało herb zawierający złoty krzyż, który od dołu otaczają trzy lilie. Taki element występował w herbie kapituły gnieźnieńskiej.

Lokacja Skierniewic na prawach miasta nie spowodowała likwidacji wsi Skierniewice. Miasto utworzono z południowej części wsi i terenu wsi Dęba (dziś Zadębie). Dwór arcybiskupa i folwark zajmował teren na pograniczu wsi Skierniewice i miasta. Mieszkańcy miasta użytkowali około 30 łąnów gruntów ornych (ok. 500 ha), zaś mieszkańcy wsi ponad 20 łąnów. W połowie XVI w. w Skierniewicach było 160 domów i ok. tysiąc mieszkańców.

Miasto rozmieszczono w kształcie typowego dla średniowiecza owalu (wrzeciona), a jego granica biegła prawdopodobnie od północy na wysokości obecnego kościoła św. Jakuba przecinając

dzisiejszą ulicę Gałęckiego, na wschodzie biegła wzdłuż ulicy i placu św. Floriana, następnie skręcała w ulicę Stefana Okrzei do skrzyżowania z ulicą Stefana Batorego i dalej do skrzyżowania ulicy Stefana Batorego z ulicą Św. Stanisława. Od południa w granicach miasta znajdował się cmentarz przy kościele Św. Stanisława. Wschodni przebieg granicy miasta wyznaczała ulica Ogrodowa, natomiast na wysokości ulicy Mszczonowskiej granica ta skręcała w kierunku północno – zachodnim, przecinając obecną ulicę Żwirki i Wigury, dalej biegła wzdłuż ulicy Jagiellońskiej, a dalej zamknęła się linią ukierunkowaną do kościoła Św. Jakuba.

W mieście osiedlali się rzemieślnicy polskiego pochodzenia z okolicznych wsi. Do rozwoju miasta przyczynił się przywilej cotygodniowego targu oraz uzyskania prawa do jarmarków w wyznaczone dni. W miarę rozwoju miasta wybierano radę miejską jako przedstawicielstwo gminy. Stanowiła organ doradczy wójta, na jej czele stał burmistrz. Władzę sądową z ławnikami sprawował wójt. Istniał sąd nadworny rozstrzygający spory między mieszkańcami dóbr arcybiskupich a szlachtą. Życie religijne było istotne dla funkcjonowania mieszkańców miasta, organizował je rektor parafii św. Jakuba. Po erygowaniu miasta arcybiskup Jan Odrowąż rozpoczął budowę drewnianego kościoła św. Jakuba, którą dokończył w 1479 roku abp Jakub z Sienna. W 1530 roku poza granicami miasta zbudowano szpital, przytułek, cmentarz i kaplicę pod wezwaniem św. Stanisława. W 1544 roku arcybiskup wybudował łaźnię miejską, która przyczyniła się do poprawy stanu zdrowia i higieny mieszkańców.

W 1531 roku Skierniewice liczyły 124 domy, a w 1549 roku liczba domów wzrosła do 165. Duże znaczenie dla Skierniewic miało w tamtym okresie rolnictwo, gdyż do miasta należało 29 łanów gruntu, tj. około 490-510 ha.

Pod koniec XVI w. Prymas Wojciech Barnowski rozpoczął budowę murowanego pałacu w stylu renesansowym. Dokończył ją abp. Wawrzyniec Gębicki, obok stworzono park, ogród włoski i sad. Ostateczny kształt budynek pałacowy otrzymał w 1780 r. w czasach arcybiskupa Ostrowskiego. Od tej pory do pałacu Prymasowskiego często przybywali dostojnicy świeccy i duchowni. Od 1710 roku rezydowali tu kolejni prymasi i kierowali stąd archidiecezją. Prymas K. Szembek uczynił Skierniewice drugą stolicą Polski, gdyż przyjmował tu przedstawicieli województw i trybunałów. Częste pobyty prymasów Polski w Skierniewicach przyczyniły się do rozbudowy dróg łączących Warszawę z tym miastem i Łowiczem. Sprzyjało to prowadzeniu handlu przez miejscowych kupców.

Na początku XVII w. miasto i okolice zostały złupione przez wojska rosyjskie w czasie konfederacji barskiej. Rozpoczęła się pierwsza okupacja rosyjska na tych terenach.

Do czasu II rozbioru Polski tj. 1793 r. sytuacja Skierniewic i okolic była stabilna. Efektem tego była dalszy rozwój miasta, folwarku i wsi arcybiskupiej, wzniesiono w tym czasie pierwsze domy

murowane, wybrukowano rynek, wzniesiono murowany ratusz. W tym okresie jedynymi instytucjami społecznymi były dwa szpitale i szkoła parafialna. Prymas Michał Poniatowski uruchomił w 1787 r. manufakturę sukienniczą, która funkcjonowała do 1794 r. Był to zakład o częściowo scentralizowanej produkcji, do którego zwerbowano sukienników z Krakowa i Niemiec.

W końcu XVIII wieku Skierniewice należały do czterech największych miast zachodniego Mazowsza z liczbą tysiąca mieszkańców.

Nową kartę dziejów rozpoczęły Skierniewice po II rozbiore Rzeczypospolitej. Do zmiany statusu Skierniewic przyczyniła się deklaracja władz pruskich z dnia 26.VII. 1796 r., na której mocy dobra duchownych, starostów i królewskie przeszły pod administrację skarbu Królestwa Prus. Skierniewice stały się miastem królewskim. Władca Prus na mocy umowy z 1796 r. dał dożywotnie prawo korzystania abp. Ignacemu Krasickiemu z pałacu Prymasowskiego. Po wydaniu w 1802 roku edyktu znoszącego przywileje miasta i zezwalającego Żydom osiedlić się w dotychczasowych miastach biskupich, wzrosła liczba mieszkańców. Odsetek ludności żydowskiej wynosił 5%. Żydzi stanowili znaczącą grupę mieszkańców miasta Skierniewice, posiadającą własną administrację gminną (kahał).

Kolejnym etapem w dziejach miasta był okres Księstwa Warszawskiego (lata 1806 - 1815). Skierniewice wraz z całym księstwem łowickim przeszły w ręce Napoleona I, który potraktował je, jako zdobycz wojenną i nadał marszałkowi Ludwikowi Davout. Nowy właściciel zarządzał majątkiem poprzez swojego przedstawiciela, Grerarda Gley'a, który przebywał w Skierniewicach.

Ciągłe wojny, przemarsze wojsk własnych i obcych oraz rekwizycje wojskowe, połączone z wysokimi podatkami, prowadziły do poważnych problemów gospodarczych miasta. Szczególnie ciężki dla Skierniewic był okres okupacji wojsk austriackich w kwietniu i maju 1809 roku. Brutalne rekwizycje i wymuszone kontrybucje zmusiły władze miasta do zaciągnięcia pożyczek, które następnie przez długi czas spłacano kosztem zaniedbań w utrzymaniu infrastruktury miejskiej. Mimo tych trudności liczba mieszkańców wzrosła do 1649 osób w 1810 roku, zwiększyła się także liczba rzemieślników. Handel ożywił się w pewnym stopniu, a w 1809 roku ponownie uruchomiono manufakturę sukienniczą, która produkowała sukno dla wojska.

Po klęsce Napoleona I na mocy układów wiedeńskich z większości ziem Księstwa Warszawskiego utworzono Królestwo Polskie, które zajął car rosyjski. Od 1815 roku Skierniewice znalazły się pod panowaniem rosyjskim. W 1830 r. książę Konstanty pojawił się z żoną Joanną Grudzińską w tutejszym pałacu. W latach 1833 - 1859 przebudowano pałac w stylu klasycyzmu, a w 1841 roku zbudowano na terenie parku pałacyk myśliwski.

Ważnym wydarzeniem w dziejach miasta było uruchomienie w połowie XIX w. linii kolei warszawsko – wiedeńskiej. Linia przebiegała obok miasta, a początkowo „Stację kolejową usytuowano w parku, przy pałacu carskim, w pobliżu mostu kolejowego na Łupi/Skierniewki. Dworzec znajdował się w budynku Zarządu Księstwa Łowickiego” (J. Józefcki, cyt. s. 190). Nazwano go dworcem carskim (z kawiarnią i salą balową) i odbyło się tu kilka przedstawień teatralnych.

We wrześniu 1884 r. odbyło się w Skierniewicach spotkanie trzech cesarzy – Aleksandra III, Wilhelma I oraz Franciszka Józefa I. Obradowali oni w skierniewickim pałacu, a w drugim dniu spotkania w sali głównej dworca cesarskiego odbyło się dla nich przedstawienie.

Pierwszy dworzec carski przez wiele lat po I wojnie użytkowany był jako siedziba ochronki, a następnie szkoły. Spłonął w styczniu 1945 roku, ruinę rozebrano.

Dopełnieniem powstania w Skierniewicach węzła kolejowego, było zbudowanie budynku dworca kolejowego, położonego poza carskim parkiem. Wzniesiono go według projektu J. Heuricha, a oddano do użytku w 1875 roku. Istotny jest fakt, że linia kolejowa podzieliła na pół wieś Skierniewkę. Powstała Skierniewka Prawa i Lewa, gdzie powstało wiele nowych domów. Granice pierwszej z nich sięgały po park, linię kolejową i folwark pałacowy graniczący z miastem od północnego wschodu. Wieś z miastem wiązała obecna ulica Sienkiewicza. Tereny Skierniewki Lewej położone były na północny zachód i zachód od granic miasta, po Zwierzyniec Cesarski. Budowano tu okazałe wille w parkowym otoczeniu. Z gruntów folwarku skierniewickiego wydzielono tereny położone między miastem a linią kolejową (przy obecnych ulicach: H. Sienkiewicza, A. Mickiewicza i J. Lelewela) i powstała tu wieś zwana Skierniewką Nową. Rozrastający się węzeł kolejowy zapoczątkował powstanie na północ od torów kolejowych, przedmieścia Bielany i Czerwonka.

W czasie powstania styczniowego w skierniewickiej Osadzie Pałacowej oraz w domach prywatnych stacjonował silny garnizon wojsk rosyjskich, który ochraniał linię kolejową.

Po klęsce powstania car Aleksander II zmienił podział administracyjny Królestwa, wprowadził stan wojenny, zniósł polską administrację cywilną. W ramach tej reformy car powołał powiat skierniewicki, co wpłynęło znacznie na dalszy rozwój miasta. Ogłoszenie tego aktu odbyło się 13 stycznia 1867 roku w domu Bindrów, przy ul. Senatorskiej. Powiat liczył ok. 650 km², działały dwa sądy gminne, liczba mieszkańców wzrosła do półtora tysiąca. Przyrost ludności w mieście wiązał się z powiększaniem przewozów pasażerskich i towarowych koleją.

Od początku lat dziewięćdziesiątych XIX w. nastąpił szybszy rozwój przemysłu. W 1910 r. w Skierniewicach czynne były dwie cegielnie, browar, tartak mechaniczny, fabryka kafli, fabryka grzebieni i duży młyn. Z pracy w przemyśle utrzymywało się ponad 100 rodzin. Systematycznie

natomiast spadała liczba osób utrzymujących się z rolnictwa. W ślad za rozwojem gospodarczym następował również wzrost infrastruktury miejskiej. W 1872 r. powstał pierwszy nowoczesny szpital (Św. Stanisława), który w końcu lat dziewięćdziesiątych przeniósł się do własnego budynku. W końcu XIX w. powstały pierwsze prywatne szkoły średnie, z których jedna (męska,) przed wybuchem I wojny światowej uzyskała status szkoły realnej. Siedzibą szkoły był drewniany budynek po poczcie konnej przy ul. Sienkiewicza.

Do ważnych wydarzeń społecznych należało założenie w Skierniewicach w 1880 r. Straży Ogniowej, która położyła później duże zasługi w rozwoju kultury w mieście, zorganizowała orkiestrę dętą i zespół teatralny. Dla krzewienia polskości w Skierniewicach duże zasługi ma również Maria Rybicka, która zorganizowała i prowadziła bibliotekę pod nazwą Czytelnia Ludowa. Otrzymała rządową koncesję w listopadzie 1905 r., a oficjalne otwarcie nastąpiło w marcu 1906 r. Pierwsza siedziba Czytelni znajdowała się w domu Józefa Bindera przy ul. Senatorskiej. W 1910 r., ze względu na wzrost zainteresowania, placówkę przeniesiono na ul. Przyrynek – i funkcjonowała tam do wybuchu I wojny światowej.

Wobec narastającego u schyłku XIX wieku napięcia politycznego w europejskich stosunkach międzynarodowych Rosjanie zaczęli przekształcać Mazowsze w strefę przyfrontową przyszłego konfliktu militarnego z Niemcami. Władze rosyjskie uznały za zasadne zwiększenie kontyngentu swoich wojsk w Skierniewicach i nakazały rozbudowę koszar. Przedsięwzięcie to zrealizowano w latach 1885-1895, a przy okazji pobudowano cerkiew wojskową.

Pierwsza wojna światowa przyniosła upadek Skierniewic. Miasto dwukrotnie przechodziło z rąk do rąk walczących stron. W czasie walk spalonych zostało wiele domów, a w końcu października 1914 r. wojska niemieckie, wycofując się ze Skierniewic, wysadziły w powietrze budynek dworca kolejowego (przy ul. Dworcowej), urządzenia kolejowe i parowozownię. Ostatecznie front ustabilizował się w połowie grudnia 1914 r. na rzekach Rawce i Bzurze na ponad pół roku. Miasto Skierniewice znalazło się w strefie przyfrontowej, nękane ogniem artylerii rosyjskiej zza Rawki. W końcu Niemcy zajęły miasto, okupacja trwała do roku 1918. Pozytywnym gospodarczym aspektem rządów niemieckich była budowa elektrowni.

W styczniu 1916 r. rozpoczęła działalność pierwsza rada miejska, którą mianowały władze okupacyjne. Pierwsze wybory do rady odbyły się w lutym 1917 r., składająca się z 15 członków zatwierdzonych przez Naczelnika Powiatu. Pierwszym Polakiem na stanowisku burmistrza w Skierniewicach był Stanisław Krzysztoforowicz.

W okresie międzywojennym, miasto zaczęło się odbudowywać, przeprowadzono szereg prac remontowych i modernizacyjnych. Stale odbywał się proces wymiany starej zabudowy na nową. Sprzyjało temu nowe określenie granic miasta w 1922 r. Do miasta przyłączono: wsie Skierniewkę

Prawą, Lewą i Poduchowną, osadę młyńską Ławki, osadę Szwaby, część majątku państwowego, park i osadę prymasowską, a także tereny leżące między starym miastem a terenami dworca kolejowego. W wyniku tego obszar miasta powiększył się o 800 ha (do ponad 2200 ha). Budowie nowych domów sprzyjało wytyczeniu nowych ulic w rejonie centrum miasta (Lelewela, Reymonta, Sienkiewicza) oraz na peryferiach (Łowicka, Nowomiejska, Zwierzyniecka, Kościuszki, Kozietulskiego). W związku z tym powstała zabudowa pomiędzy miastem a dworcem kolejowym. Usprawniono ruch uliczny, oddając do użytku nowy most na rzece Łupi. Po włączeniu do miasta części terenów gospodarstwa rolnego SGGW, wytyczono ulicę Wita Stwosza, Władysława Reymonta, Szeroką (obecnie ul. Pomologiczna), Józefa Poniatowskiego, Jana Kozietulskiego. Nie zdołano natomiast rozwiązać problemu budowy wodociągów i kanalizacji miejskiej. Budowano nowe domy, obiekty użyteczności publicznej i przedsiębiorstwa. Spowodowało to wzrost demograficzny miasta. Liczbę mieszkańców miasta powiększyli też pracownicy huty szkła butelkowego przy ul. Kościuszki. Zbudowali przy fabryce dla siebie dwupiętrowy budynek mieszkalny w stylu magnackiego pałacu (tzw. Dom Hutnika).

W zakresie zmian administracyjnych w otoczeniu miasta Skierniewice, do powiatu skierniewickiego włączono półtora tysiąca hektarów Puszczy Bolimowskiej. Był on podzielony na następujące jednostki administracyjne: 16 - tysiężne miasto i 8 gmin wiejskich (Skierniewka, Słupia, Korabiewice, Dębowa Góra, Głuchów, Kowiesy, Doleck, Grzymkowice). W celu pełnienia funkcji administracji powiatowej istniało starostwo powiatowe, dla którego wybudowano w latach 1922-1927 Dom Sejmikowy.

Życie kulturalne Skierniewic w latach 1918-1939 było inspirowane przez instytucje prywatne bądź też przez siły społeczne, gdyż w mieście nie działała żadna tego typu instytucja państwowa. Istniały trzy prywatne kina („Kultura”, „Oaza”, „Satyr”) mieszczące się przy ulicy Senatorskiej, w budynku starego dworca oraz w Domu Sejmikowym. Sale kin służyły również do wystawiania sztuk przez miejscowe zespoły amatorskie. W mieście wydawano dwie gazety: „Gazeta Skierniewicka” (w latach 1930-1934) oraz „Głos Skierniewic i Okolic” (w latach 1930-1939).

Rozpoczęcie II wojny światowej zaznaczyło się w dziejach miasta Skierniewice w dniach od 3 do 8 września 1939 roku. W tym, że niemieckie lotnictwo dokonało kilku nalotów na Skierniewice. Koncentrowały się one głównie na rejonie dworca kolejowego i linii kolejowej, bomby spadły też na budynki mieszkalne. Niemcy zajęli Skierniewice bez walki w dniu 10 września 1939 roku, a okupacja trwała do połowy stycznia 1945 roku. Władze hitlerowskie włączyły miasto i powiat skierniewicki do Generalnego Gubernatorstwa, jako element dystryktu warszawskiego. Na południe od rynku w październiku 1940 roku założono zamknięte getto dla ludności żydowskiej. W getcie mieszkało ponad 6000 osób z miasta i powiatu skierniewickiego, których w początkach 1941

roku wywieziono do getta warszawskiego, a następnie do obozu zagłady w Treblince. Eksterminacji podlegała również ludność Polska z terenu miasta.

Na terenie miasta najsilniejszą i największą organizacją konspiracyjną był Związek Walki Zbrojnej, w którym działał obwód AK "Sroka", grupujący około 3 tys. zaprzysiężonych i przeszkolonych żołnierzy. Przeprowadzano liczne akcje dywersyjne; w jednej z nich zginął inż. Schneider, niemiecki specjalista od rakiet V2. W 1941 roku z rozkazu komendanta okręgu "Sroka" wprowadzono akcję "N" - utworzone zostały kilkusobowe komórki przeznaczone wyłącznie dla prowadzenia destrukcyjnej propagandy wśród Niemców. Akcja miała na celu demoralizację Niemców, zniechęcenie ich do walki i szerzenie zwątpienia w ostateczne zwycięstwo. Starano się poróżnić Wehrmacht z aparatem hitlerowskiej policji i SS. Sporządzono wykaz Niemców pracujących i zamieszkałych w mieście, ustalono ich adresy. Pocztą przesyłane były ulotki w języku niemieckim o treści, która miała wprowadzić zamęt i zwątpienie w słuszność postępowania Hitlera. Cała akcja "N" skończyła się na terenie Skierniewic tragedią dla wielu rodzin.

Działalność konspiracyjną prowadzili nauczyciele, organizując tajne nauczanie w prywatnych domach. St. Kowalski i W. Gruziel powołali skierniewicki oddział Tajnej Organizacji Nauczycielskiej i wraz z A. Ławińskim zorganizowali nielegalne gimnazjum, liceum męskie i żeńskie oraz liceum pedagogiczne. Restrykcje objęły działalność kulturalną, mieszkańcom zabroniono nawet korzystania z parku. Pomimo zagrożenia karami, muzycy uczyli skierniewicką młodzież gry na instrumentach (ognisko muzyczne w domu przy ul. Rawskiej 26), prowadzono kolportaż konspiracyjnej prasy. Natężenie terroru nastąpiło w drugiej połowie 1943 r. w związku ze wzrostem liczby akcji dywersyjno - sabotażowych przeprowadzonych przez miejscowy ruch oporu. Szacuje się w czasie okupacji Niemcy zamordowali ponad 300 mieszkańców Skierniewic i powiatu.

Od zimy 1944 roku do połowy stycznia 1945 roku na terenie miasta i powiatu skierniewickiego istniały trzy władze, realna - okupacyjna, i dwie polskie, podziemne będące z sobą w konflikcie (lewicowa i Delegatura). W dniu 17 stycznia 1945 r. po wkroczeniu wojsk radzieckich do miasta, ujawniła się Miejska Rada Narodowa, która funkcjonowała do marca 1945 r. Od wiosny 1947 roku przez 43 lata w mieście i powiecie skierniewickim komuniści rządili niepodzielnie. W latach 1956-1960 programem uprzemysłowienia zostały objęte Skierniewice. W mieście stworzono kilka spółdzielni produkujących odzież, obuwie, ceramikę i artykuły elektrotechniczne. Tereny pokoszarowe przy ul. Sobieskiego zostały przekazane dynamicznie rozwijającej się spółdzielni Z.W.A.P.R. (Zakłady Wytwórcze Aparatury Przemysłu Rolnego), która rozpoczęła proces przemysłowej adaptacji – wyodrębniły się z niej m. in. Prozamet, Zatra i Fumos. W 1969 roku przy

zakładzie Fumos otworzono szkołę przyzakładową, przygotowującą techników mechaników – co podkreślało miejsce zakładu Fumos w strukturze lokalnej edukacji zawodowej.

W 1960 r. na terenie wsi Grabina, rozpoczęto budowę fabryki konstrukcji stalowych „Mostostal”, która po rozbudowie otrzymała nazwę „Rawent” (1970 rok). Wzrost zatrudnienia w przemyśle miał wpływ na powstanie nowej zabudowy mieszkaniowej dla pracowników ich rodzin, wybudowano nowe sklepy, szkoły i ośrodki zdrowia. W latach 1950 – 1975 liczba mieszkańców Skierniewic wzrosła z 17 do 27 tysięcy. Najpierw w latach 50 -tych powstało osiedle przy ul. Żwirki, kolejne przy ul. Ryszarda Kaczorowskiego, w rejonie ul. Mszczonowskiej, Władysława Reymonta i Marii Konopnickiej. W latach 70- tych XX w. powstało osiedle Tysiąclecia oraz w ok. ul. Trzcíńskiej. W południowo - wschodniej części miasta powstało również osiedle złożone z domków rodzinnych. Drugie takie osiedle powstało na terenach dzielnicy Zadębie, na południowym brzegu Łupi.

W 1973 r. zlikwidowano gromady i przywrócono gminy, a teren powiatu podzielono na 7 gmin.

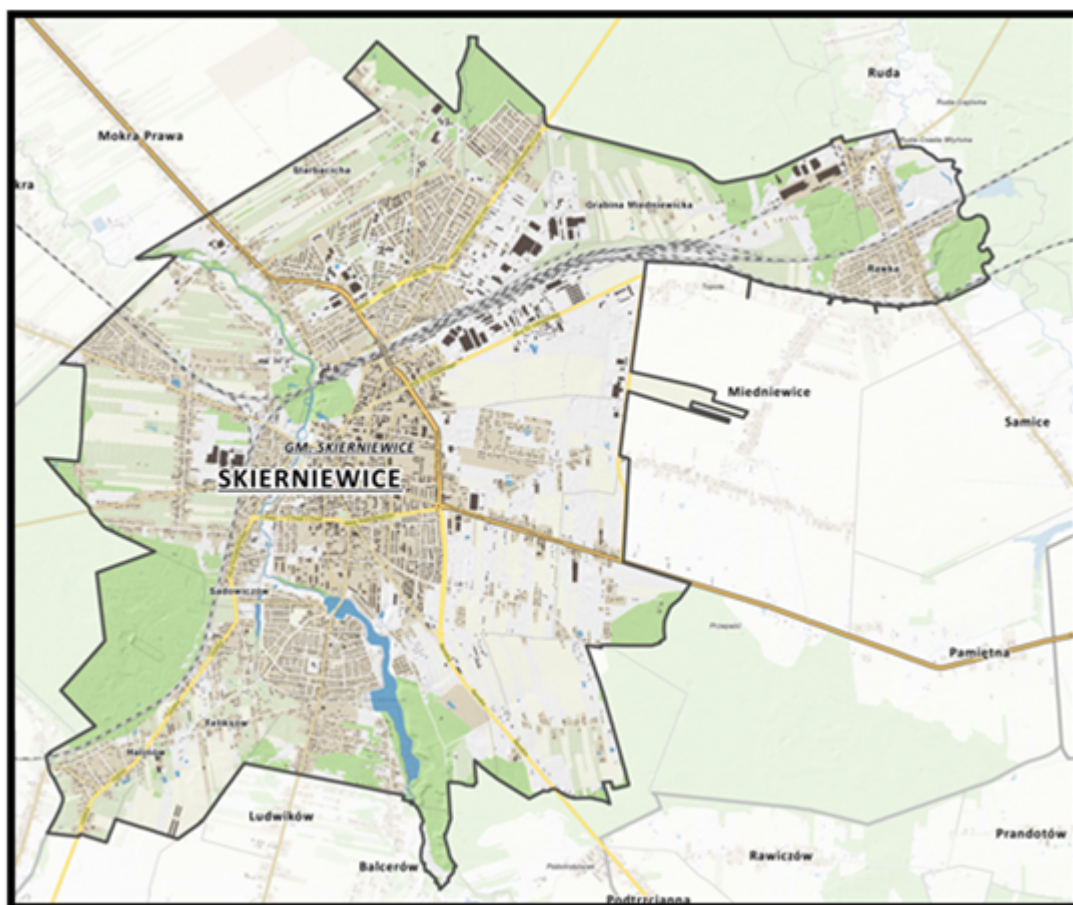
Ważnym wydarzeniem dla miasta Skierniewic było utworzenie w 1 czerwca 1975 roku województwa skierniewickiego. W konsekwencji uruchomiono szereg instytucji szczebla wojewódzkiego, co znaczne przyspieszyło rozwój infrastruktury miejskiej. Miasto rozrosło się w kierunku północnym, przystępując do realizacji osiedla wielorodzinnego „Widok” oraz do budowy w tej części miasta dzielnicy przemysłowo - składowej. W 1984 roku nastąpiła bardzo istotna korekta granic administracyjnych miasta. Przyłączono do miasta części lub całe obszary 9 - ciu wiejskich obrębów ewidencyjnych. Należały do nich: cały Feliksów i Topola Grabina, część Halinowa, Barcelowa, Strobowa, Pamiętnej, Rudej, Miedniewic i Mokrej Prawej. Powierzchnia miasta powiększyła się o około 60%.

Status miasta Skierniewice jako miasta wojewódzkiego trwał do końca grudnia 1998 roku.

W ramach reformy administracyjnej (weszła w życie 01.01.1999 r.), Skierniewicom nadano status powiatu grodzkiego.

W dniu 1 stycznia 2012 roku do Skierniewic przyłączono część poligonu o powierzchni 150 ha, wcześniej leżącego w gminie Maków, a w roku 2014 obszar o powierzchni 18,82 ha leżącego wcześniej w gminie Skierniewice – obr. Miedniewice.

Przedstawiona w skrócie historia Skierniewic, kształtowana przez zmieniające się granice miasta, pozostawiła po sobie bogate dziedzictwo. Śladem minionych epok są liczne zabytki, wśród których wyróżniamy obiekty nieruchome, zabytki ruchome, stanowiska archeologiczne oraz niematerialne dziedzictwo kulturowe.

Mapa z granicami miasta Skierniewice, źródło: Geoportal

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Struktura funkcjonalno-przestrzenna miasta Skierniewice ukształtowana została w oparciu o uwarunkowania przyrodnicze, w efekcie wielowiekowych procesów rozbudowy i przekształceń, poczynając od średniowiecza (miasto lokacyjne, z czytelnym układem urbanistycznym) poprzez rozwój w wiekach XVIII – XIX, aż po czasy powojenne - z okresem, w którym miasto pełni funkcje prężnie rozwijającego się ośrodka wojewódzkiego.

W strukturze przestrzennej miasta zachował się historyczny, promienisty układ sieci ulicno - drogowej ukierunkowany na sąsiednie ośrodki miejskie i gminne: Łowicz, Sochaczew, Żyrardów, Rawę Mazowiecką, Łódź, Maków-Łyszkowice. Ulice promieniste stanowiące główny szkielet sieci miejskiej, zbiegają się w centrum.

Ważnym elementem struktury miasta, zarówno ze względów funkcjonalnych, jak i ze względu na ograniczenia przestrzenne jakie za sobą niosą – są linie kolejowe do Warszawy, Łodzi, Łowicza i Łukowa (linie kolejowe o znaczeniu państwowym). Zbiegają się w części centralnej miasta, gdzie znajdują się urządzenia stacyjne obsługi pasażerskiej i przeładunku towarów.

Trzecim, nie mniej ważnym elementem w przestrzeni miasta pozostaje dolina Łupi/Skierniewki. W granicach miasta znajduje się stosunkowo długi, bo ok. 7 km odcinek koryta tej rzeki. Przebiega na kierunku południkowym przez centrum miasta, dzieląc miasto na część wschodnią i zachodnią. Dolina Łupi/Skierniewki prezentuje duże walory przyrodnicze i krajobrazowe. Stanowi ważny, w skali lokalnej i regionalnej, korytarz ekologiczny oraz klin przewietrzający w zabudowie miejskiej. Skupia w swoim pobliżu największe pod względem obszarowym tereny zieleni: zbiornik wodny „Zadębie” wraz z towarzyszącymi mu terenami rekreacyjnymi, cmentarze, ogrody działkowe, zabytkowy park. Pełni funkcję wypoczynkową dla mieszkańców miasta oraz stwarza możliwości kształtowania nowych atrakcyjnych miejsc wypoczynku i rekreacji. Rzeka płynie na styku z zabudową centrum miasta, wciąż jednak nie jest dostępna dla ogółu mieszkańców za wyjątkiem odcinka w parku miejskim.

Na długich odcinkach granicy administracyjnej miasta Skierniewice, ale już poza miastem, bezpośrednie sąsiedztwo stanowią duże kompleksy lasów: od północy – Lasu Bolimowskiego, od zachodu - Lasu Zwierzynieckiego, od wschodu – Lasu Pamiętna, od strony południowowschodniej – Lasu wsi Strobów. Ponadto strukturę funkcjonalno - przestrzenną zabudowy miejskiej charakteryzują:

- obecność historycznego śródmieścia z Rynkiem i Ratuszem, wypełnionego zabudową mieszkaniowo-usługową o niskiej intensywności zabudowy, objętego rygorami ochrony konserwatorskiej;
- koncentracja dużych ośrodków zamieszkania tj. osiedli mieszkaniowych wielorodzinnych w dwóch obszarach miasta – pierwszego w terenach na zachód od zabudowy staromiejskiej, drugiego w terenach położonych na północ od kolei i na zachód od drogi krajowej nr 70;
- występowanie dużych zespołów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, różnie ułożonych na obszarze miasta i o różnym stopniu intensywności zabudowy;
- wyraźna koncentracja funkcji techniczno-produkcyjnych w terenach przy kolejowych;
- niska intensywność zabudowy w terenach miasta historycznego, zwłaszcza w jego części południowej i zachodniej;
- stosunkowo niska intensywność zabudowy w terenach przyrzecznych miasta, gdzie dominuje wolnostojąca zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna, gdzie pojawiają się wille na dużych działkach z zielenią i zabudowa nawiązująca charakterem do letniskowej zabudowy pensjonatowej, która w XIX w. w tym rejonie była lokalizowana;
- zabudowa „dzielnic Rawka” jest ośrodkiem zabudowy coraz lepiej związanym ze strukturami miasta – zarówno w zakresie dostępności komunikacyjnej, jak i dostępności do usług ogólnomiejskich i miejskich systemów infrastruktury technicznej;

- miejscem koncentracji wielkopowierzchniowych obiektów handlowych jest część północna miasta, tereny przyległe do drogi krajowej nr 70;
- bliskie centrum miasta jest położenie doświadczalnych pól rolniczych ośrodków naukowych (jako grunty o wysokiej kulturze rolnej i grunty szczególnego przeznaczenia, podlegają ochronie przed zabudową i ujemnym oddziaływaniem zabudowy miejskiej);
- postępująca zabudowa terenów przyulicznych na większości wylotów z miasta.

Krajobraz kulturowy Skierniewic kształtowany jest przez wielowiekową historię miasta, jego strukturę przestrzenną oraz zachowane elementy dziedzictwa architektonicznego i urbanistycznego. Istotne znaczenie mają układ historycznego centrum, z rynkiem i zespołem zabudowy śródmiejskiej, a także obiekty o wartości zabytkowej, takie jak Pałac Prymasowski, kościoły czy dawny zespół dworcowy oraz zespół koszarowy. Kompozycję krajobrazu uzupełniają założenia parkowe, m.in. Park Miejski im. ks. J. Poniatowskiego, stanowiące istotny element tożsamości przestrzennej miasta. Krajobraz kulturowy Skierniewic pozostaje pod wpływem procesów rozwoju urbanistycznego, modernizacji i przekształceń przestrzennych, które powinny uwzględniać konieczność zachowania ciągłości dziedzictwa kulturowego oraz ochrony jego wartości wizualnych i symbolicznych. Zachowane w różnym stopniu jego elementy nie tylko podkreślają unikalny charakter miasta, ale również stwarzają potencjał do rozwoju turystyki.

Do grona najcenniejszych zabytków Skierniewic zaliczane są obiekty ujęte w rejestrze zabytków nieruchomych, stanowiące dowód na historyczne i architektoniczne znaczenie miasta. Poniżej przedstawiono wykaz najważniejszych obiektów zabytkowych, pogrupowanych według ich funkcji:

1) Założenia Pałacowo - Parkowe

Najcenniejszym obiektem dla miasta jest XVIII-wieczny **Pałac Prymasowski**, dawna rezydencja arcybiskupów gnieźnieńskich. Położony jest w malowniczym parku miejskim i otoczoną zabytkową osadą. Powstał w latach 1609 – 1619 za czasów arcybiskupów Wojciecha Baranowskiego i Wawrzyńca Gembickiego na miejscu wcześniejszego drewnianego dworu. Pałac stanowił letnią rezydencję prymasów, do której przyjeżdżali z Łowicza na odpoczynek po pracy duszpasterskiej. Na dworze arcybiskupimi rozstrzygane były sprawy państwowe, przyjmowano posłów, możnowładców i innych dostojników.

Po pożarze pałacu w 1759 roku, na zlecenie prymasa Władysława Łubieńskiego w 1761 roku, rozpoczęto jego odbudowę według projektu znanego architekta królewskiego Efraima Schroegera. Kolejna rozbudowa zespołu pałacowego przypada na okres rezydowania w m. in. arcybiskupa Antoniego Ostrowskiego (lata 1761 – 1766). Rezydowali w nim także król poetów Ignacy Krasicki,

także marszałek francuski Ludwik Davout, sprawujący najwyższą władzę w Księstwie Warszawskim. Po klęsce Napoleona pałac przejęli Rosjanie z przeznaczeniem na koszary wojskowe. Od 1820 r. stanowił rezydencję Wielkiego Księcia Konstantego, nadaną mu przez brata Aleksandra I wraz z Księstwem Łowickim. Po śmierci Konstantego stał się letnią rezydencją rodziny carskiej. Pałac ponownie przebudowywano, pod kierunkiem Adama Idźkowskiego w latach 1833 – 1859 oraz w 1872 roku z inicjatywy feldmarszałka Aleksandra Bariatyńskiego, który otrzymał od cara Aleksandra II dobra skierniewickie za zdobycie Kaukazu. W 1884 r. w pałacu odbył się zjazd Trzech Czarnych Orłów, trzech zaborców cesarzy Rosji, Prus i Austro – Węgier. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku, dobra prymasowskie przekazane zostały Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego (SGGW), która utworzyła tu swoją filię - ośrodek naukowy, stanowiący teren badań i praktyk studenckich.

W czasie II wojny światowej przebywał tu Adolf Hitler, a podczas całej okupacji pałac był siedzibą władz okupacyjnych. Po wojnie pałac wrócił do swojego poprzedniego właściciela - SGGW. W tym samym czasie też przywrócono rezydencji cechy późnobarokowe. Zmieniono wygląd elewacji oraz rozebrano portyk i kartusz.

W dniu 22 marca 2010 roku swoją wizytą zagościł tu także Prezydent Ryszard Kaczorowski, który z zainteresowaniem podziwiał piękno pałacu. Jedną z najpiękniejszych sal pałacu jest sala Pod Jutrzenką z plafonem z 1835 roku pędzla Antoniego Blanka z postacią bogini świtu o twarzy Joanny Grudzińskiej, żony księcia Konstantego. Warto wejść do Sali Za Lustrem, dawnej sali jadalnej oraz do najbardziej dekoracyjnej sali audiencyjnej obecnie bibliotecznej, w której w 1902 roku śpiewał dla cara Enrico Caruso. Obecnie w pałacu ma swoją siedzibę Instytut Ogrodnictwa od 2010 roku.

Pałac Prymasowski w zespole urbanistycznym pałacu arcybiskupiego, wpis do rejestru zabytków nr 896 z 29.12.1967 r.

Pałac Prymasowski, źródło: gazetaskierniewice.pl

Jednym z elementów zespołu urbanistycznego pałacu arcybiskupiego jest **pałacyk Myśliwski** wybudowany w 1841 roku, wg projektu architekta Adama Idźkowskiego, w którym mieszkał podczas pracy w Skierniewicach. W II połowie XIX w. pałacyk zajmowali adiutanci cara Aleksandra II, stąd nazwa pałacyku: Willa Aleksandria. W czasach, kiedy właścicielem dóbr skierniewickich był książę Bariatyński willa była jego własnością i stanowiła mieszkanie, a jednocześnie więzienie pięknej Czerkieski, porwanej przez księcia na Kaukazie i zniewolonej przez niego. Książę nadał brance imię Sabadiana, ponieważ „Pięknością królowej Sabie dorównuje, a zgrabnością – bogini rzymskiej Dianie”. Od tego czasu pałacyk wraz z dziedzińcem nazwany został Sabediany. Po śmierci księcia Bariatyńskiego pałacyk był siedzibą gości cara, którzy stąd wyruszali na polowania do pobliskiego Zwierzyńca, co także utrwaliło się w nazwie – pałacyk myśliwski.

Pałacyk myśliwski Aleksandria - Sabediany w zespole urbanistycznym pałacu arcybiskupiego, wpis do rejestru zabytków nr 899/267 z 29.12.1967 r.

Pałacyk myśliwski "Sabadiany" - Willa "Aleksandria", źródło: skierniewice24.pl

Charakterystycznym obiektem dla miasta jest położona przy ul. Sienkiewicza brama wjazdowa zwana **Bramą Parkową**. Klasycystyczna brama z 1780 roku, prowadząca do siedziby biskupów według projektu Efraima Schregera, wybudowana, przypuszczalnie, na życzenie prymasa Antoniego Ostrowskiego. Brama służyła wysokim dostojnikom kościelnym i świeckim. Bramą tą wjeżdżali: do pałacu arcybiskupiego król Stanisław August Poniatowski, a także władcy państw zaborczych podczas zjazdu w 1884 roku. Na ścianach bramy znajdują się 2 tablice pamiątkowe, jedna poświęcona 500. rocznicy nadania praw miejskich Skierniewicom z 1957 roku, druga – mieszkańcom miasta i powiat, którzy w latach 1914- 1920 oddali swe życie za kraj. Dziś otwiera przed odwiedzającymi drogę do miejskiego parku. Mieści się w niej także wyjątkowe Muzeum Tradycji 26. Skierniewickiej Dywizji Piechoty. Obecnie brama z kordegardami wchodząca w skład zespołu urbanistycznego pałacu arcybiskupiego przechodzi prace renowacyjne.

Brama wjazdowa do pałacu z kordegardami w zespole pałacu arcybiskupiego, wpis do rejestru zabytków nr 284/212 z 29.12.1967 r.

2) Obiekty sakralne

Klasykistyczny **kościół św. Jakuba** jest jednym z najcenniejszych obiektów architektonicznych Skierniewic. Świątynia zaprojektowana była łącznie z urządzeniem wnętrza i jego polichromią przez Efraima Schroegera. Powstanie kościoła Św. Jakuba ściśle wiąże się z założeniem miasta. Cechą charakterystyczną miast średniowiecznych jest lokalizacja świątyni parafialnej w pobliżu rynku. Budowę kościoła rozpoczęto najprawdopodobniej w 1457 roku, jednak w latach 1463 – 1473 prace zostały przerwane. Kontynuował je i ostatecznie zakończył Jakub z Sienna (patron parafii). Poświadczeniem patronatu jest umieszczona nad wejściem do świątyni tablica fundacyjna z piaskowca, nawiązująca swym kształtem do wzoru pieczęci, okrągłej z wpisaną w czwórniciu tarczą z herbem, zwieńczoną krzyżem arcybiskupim. Wykuto na niej napis: „Jakub z Sienna, arcybiskup i prymat świętego kościoła gnieźnieńskiego, roku Pańskiego 1479”. Budowę zakończono w połowie 1780 roku. W upiększonym mieście w dniu 30 września 1781 roku odbyła się ceremonia konsekracji nowo powstałej świątyni.

Kształt skierniewickiego kościoła, według miłośników sztuki, nawiązywał do Panteonu. Oryginalność i prostota bryły, konsekwencja w ukształtowaniu wnętrza zawierające w dekoracji elementy baroku i rokoka, zwartość koncepcji architektonicznej – to główne cechy, jakimi może charakteryzować się kościół uznany za budowlę wczesnego klasycyzmu.

Pierwsza wojna światowa spowodowała dotkliwą stratę w wyposażeniu. Niemieckie władze okupacyjne wydały rozporządzenie o rekwizycji na potrzeby wojska większości elementów

ozdobnych. W początkowej fazie drugiej wojny światowej świątynia została poważnie uszkodzona. W kolejnych latach następni duchowni zajęli się konserwacją wyposażenia i terenów zewnętrznych przyległych do świątyni. Obecnie bryła świątyni jest murowana na rzucie koła. Prezbiterium zwrócone w kierunku zachodnim nakryte spłaszczoną półkopią z okrągłym plafonem, na którym umieszczona jest płasko rzeźbiona postać anioła. Przy prezbiterium znajduje się kwadratowa czterokondygnacyjna wieża. Za głównym ołtarzem znajduje się oparty na kolumnach chór muzyczny z organami. Nawa przykryta jest spłaszczoną kopułą, a w jej wnętrzu iluzjonistycznie namalowane rozety z centralnie umieszczonym plafonem przedstawiającym Eklezję. W nawie nad wejściem znajduje się loża przekształcona w drugiej połowie XX w. na drugi chór muzyczny. Fasada kościoła jest dwukondygnacyjna, podzielona pilastrami podtrzymującymi tympanon. W wieży nakrytej namiotowym dachem z obeliskiem i zwieńczonej krzyżem znajdują się ślady architektury gotyckiej. Kościół posiada sześć ołtarzy. W głównym: "Pan Jezus Ukrzyżowany", w bocznych: "Niepokalane Poczęcie NMP", "Ucieczka do Egiptu", "św. Jakub", "św. Wojciech", "św. Antoni". W podziemiach znajdują się krypty, gdzie chowano zmarłych kapłanów, szlachtę i niektórych mieszczan.

Kościół rzymskokatolicki, parafialny św. Jakuba z dzwonnica w zespole kościoła parafialnego św. Jakuba, wpis do rejestru nr 282/210 z 29.12.1967 r.

Kościół św. Jakuba, źródło: lodz.tvp.pl

Najstarszym kościołem w mieście jest **kościół św. Stanisława**, którego źródła sięgają do lat 1482 – 1493. Drewniany kościół pod wezwaniem Św. Rocha – został wybudowany w 1530 roku przez arcybiskupa Jana Łaskiego. Jednak murowaną barokową budowlę z elementami klasycystycznymi ufundował w 1720 roku arcybiskup Stanisław Szembek, który utworzył tzw. kościół szpitalny. Obok kościoła i szpitala założono również cmentarz grzebalny, istniejący do dzisiaj.

Dopiero od stycznia 1997 roku dekretem księdza biskupa Alojzego Orszulika jest kościołem parafialnym. W 2000 roku kościół zyskał miano Świątyni Jubileuszowej i stał się miejscem pielgrzymek jak i wydarzeń liturgicznych. W dniu 4 maja 2002 roku, z katedry na Wawelu sprowadzono relikwie św. Stanisława. Natomiast dekretem wydanym 8 maja tego samego roku biskup łowicki Alojzy Orszulik ustanowił kościół parafialny Sanktuarium św. Stanisława, biskupa i męczennika.

Tę najstarszą w Skierniewicach świątynię, barokową, murowaną na planie prostokąta, otacza zabytkowy mur z arkadowym przejściem i witającą pielgrzymów figurą św. Stanisława na szczycie. Kościół jest orientowany, o charakterze salowym, z przylegającą wzdłuż prostokątą, niższą zakrystią (od północy). Świątynia nakryta jest trójspadowym dachem. Nad drzwiami wejściowymi znajduje się herb abp. Stanisława Szembeka. Wnętrze kościoła kryje trzy klasycystyczne ołtarze. Obok kościoła znajduje się budynek dawnego szpitala oraz cmentarz parafialny, który, podobnie jak kościół, wpisano do rejestru zabytków.

Kościół rzymskokatolicki, parafialny św. Stanisława w zespole kościoła cmentarnego, wpis do rejestru nr 283/211 z 29.12.1967 r.

Kościół rzymskokatolicki, parafialny św. Stanisława, źródło: fotopolska.eu

Na placu (obecnie Plac Jana Pawła II) pomiędzy dwoma kompleksami koszarowymi wybudowano cerkiew na potrzeby garnizonu rosyjskiego. Budowla ta powstała m. in. ze składek oficerów i żołnierzy Tobolskiego Pułku Piechoty na pamiątkę śmierci cara Aleksandra III. Kamień węgielny pod świątynię wmurowano w 1899 roku, natomiast konsekracji dokonano w 1903 roku. Po I wojnie światowej, w latach trzydziestych budynek cerkwi wojskowej gruntownie przebudowano według projektu Jana Łukasika z przeznaczeniem na **kościół garnizonowy**. W czasie II wojny światowej w kościele znajdowały się magazyny niemieckie dla potrzeb wojska. Po wyzwoleniu w 1945 roku, podczas szabrowania magazynów, kościół poważnie ucierpiał w pożarze. Wnętrze świątyni przeszło gruntowny remont w 2015 roku.

Do dzisiaj zachowały się z tamtych czasów dwie cenne ikony (I poł. XX wieku), podwyższenie - na którym stoi ołtarz główny oraz postument pod ambonę i krzyż na kopule kościoła. Przetrwiał również obraz olejny namalowany na ścianie, przedstawiający scenę ukrzyżowania Jezusa.

Kościół Garnizonowy rzymskokatolicki pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, wpis do rejestru nr 861-A z 30.01.1990 r.

Kościół Garnizonowy rzymskokatolicki pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, źródło: garnizonowa.pl

3) Obiekty kolejnictwa

Kolejnym ważnym i ciekawym miejscem na mapie Skierniewic, stanowi **zespół dworca kolejowego** oraz **parowozownia**. Skierniewice tworzyły kolejną część głównego szlaku komunikacyjnego z Warszawy aż do austriackiego Wiednia. Projekt budowy linii kolejowej powstał w 1835 roku. Ponieważ plan budowy obejmował trasę przechodzącą przez granice zaborów, projektowana linia otrzymała nazwę Droga Żelazna Warszawsko – Wiedeńska. Cała linia miała długość 327,6 km i posiadała 27 stacji. Była to pierwsza linia kolejowa na ziemiach Królestwa Polskiego. Ze Skierniewic szlak rozdzielał się na trasy do Łowicza, a później do Bydgoszczy. Z faktu, iż w Skierniewicach mieściła się letnia rezydencja carów i pałac prymasowski, koniecznością było wybudowanie dworca. Budynek zabytkowego dworca Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej wybudowany został w latach 1874-1875 według projektu Jana Heuricha (ucznia Marconiego). Dworzec wybudowano w tak zwanym „stylu ceglany” gotyku angielskiego. Architektura dworca nawiązuje luźno, w bryle i detalach, do średniowiecznej architektury obronnej. Pierwszy dworzec kolejowy, dziś już nieistniejący, znajdował się na terenie parku naprzeciwko parowozowni. Wzniesiono go w 1845 roku według projektu Adama Idźkowskiego w stylu mauretańskim, orientalnym. Gmach ten spełniał rolę głównie dworca carskiego, był też przeznaczony na przedstawienia teatralne.

W czasie I wojny światowej w 1914 roku bryła budynku została spalona. Jednakże w celu przywrócenia świetności i utrzymania tamtejszego uroku w latach 1992 – 2003 dworzec odrestaurowano. Charakterystyczna czerwona licowa cegła, formy wnętrza i pierwotne wyposażenie były cenną właściwością skierniewickiego dworca, dlatego starano się starannie odwzorować tamtejszy obrazek. Warte obejrzenia jest wnętrze dworca, gdzie znajduje się sgraffito A. i N. Mieczkowskich z socrealistycznymi motywami ukazującymi przedstawicieli klasy robotniczej i chłopstwa, kolejarzy budujących tory, inteligencje uczącą dzieci. Natomiast na głównym fresku możemy dostrzec moskiewski pomnik robotnika i kołchoźnicy z podpisem: *„Kultura i sztuka – to najwspanialszy środek zbliżenia między narodami”*.

Ciekawostką może okazać się fakt kręcenia sceny do filmu „Ziemia obiecana”, jak również wątek dworca można odnaleźć w ekranizacji powieści Bolesława Prusa „Lalka”. Dla upamiętnienia na peronie dworca postawiono pomnik Stanisława Wokulskiego. Choć sam dworzec stracił nieco na znaczeniu, niezaprzeczalnym jest fakt, iż stanowi on piękny przykład modnego w XIX wieku stylu ceglanego i jest z pewnością obiektem godnym zwiedzenia.

Dworzec kolejowy w zespole dworca kolejowego, wpis do rejestru nr 907/275 z 29.12.1967 r.

Dworzec kolejowy z wiatą peronową, źródło: radiolodz.pl

Skierniewicka **parowozownia** jest jednym z nielicznych w kraju a jednym z zaledwie kilku w centralnej Polsce tego typu obiektów. Jest zarazem jedną z najstarszych – jej czas powstania przypada na sam początek kolejnictwa.

Początki parowozowni sięgają aż do powstania Drogi Żelaznej Warszawsko – Wiedeńskiej. W 1845 roku w mieście Skierniewice stanęły pierwsze budynki parowozowni. Historyczne obiekty

leżące przy skarpie rzeki Łupi/Skierniewki powstały na przełomie lat 50 i 60. XIX wieku. W kolejnych latach lokomotywownia była rozbudowywana, gdzie powstały 23 stanowiska postojowo - naprawcze. Obecny wygląd parowozowni uzyskano w wyniku prac modernizacyjnych prowadzonych w latach 1941 – 1942 przez Niemców. W latach 70. swój okres świetności miały parowozy, po 1970 roku pojawiła się lokomotywa spalinowa. W latach 90. zaczęły stacjonować elektrowozy. Z biegiem lat parowozy wycofywano z ruchu, a 31 października 1991 roku oficjalnie zlikwidowano parowozownię jako jednostkę organizacyjną. Miłośnicy taboru kolejowego z Polskiego Stowarzyszenia Miłośników Kolei zostali właścicielami obiektu w 2002 roku. Dopiero od 2005 roku zdecydowano na regularne udostępnianie obiektu turystom. Zgromadzone eksponaty stanowią największy w kraju prywatny zbiór normalnotorowego taboru, trzeci po PKP i Muzeum Kolejnictwa. Najcenniejszymi eksponatami są, m.in. wagon salonowego powojennego pociągu rządowego z 1953 roku, jeden z pięciu zachowanych na świecie drewnianych wagonów restauracyjnych z 1910 roku, pruski wagon czteroosiowy do pociągów pospiesznych z 1907 roku o konstrukcji drewnianej – ostatni istniejący w kraju wagon pociągu rządowego II RP, jak również wagon pasażerski o sześciu osiach, tzw. bocznik (z bocznymi drzwiami) z 1906 roku. Liczną część zbioru stanowią wagony towarowe, a wśród nich wagony kryte. To właśnie wiele z nich było wykorzystanych w filmach, m.in. w „Liście Schindlera”, „Pianista”, „Generał Nil”. Zgromadzona kolekcja skierniewickiej parowozowni liczy ponad 100 pojazdów. W parowozowni niemal całkowicie zostało zachowane wyposażenie związane z obsługą trakcji parowej i wyposażenie warsztatowe. Skierniewicka parowozownia może poszczycić się obecnością jedynej w Polsce obrotnicy centrycznej, której przebudowa została przeprowadzona w 1981 roku. Kolej była przez dziesięciolecia nośnikiem postępu w wielu dziedzinach techniki. Telefony, zegary, wyposażenie stacji i warsztatów to kolejne działy zbiorów w Skierniewicach. Tutaj zachowała się automatyczna centrala telefoniczna z 1934 roku. Aktualnie wszystkie eksponaty są udostępnione dla zwiedzających. Zespół lokomotywowni składa się z dziesięciu obiektów tj.: hali wachlarzowej, stacji wodnej, pompowni, budynku obrządzania parowozów, budynków (biurowo-magazynowego i biurowo socjalnego), zasieków węglowych, punktu kontrolnego, magazynu smarów oraz suszarni piasku.

Zespół lokomotywowni tzw. Parowozownia, wpis do rejestru nr 964-A z 11.05.1994 r.

Hala wachlarzowa w zespole lokomotywowni, źródło: psmk.org.pl

4) Budynki użyteczności publicznej

Głównym budynkiem Skierniewic z niezwykłą historią, a jednocześnie stanowiącym siedzibę Urzędu Miasta, jest **ratusz miejski**.

Przyległy rynek im. abp. Jana Odrowąża ze Sprowy, założyciela miasta, ukształtował się po 1457 roku i prawie przez 500 lat stanowił plac targowy. Obecny rynek wraz z pobliskimi ulicami zachował średniowieczny układ architektoniczny. Przy rynku znajdował się drewniany budynek pełniący funkcję ratusza i wybudowano go w 1465 roku, który został spalony podczas wielkiego pożaru miasta. Na jego miejsce wybudowano drugi drewniany ratusz, po czym w 1781 roku został rozebrany. Tworząc nową wizję miasta architekt Efraim Schroeger opracował projekt nowego ratusza. Miał on stanąć w miejscu rozebranego w 1781 roku drewnianego ratusza (w połowie XIX wieku został rozebrany). Nowy murowany ratusz wzniesiono w 1847 roku - obecny obiekt siedziby władz miejskich. Bryła ratusza, według projektu wybitnego włoskiego architekta Henryka Marconiego, została wzniesiona w stylu neorenesansowym o skromnej, ale eleganckiej fasadzie na planie prostokąta zbliżonego do kwadratu i połączony jest (od strony północno – zachodniej). Od powstania do 1915 roku ratusz używany był przez administrację carską, a następnie, po częściowej przebudowie w 1918 roku, aż do jesieni tegoż roku przez administrację niemiecką. Ponadto 11 listopada 1918 roku grupa patriotów dowodzona przez Władysława Strakacza po rozbrojeniu

żołnierzy niemieckich opanowała siedzibę ratusza. W okresie II wojny światowej ratusz pełnił funkcje więzienia.

Nad wejściem do ratusza widnieje herb miasta, przypominający o jego kościelnym rodowodzie. Obok wejścia znajdują się 2 tablice pamiątkowe: jedna ufundowana w 1928 roku dla uczczenia pamięci Jana Kozińskiego, a druga z nazwiskami dziesięciu mieszkańców powieszonych na rynku w 1942 roku przez hitlerowców. Na rynku przed ratuszem znajduje się pomnik – ławeczka prof. Szczepana Aleksandra Pieniążka, która została ufundowana w 2009 roku, ogłoszonym w Skierniewicach Rokiem Profesora Pieniążka - aby upamiętnić zasługi wybitnego naukowca dla rozwoju i popularyzacji polskiego sadownictwa. Jest tu też fontanna, której kształt i parametry odzwierciedlają pierwotny Ratusz Miejski (drewniany z jatkami).

Ratusz, wpis do rejestru nr 777 z 28.12.1987 r.

Ratusz, źródło: opracowanie własne

Dom Sejmikowy to gmach, którego inicjatorem był pierwszy starosta Wacław Gajewski. Jego budowę podjęto w 1921 roku na wniosek Wydziału Powiatowego w Skierniewicach, zatwierdzony przez Sejmik Skierniewicki 8 kwietnia 1921 roku. Projekt budowli opracował architekt Henryk Kłos. W budynku mieściło się 70 pokoi, dwie duże sale i 50 innych pomieszczeń. Dom został oddany do użytku 12 czerwca 1927 roku. W uroczystościach otwarcia brał udział, m.in. Prezydent Rzeczypospolitej – Ignacy Mościcki. W budynku tym obok starostwa i wydziału powiatowego znajdowały się pomieszczenia wielu instytucji i organizacji użyteczności publicznej tj.: Ochotnicza Straż Pożarna, Związek Harcerski, Muzeum im. Stanisława Reymonta, Urząd Skarbowy, poczta, policja. Taki stan pozostał do II wojny światowej. W styczniu 1945 roku budynek próbowano zniszczyć przez podłożenie ładunków wybuchowych, jednak plan ten ostatecznie się nie powiódł. W czasie okupacji mieścił się tutaj Urząd Powiatowy i Miejski kierowany przez władze okupacyjne. Po wojnie Dom Sejmikowy był siedzibą władz powiatu i województwa. Obecnie w gmachu znajduje się siedziba Starostwa Powiatowego.

Budynek sejmiku, wpis do rejestru nr A-468 z 11.10.1977 r.

Budynek sejmiku, źródło: skierniewic24.pl

Wartościowym obiektem jest także **drewniany dom (dworek)** przy ulicy Św. Floriana 4. W budynku tym ostatnie 10 lat życia spędziła śpiewaczka, Konstancja Gładkowska, młodzińcza miłość i muza Fryderyka Chopina. Niestety, po wyjeździe Chopina do Paryża, ich miłość nie przetrwała próby czasu i Konstancja wyszła za mąż za ziemianina Józefa Grabowskiego. Po śmierci męża w 1878 roku Konstancja przeniosła się do Skierniewic do niewielkiego domku pp.

Zielińskich. Ostatnie dni jej życia były smutne. Samotna, ociemniała staruszka zmarła w Skierniewicach w 1889 roku skąd, po mszy żałobnej w kościele św. Jakuba, jej ciało przewiezione zostało na cmentarz do pobliskiego Babska.

W czasie II wojny światowej do Skierniewic przyjechali Zofia i Stanisław Wąsikowie. Przed wybuchem wojny byli właścicielami składu aptecznego w Warszawie. Państwo Wąsikowie zamieszkali przy ul. Floriana 4. Starsi mieszkańcy Skierniewic wspominają, że za budynkiem stały szklarnie, a ogród, gdzie uprawiano warzywa, owoce i kwiaty (zwłaszcza goździki). Na mapach geodezyjnych Skierniewic z 1928 roku jako właściciel działki i domu jest wymieniony Czesław Strzelecki, do którego należała również apteka przy ul. Senatorskiej 1. Po jego śmierci, w 1934 roku, wszystko odziedziczyły córki, Maria Binder i Zofia Malczewska. W 1974 roku córki Czesława Strzeleckiego zdecydowały się przekazać nieodpłatnie część terenu wraz z zabudową przy ul. Floriana 4 na rzecz Skarbu Państwa. Intencją darowizny Marii Binder i Zofii Malczewskiej było, by dom, w którym niegdyś mieszkała Konstancja Gładkowska, służył społeczeństwu jako miejsce związane z kulturą, być może jako muzeum chopinowskie. W 1980 roku dwa pokoje należały do Towarzystwa Przyjaciół Skierniewic, a w 1987 roku w czterech pomieszczeniach mieściła się Izba Historii Skierniewic. Po połączeniu Izby Historii Skierniewic oraz Muzeum Historycznego Skierniewic w jedną instytucję w 2019 roku, dworek stał się oficjalnie oddziałem Muzeum Historii Skierniewic. W 2022 roku zakończył się generalny remont obiektu. Plany zakładają, że ekspozycja stała, dotycząca już bezpośrednio Konstancji Gładkowskiej, zostanie udostępniona zwiedzającym w 2025/2026 roku.

Dworek drewniany, wpis do rejestru nr 431 z 30.09.1976 r.

Dworek drewniany, źródło: skierniewice.naszemiasto.pl

Obiektem wartym uwagi jest budynek zwany **Willa Kozłowskich** lub **Willa Pani Kozłowskiej**. Stanowi przykład architektury eklektycznej k. IX i pocz. wieku w Skierniewicach. Budynek, bogato dekorowany, 3 – kondygnacyjny powstał w 1893 roku według projektu Władysława Marconiego, wybitnego architekta (syna Henryka Marconiego projektanta skierniewickiego ratusza). Władysław Marconi był m. in. współzałożycielem Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości. Na widokówce z 1906 roku widać, że willa była dużo mniejsza, dopiero w 1910 roku dobudowano lewe skrzydło oraz stajnie i powozownię. Budynek był własnością pp. Kozłowskich. Właściciel należał do najbogatszych obywateli Skierniewic, posiadał bowiem udziały w kopalniach złota na Uralu.

Przed II wojną światową w willi mieściła się szkoła muzyczna prowadzona przez prof. Januszewskiego. Podczas II wojny światowej w budynku znalazła siedzibę niemiecka policja. Zaraz po wojnie mieściła się tu Powiatowa Komenda Milicji Obywatelskiej, a piwnice służyły jako więzienie. W latach 50 – 70 tych Willa Pani Kozłowskiej stanowiła tzw. Dom Milicjanta, w którym mieszkało 13 rodzin milicjantów. Do połowy 70. lat XX w. willa była własnością p. Ireny Łaźniewskiej, w dzieciństwie przysposobionej przez bezdziejnych pp. Kozłowskich. W tym czasie nastąpiła dewastacja budynku. Na przełomie 70 i 80 lat willa krótko należała do skierniewickiego zakładu „Fumos”, który zakupił budynek wraz z lokatorami. Willa została przekazana samorządowi miasta Skierniewice i odrestaurowana przez Urząd Miasta na potrzeby Urzędu Stanu Cywilnego przeniesionego z ul. Lelewela w 1983 roku. Gruntowna modernizacja willi

była możliwa dzięki współfinansowaniu z Regionalnego Projektu Operacyjnego Województwa Łódzkiego w 2010 roku.

Willa miejska tzw. Kozłowskiej, wpis do rejestru nr A- 432 z 30.10.1976 r.

Willa miejska tzw. Kozłowskiej, źródło: akademia.cekis.pl

5) Zespół koszarowy

Zespół koszarowy składa się z kompleksu budynków przy ul. Batorego. Pierwsze koszary powstały na terenie od ul. Batorego w kierunku rzeki Łupi w 1867 roku, a następnie według projektu Aleksandra Woydego, zbudowano w latach 1885 – 1895. Koszary w pierwszym etapie były małe i w 1883 roku obejmowały jeden duży budynek mieszkalny, stajnie i dwa budynki gospodarcze. W roku 1897 koszary składały się już z ośmiu dużych budynków gospodarczych. Garnizon miał wpływ na życie gospodarcze i polityczne miasta. Dysponował własnymi warsztatami sprzętu i odzieży, także własną piekarnią i szpitalem. W 1900 roku przy obecnej ulicy Jana Kilińskiego, dawniej Ułanów Carskich wybudowany został drugi zespół budynków koszarowych. Budowniczym tej części koszar był skierniewicki przedsiębiorca pochodzenia

żydowskiego Bombel. W okresie międzywojennym stacjonowały tam 38 Tobolski Pułk Piechoty i 37 Jekatierinburski Pułk Piechoty a w przeddzień I wojny światowej – 31 Aleksiejewski Pułk Piechoty. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. koszary zamieszkiwane były przez 18 Pułk Piechoty oraz 26 Pułk Artylerii Lekkiej, które wchodziły w skład 26 Dywizji Piechoty. Podczas II wojny światowej koszary zajmowane były przez wojska okupanta, w latach 1942 – 1945 stacjonowała tam jednostka kwatermistrzowska i większość pomieszczeń przeznaczona była na magazyny. Po wojnie kompleksy wojskowe zamieszkiwane były przez Ludowe Wojsko Polskie oraz Wojsko Polskie. Jednostkę zlikwidowano wraz z likwidacją powszechnego poboru. Budynki koszar są stopniowo remontowane m. in. przy pomocy funduszy unijnych i przekazywane na potrzeby Wyższej Szkoły Zawodowej im. Stefana Batorego.

Zespół koszarowy - w tym poszczególne budynki, wpis do rejestru od nr 862 - A do 866- A z 03.02.1992 r.

Zespół koszarowy, źródło: skierzwice24.pl

6) Cmentarze

Najstarszym istniejącym cmentarzem skierzwickim – lapidarium jest cmentarz św. Stanisława. Cmentarz powstał w 1782 roku przy Kościele Świętego Stanisława Biskupa i Męczennika.

Pochówki na cmentarzu zakończono w 1914 roku, a w 1945 r. został oficjalnie zamknięty decyzją starosty skierniewickiego.

Teren cmentarza ogrodzony tynkowanym, dziewiętnastowiecznym murem pełnym z cegły, z bramami od ul. św. Stanisława (historyczna, z arkadowym przejściem i figurką św. Stanisława na szczycie) i od al. Niepodległości. Na cmentarzu zachowane nagrobki i grobowce wielu zasłużonych skierniewiczian (w tym obcokrajowców: Rosjan, Francuzów, Włochów) oraz innowierców. Nagrobki znajdują się w bezpośrednim sąsiedztwie kościoła, od południa, a także wzdłuż alej i alejek biegnących przez teren cmentarza. Najstarsze nagrobki pochodzą z lat 1820-1830. Na uwagę zasługują: grób Ignacego Abramowicza (zm. w 1874 r.), powstańca z 1830 r., „Kapitana Gwardyi Artylerii Konnej”, grobowiec Viktora Bernarda Vacquereta (zm. w 1869 r.), byłego oficera wojsk Napoleona, kawalera Orderu Legii Honorowej, płyta nagrobna Mateusza Morawskiego, którą ufundował „swemu wiernemu słudze” feldmarszałek książę Aleksander Bariatyński, żeliwny pomnik na podstawie z piaskowca poświęcony Bolesławowi Janowi Baumanowi (zm. w 1847 r.), pomnik na grobie „dziedzica wsi Kamiona” Franciszka Szynda(ra) (zm. w 1842 r.), płyta z piaskowca z rozetami w rogach, upamiętniająca sędziego i obywatela ziemskiego Telesfora Tabaczyńskiego (zm. w 1895 r.), płyty z piaskowca ku czci obywatela ziemskiego Ignacego Leszczyńskiego (zm. w 1875 r.) i „emeryta Drogi Żelaznej Warszawsko - Wiedeńskiej” Edwarda Lubicz - Horomańskiego (zm. w 1901 r.), pomnik z piaskowca Romana Niemirycza (zm. w 1880 r.), polskiego oficera i obywatela ziemskiego. Pierwotnie cmentarz zajmował teren od kościoła św. Stanisława do obecnego domu parafialnego przy ul. Jana Kilińskiego. W związku z realizacją w latach 60. XX w. al. Niepodległości zmniejszono jego pow. z 2 ha do 0,6 ha., tj. do obecnego terenu pomiędzy ul. Rawską, św. Stanisława i skwerem im. Ks. Jerzego Popiełuszki.

Cmentarz przykościelny św. Stanisława, wpisany do rejestru nr 812 z 22.11.1991 r.

Cmentarz przykościelny św. Stanisława, źródło: fotoziedzacz.com

Pośród zabytków w Skierniewicach funkcjonują dwa istniejące **żydowskie cmentarze (kirkuty)**. Pierwszy (z 1827 r.) istniał do 1919 roku przy obecnej ulicy Strobowskiej. Pozostało na nim obecnie kilka macew i grobowiec (ohel) cadyka Szymona Kalisza. Podczas II wojny światowej Niemcy zniszczyli cmentarz, wykorzystując płyty nagrobne do umocnienia dna kąpieliska dla żołnierzy, wybudowanego nad pobliskim zalewem Zadębie. Od lat na grób cadyka przyjeżdżają chasydzi, aby tradycyjnie pozostawić kartki z prośbami. Istniejący w lasu obok niego cmentarz zwany „**Strzelbą**” zwany też „**cmentarzem samobójców**”, powstał pod koniec XIX wieku. Na początku chowano na nim samobójców, ludzi zmarłych w przytułkach i domach starców, których umieszczano we wspólnych mogiłach. Na Strzelbie znajdują się także groby osób innych wyznań: prawosławnych, grekokatolików, ewangelików, mariawitów. Pochowani tam zostali również żołnierze, m.in. żołnierze radzieccy, którzy w styczniu 1945 r. wyzwolali miasto i okolice oraz osoby z obozu jenieckiego w Skierniewicach.

Drugi cmentarz żydowski powstał w 1919 roku przy ul. Granicznej. Obecnie znajduje się na nim kilkadziesiąt nagrobków, między innymi zbiorowa mogiła ofiar Holokaustu. Na pomniku widnieje napis: „Tu spoczywają zwłoki 46 męczenników, małej części tych milionów, którymi barbarzyńscy hitlerowcy zasiali ziemię Polski. Większość pochowanych tu osób stanowią Żydzi - mieszkańcy Skierniewic. Niechaj to miejsce święte będzie otoczone pieczęią każdego szlachetnego człowieka,

gdyż to jedyny pomnik na szczątkach Żydostwa skierniewickiego. Ekshumacji, pogrzebu i budowy pomnika dokonano staraniem Chaima syna Neschemiasza Frenkla przy pomocy członków Komitetu Żydowskiego w roku 1947”.

Cmentarz żydowski, wpis do rejestru nr 874 – A z 20.03.1992 r.

Cmentarz żydowski przy ul. Granicznej, źródło: skierniewice.naszemiasto.pl

Na terenie miasta Skierniewice istniał w latach 1830 - 1963 **cmentarz ewangelicko - augsburski**. Znajdował się on na obecnym skwerze „Inwalidów wojennych RP” tj. przy skrzyżowaniu ulic Władysława Reymonta, Stanisława Rybickiego, Jana III Sobieskiego. Dzisiaj znajduje się tam tablica upamiętniająca tę nekropolię. Oprócz niemieckich fachowców sprowadzanych przez arcybiskupów, chowano na nim także Łotyszy i Finów z tutejszego garnizonu. W czasie II wojny światowej Niemcy grzebali tu swoich żołnierzy. Wczesną wiosną 1963 r. przeprowadzono ekshumację szczątków 82 osób, zlikwidowano 67 grobów i grobowców. Ekshumowane szczątki pochowano w zbiorowej mogile na zamkniętym już cmentarzu przy ul. Strobowskiej oraz w grobach rodzinnych na innych cmentarzach. Fragmenty płyt garbnych, epitafia zostały przeniesione na teren cmentarza przykościelnego św. Stanisława. Na Skwerze Inwalidów Wojennych ustawiono niewielką tablicę pamiątkową, a także pomnik „Bojownikom poległym w obronie Ojczyzny 1939 - 1945”, centralnie ustawiony na terenie zielonym.

5.2.3. Placówki muzealne

Na terenie miasta Skierniewice znajdują się:

- Muzeum Historii Skierniewic im. Jana Olszewskiego (MHS),
- Dworek Konstancji Gładkowskiej – jako oddział w Muzeum Historii Skierniewic im. Jana Olszewskiego.

Muzeum mieści się w zrewitalizowanym budynku należącym do zespołu koszarowanego przy ul. Stefana Batorego. Wybudowany 1980 roku wg projektu Aleksandra J. Woyde, dawniej użytkowany był jako Izba Chorych zespołu koszarowego. Uroczyste otwarcie Muzeum Historycznego Skierniewic nastąpiło 6 października 2018 roku. W 2019 roku Muzeum zostało połączone z Izbą Historii Skierniewic. Izba Historii Skierniewic jako protoplast Muzeum Historycznym Skierniewic, została otwarta 19 lutego 1987 roku. Inicjatorem powstania Izby było Towarzystwo Przyjaciół Skierniewic. Siedzibą Izby był drewniany budynek przy ul. św. Florian, zwany Dworkiem Konstancji Gładkowskiej. Obecnie Towarzystwo Przyjaciół Skierniewic funkcjonuje przy Muzeum Historycznym Skierniewic. Muzeum 7 lutego 2022 roku otrzymało imię Jana Olszewskiego.

MHS prowadzi wersję cyfrową swoich zbiorów w formie - Archiwum Cyfrowe Skierniewic, upowszechniając w ten sposób sukcesywnie powiększający się zasób fotografii i dokumentów historycznych nt. historii miasta i regionu.

Placówka prowadzi sprzedaż wydawnictw, przede wszystkim o tematyce związanej z miastem i jego historią oraz sklepik muzealny z pamiątkami i gadżetami. Na miejscu, w bibliotece/archiwum, można skorzystać ze zbiorów obejmujących literaturę z zakresu historii miasta, prasę lokalną wydawaną w okresie międzywojennym oraz archiwalne numery lokalnych gazet.

Muzeum Historyczne Skierniewic gromadzi zbiory w następujących kategoriach:

- sztuka - w tym malarstwo, rzeźba, grafika,
- sztuka użytkowa - w tym ceramika, szkło, meble, tkaniny użytkowe,
- militaria,
- numizmatyka,
- falerystyka - w tym medale, odznaczenia, odznaki,
- ikonografia - w tym pocztówki, fotografie, materiały transparentne: negatywy i diapozytywy,
- archiwalia,
- kartografia.

Aktualnie w/w inwentarzach muzealnych znajduje się ok. 30000 wprowadzonych obiektów. Muzeum pełni rolę skarbnicy lokalnej pamięci, wzmocnienia poczucia tożsamości z tzw. małą ojczyzną. Służy temu stała wystawa pn.: „Dzieje Skierniewic”, która prezentuje historię miasta od

jej początków po czasy współczesne. Prowadzona przez MHS kampania edukacyjna pn.: „Jestem Dumny” ma na celu przybliżenie losów cichych bohaterów lokalnej społeczności, którzy swoją postawą przyczynili się do odzyskania niepodległości swojej małej ojczyzny i Polski oraz odbudowy Miasta Skierniewice.

W 2021 r. Muzeum rozpoczęło wydawanie „Roczników Skierniewickich” - studia z dziejów miasta i regionu.

Muzeum Historii Skierniewice na co dzień współpracuje z wieloma organizacjami społecznymi, w tym: Stowarzyszeniem Tradycji 26. Skierniewickiej Dywizji Piechoty, Skierniewickim Klubem Genealogów, Klubem Literackim SOPEL („Skierniewicki Odprysk Poezji Ewentualnie Literatury”), skierniewickim Teatrem Com.pl.ex oraz Teatrem Starym, skierniewickim Stowarzyszeniem Ars Iuventutis, skierniewickim Towarzystwem Muzycznym im. Fryderyka Chopina, Stowarzyszeniem „Razem dla Skierniewic”, Polskim Towarzystwem Archeologiczno - Muzealnym „Arka”, Stowarzyszeniem Poszukiwaczy Historii „Wspólna Pamięć”, ZHP Hufiec Skierniewice, Modelarnią Lotniczą w Skierniewicach, Cechem Fantastyki „SkierCon”, skierniewickim Związkiem Żołnierzy Wojska Polskiego.

Oddziałem Muzeum Historycznego jest „Dworek Konstancji Gładkowskiej” znajdujący się przy ul. Floriana 4. Działalność oddziału po remoncie rozpoczęła w dniu 20.02.2023 r., wystawa czasowa pt. „Preludium Chopina”. Planowana jest ekspozycja stała, dotycząca już bezpośrednio Konstancji Gładkowskiej. Zostanie ona udostępniona zwiedzającym ma przełomie 2025/2026 r. W dworku oprócz wystaw odbywają się koncerty, wernisaże, wykłady spotkania kulturalne.

Muzeum Historii Skierniewic zajmuje się upowszechnianiem i ochroną dziedzictwa kulturowego oraz historycznego miasta Skierniewice i okolic. To miejsce spotkań z twórcami kultury i historykami. Zarówno w budynku jak i w ogrodzie odbywają się: wernisaże wystaw czasowych, wykłady, spotkania, warsztaty, koncerty, spektakle teatralne, pokazy filmowe, rekonstrukcje historyczne, pikniki rodzinne, obchody dni i świąt.

5.2.4. Zabytki archeologiczne

Zabytek archeologiczny to zabytek nieruchomy będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem. wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3, pkt. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Przedmiotem ochrony są zatem nie tylko poszczególne wytwory człowieka, ale i ich kulturowy kontekst – razem tworzą integralną całość, w terminologii naukowej zwaną stanowiskiem archeologicznym. Stanowiskiem archeologicznym

jest obszar występowania archeologicznych zabytków nieruchomych i ruchomych jako spójnej całości, zaś artefaktem jest wydzielony, indywidualny zabytek ruchomy, np. pozyskany w trakcie badań archeologicznych. Wzajemne powiązanie przestrzenne poszczególnych nieruchomych i ruchomych części stanowiska archeologicznego stanowi właściwą, oryginalną i niepowtarzalną substancję zabytku archeologicznego.

Stanowiska archeologiczne dostarczają podstawowej wiedzy o osadnictwie na przestrzeni pradziejów i pozwalają wnioskować o najdawniejszych dziejach Miasta Skierniewic.

Na terenie Skierniewic znajduje się 36 stanowisk archeologicznych ujętych w tabeli nr 3 dołączonej do niniejszego Programu. Najstarsze stanowisko datowane na 8000 lat p.n.e. zlokalizowane są w dolinie rzeki Łupi/Skierniewki, w rejonie ulicy Gajowej.

W Skierniewicach występują również stanowiska z epoki kamienia, kultury trzcinieckiej, łużyckiej, przeworskiej, stanowiska średniowieczne i nowożytnie. Rozmieszczone są one głównie w południowej części miasta w rejonie dawnych wsi: Feliksów, Halinów i Balcerów. Dwa stanowiska usytuowane są w centrum miasta- jedno z nich obejmuje teren wokół rzeki Łupi/Skierniewice. Pozostałe stanowiska znajdują się w północno - wschodniej części miasta- trzy z nich znajdują się w rejonie ulicy Grabina, jedno w dolinie rzeki Rawki.

Działania samorządu w zakresie zachowania stanowisk archeologicznych uregulowane są przepisami prawa (tj. ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami). Poszczególne zasady ochrony stanowisk archeologicznych są doprecyzowane w procesie formułowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwzględnieniem indywidualnej specyfiki danego stanowiska archeologicznego oraz przy rozpoznaniu możliwych dla niego zagrożeń. Przepisy te ujmowane są w postaci nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w użytkowaniu terenów, zgodnie z wytycznymi rozporządzenia Ministra Rozwoju i Technologii z dnia 17 grudnia 2021r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz. U. z 2021 r., poz.2404). Dzięki temu wszelkie działania inwestycyjne w tych obszarach są kontrolowane przez właściwy organ administracyjny, a prace przy nich prowadzone przez lub pod nadzorem archeologicznym. Dodatkowo miejsca stanowisk archeologicznych podlegają ścisłej ochronie konserwatorskiej. Dlatego wszelkie planowane inwestycje lub trwałe przekształcenia terenu musi być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Łodzi, który może wskazać na konieczność przeprowadzenia przed inwestycyjnych badań archeologicznych lub/i nadzorów archeologicznych nad prowadzonymi pracami ziemnymi.

5.2.5. Dziedzictwo niematerialne

Niematerialne dziedzictwo kulturowe pełni istotną funkcję w budowaniu tożsamości zarówno społeczeństw, jak i mniejszych wspólnot regionalnych, lokalnych oraz indywidualnych. Jego ochrona jest kluczowa dla zachowania różnorodności kulturowej, zwłaszcza w kontekście współczesnej globalizacji, która oddziałuje na wszystkie zakątki świata. Obejmuje tradycje i przekazy ustne, w tym język, sztuki widowiskowe oraz tradycje muzyczne, zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne, wiedzę i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata oraz umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Jednym z elementów dziedzictwa niematerialnego są lokalne **legandy**, w tym najbardziej rozpowszechniona, dotycząca powstania miasta:

„Przed setkami lat w miejscu, gdzie dziś są Skierniewice, była maleńka osada, licząca kilkanaście osób. Wokół rozciągały się przepastne bory pełne dzikiego zwierza. Księżę często urządzał tu trwające kilka dni polowania i właśnie w osadzie zatrzymywał się na odpoczynek. Wieści o pobycie księżęcego orszaku w okolicy docierały wcześniej do mieszkańców. Mieli oni w nocy rozpalać ogniska, by księżęcy orszak mógł bez przeszkód trafić do osady. Pewnego razu księżę zapędził się na niedźwiedzia. Pościg trwał bardzo długo. Kiedy wreszcie udało się dopaść groźnego zwierza, księżę i jego towarzysze postanowili udać się do osady. Błądzili całą noc, ale nie mogli dojrzeć blasku ognia. Gdy rankiem dotarli na miejsce, mieszkańcy osady spali. Rozgniewany księżę krzyknął:

- Skier nie widzę!

Tak powstała nazwa miasta Skierniewice, która pozwala przypomnieć mieszkańcom osady o zobowiązaniach wobec księżęcego dworu”.

Inną jest historia duchów odwiedzających siedzibę budynku Sejmiku Powiatowego w Skierniewicach. Wiąże się ona z budową Domu Sejmikowego w Skierniewicach, który powstał w 1921 roku dla upamiętnienia Konstytucji uchwalonej przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Zgodnie z tą legendą podczas przygotowywania terenu pod budowę Sejmiku, w wykopie pod fundamenty znaleziono ludzkie szczątki. Była to duża sensacja dla mieszkańców miasta. Wiele lat potem opowiadano, ile to kości, czaszek i całych szkieletów zostało wykopanych. Przypuszczano, że mogą to być pozostałości cmentarza. Przez długi czas opowiadano, że w ciemnych oknach suteren można zobaczyć lśniące zimnym księżycowym blaskiem kości, czaszki a nawet całe poruszające się szkielety. Szczególnie jesienią, kiedy zawodzi wiatr, skrzypią latarnie i konary drzew, miejsce to jest owiane mgłą tajemniczości i trochę straszne.

Kolejną legendą stanowi niepotwierdzony przekaz historyczny, w którym wspomina się o splądrowaniu skierniewickiego pałacu oraz potyczce z wojskami szwedzkimi nad strugą w Skierniewicach, która przepływała w pobliżu Sejmiku. Obecnie strumyk został częściowo zabudowany skanalizowany od terenu parku pałacowego do ulicy Pomologicznej.

Wśród wielu innych przekazów ustnych istnieją legendy dotyczące: Sabediany (o nieszczęsnej brance księcia Bariatyńskiego), Konstancji Gładkowskiej (o młodzieńczym natchnieniu Fryderyka Chopina), Dorotki (o faworycie cara Aleksandra II).

Symbole miasta Skierniewice stanowią istotny element dziedzictwa historycznego, kształtując jego tożsamość i będąc jednocześnie najstarszymi oraz najbardziej tradycyjnymi nośnikami jego wizerunku. Do symboli tych należą herb i flaga miasta.

Herbem miasta jest „w polu błękitnym krzyż złoty nad belką srebrną, po bokach dwie lilie srebrne, w dole lilia także jedna”. Herb nawiązuje do symboliki arcybiskupstwa gnieźnieńskiego, do którego miasto należało od początku swego istnienia w 1457 do 1795 roku. Tak ukształtowany herb widnieje na wielu pieczęciach miejskich począwszy od XVI w.

Hejnał Skierniewic został skomponowany przez kapelmistrza 18. Pułku Piechoty kapitana Wojska Polskiego Kazimierza Wójcika, na przełomie XIX i XX wieku. Odgrywany jest on w czasie ważnych wydarzeń z życia miasta oraz codziennie w południe wybrzmiewa z wieży ratusza.

Ochronie dziedzictwa kulturowego, w tym niematerialnego służy działalność szeregu miejscowych organizacji i instytucji, nawiązujących do tradycji sadowniczych lub artystycznych społeczności lokalnej.

Najważniejszym wydarzeniem Skierniewic, uznanym za część własnego dziedzictwa mieszkańców jest odbywające się od 1977 roku, **Skierniewickie Święto Kwiatów, Owoców i Warzyw**. Obchodzone jest co roku we wrześniu (najczęściej w trzecim tygodniu września), rozpoczyna je barwna parada, w której biorą udział szkoły, stowarzyszenia, kluby, koła, zespoły. Święto jest jednym z elementów kształtujących i tworzących markę miasta, jako stolicy nauk ogrodniczych. W roku 2007, honorowy patronat nad obchodami objęli Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Wojewoda Łódzki oraz Marszałek Województwa Łódzkiego. W 2011 roku Święto zostało wyróżnione Certyfikatem Regionalnej Organizacji Turystycznej Województwa Łódzkiego jako „Najlepszy Produkt Turystyczny Województwa Łódzkiego 2011”. Podczas obchodów odbywają się Targi Ogrodniczo - Rolne, a uczestnicy mogą podziwiać kompozycje kwiatowe, nowo wyhodowane odmiany roślin i warzyw, uzyskać porady dotyczące upraw, nabyć publikacje z zakresu warzywnictwa, ogrodnictwa, sadownictwa, a także zakupić nasiona, sadzonki warzyw i roślin ozdobnych oraz sprzęt ogrodniczy. Wystawę kompozycji kwiatowych jak i owocowych organizowana jest przez Instytut Ogrodnictwa, którego siedziba mieści się w zabytkowym pałacu prymasowskim. Natomiast wystawa maszyn ogrodniczych odbywa się na terenie osady pałacowej. Jest to doskonała okazja do podziwiania i zapoznania się z historią zespołu urbanistycznego pałacu arcybiskupiego, który stanowi wizytówkę miasta.

Wśród pozostałych imprez towarzyszących podczas obchodów Święta Kwiatów, Owoców i Warzyw są m.in. fiesta balonowa, kiermasz rękodzieła artystycznego, wystawy i pokazy o różnej tematyce, liczne konkursy i zabawy dla dzieci, pokazy sztucznych ogni oraz występy gwiazd muzyki, kiermasze z lokalnymi produktami.

Jednym z elementów Święta od 2002 roku jest promowanie produktu lokalnego tj. „**Skierlotki**” czyli skierniewickiej szarlotki. W sierpniu 2009 r. nazwa „Skierlotka” została zarejestrowana i objęta ochroną Urzędu Patentowego. Ciasto, to jednoznacznie odzwierciedla najbardziej charakterystyczne skojarzenia ze Skierniewicami: tradycje sadownicze i ogrodnicze oraz osobę prof. Szczepana Pieniążka, „ojca” McIntosha, tj.: odmiany jabłek.

Na obszarze Skierniewic wiele instytucji, stowarzyszeń, grup społecznych oraz mieszkańców indywidualnie angażujących się w pielęgnowanie i wykorzystywanie niematerialnego dziedzictwa

kulturowego. Tradycje nie tylko są zachowywane, ale również twórczo przekształcane i dostosowywane do współczesnych warunków, co sprzyja ich trwałości oraz popularyzacji wśród młodszych pokoleń. W ramach tych działań organizowane są liczne wydarzenia kulturalne, warsztaty edukacyjne oraz podejmowana jest współpraca z lokalnymi artystami i rzemieślnikami. Takie inicjatywy sprzyjają integracji mieszkańców i wzmacniają poczucie przynależności do regionu. Zgodnie z celami Programu, aktywność ta powinna być kontynuowana i wspierana przez społeczność lokalną, ponieważ przyczynia się do budowania pozytywnego wizerunku Skierniewic zarówno na arenie wojewódzkiej, jak i krajowej.

Skierniewicka kultura ludowa była i nadal pozostaje silnie związana z katolicyzmem, który przez wieki kształtował nie tylko duchowość mieszkańców, lecz także codzienne życie, kalendarz prac rolniczych, relacje społeczne i artystyczną ekspresję. Tradycyjne zwyczaje i obrzędy, zachowane do dziś, stanowią nie tylko element dziedzictwa kulturowego regionu, ale także żywy wyraz tożsamości lokalnej społeczności.

Obrzędowość ta przejawia się szczególnie podczas dorocznych świąt religijnych. W Boże Narodzenie kluczowym momentem jest uczestnictwo w pasterce – uroczystej mszy odprawianej o północy z 24 na 25 grudnia. To wydarzenie gromadzi całe rodziny, a jego wyjątkowy klimat podkreśla śpiew kolęd, często w lokalnych wariantach melodycznych. W okresie wielkanocnym szczególne znaczenie ma poranna msza rezurekcyjna, będąca symbolem Zmartwychwstania oraz święcenie pokarmów w Wielką Sobotę, podczas którego wierni przynoszą do kościołów koszyki wypełnione symbolicznymi produktami – jajkami, chlebem, chrzanem czy kiełbasą. Procesje Bożego Ciała, które przemierzają ulice miasta, są wyrazem publicznego świadectwa wiary i wspólnotowego przeżywania sacrum – mieszkańcy budują ołtarze na trasie, a dzieci sypią kwiaty przed Najświętszym Sakramentem.

Obrzędowość katolicka przejawia się również w trosce o miejsca kultu. Mieszkańcy dbają o kościoły, cmentarze, a także o przydrożne kapliczki i krzyże – często fundowane jako wota dziękczynne lub pamiątki wydarzeń rodzinnych bądź historycznych. W okresie majowym przy tych kapliczkach odprawiane są nabożeństwa majowe, podczas których śpiewane są pieśni Litanii Loretańskiej i pieśni maryjne – tradycja ta trwa od pokoleń i pełni funkcję integrującą społeczność lokalną. Przydrożne kapliczki są ozdobą polskiego krajobrazu i elementem nie tylko polskiej wsi, ale i miast od setek lat. Mają swoją historię i bywają prawdziwymi dziełami sztuki.

Tak silne przenikanie się religii i życia codziennego sprawia, że kultura ludowa Skierniewic i okolic nie jest tylko zbiorem starych zwyczajów, ale żywym organizmem, który trwa, przekształca się i nadal odgrywa ważną rolę w życiu mieszkańców. W ramach programu „Rozgrzewamy Polskie Serca” powstał projekt „Moja kapliczka”, realizowany w latach 2021-2022

przez Centrum Kultury i Sztuki. W zakresie projektu sfotografowano i skatalogowano kapliczki z terenu miasta Skierniewice i okolicy, nagrano film reportażowy o historii kapliczek, wydano mapę-przewodnik oraz powstała wielkoformatowa wystawa plenerowa. Niektóre kapliczki i krzyże przydrożne zostały ujęte w Gminnej Ewidencji Miasta Skierniewice.

Kultywowanie tradycji historycznych regionu oraz ochroną dóbr materialnych i niematerialnych zajmuje się m. in. **Towarzystwo Przyjaciół Skierniewic**. Od 1988 r. Towarzystwo opiekuje się zabytkowymi cmentarzami skierniewickimi inicjując akcje porządkowe pod nazwą "Ocalić od zapomnienia" ponadto prowadzi działalność wydawniczą, tematycznie związaną z historią miasta oraz osobami z nim związanymi, a także organizuje koncerty i odczyty, spotkania Wigilijne i Wielkanocne, konkursy dla uczniów, m. in.: plastyczny "Skierniewice - moje miasto", "Konkurs wiedzy o życiu i twórczości Fryderyka Chopina".

Elementem niematerialnego dziedzictwa miasta jest pielęgnowanie tradycji patriotycznych, przejawiające się w uroczystej oprawie wydarzeń historycznych oraz obchodów upamiętniających ważne momenty w dziejach narodu. Do takich działań należą m.in. składanie kwiatów ku czci bohaterów walk o niepodległość oraz uczestnictwo w uroczystościach o charakterze religijno-patriotycznym.

W trosce o popularyzację i promocję wiedzy historycznej w mieście aktywnie działa **Stowarzyszenie Tradycji 26 Skierniewickiej Dywizji Piechoty**, powstało 13 czerwca 2011 r. Stowarzyszenie sprawuje opiekę nad miejscami pamięci i obiektami historycznymi związanymi ze stacjonowaniem 26. Skierniewickiej Dywizji Piechoty, a także organizuje inscenizacje historyczne, odtwarzające sylwetki polskich żołnierzy z kampanii wrześniowej 1939 roku. Działa poprzez tworzenie grup rekonstrukcyjnych, organizację rajdów i uroczystości patriotycznych, prowadzenie Izby Muzealnej w Bramie Parkowej, gromadzenie pamiątek historycznych oraz podejmowanie projektów edukacyjnych. Współpracuje z lokalnymi i wojskowymi instytucjami, a także aktywnie uczestniczy w konserwacji artefaktów.

W Skierniewicach prężnie działa od 2004 r. **Polskie Towarzystwo Turystyczno- Krajobrazowe oddział „SZANIEC”**. Jego misją jest rozwijanie oświaty, kultury, rekreacji oraz ochrony środowiska poprzez promowanie turystyki i krajoznawstwa zaangażowanych w ochronę dziedzictwa kulturowego oraz promocję lokalnych zabytków. Oddział organizuje różnorodne wydarzenia i aktywności tj. wycieczki i spaceru krajoznawcze, historyczne oraz przyrodnicze, rajdy rowerowe i piesze, turnieje Turystyczno-Krajoznawcze dla dzieci i młodzieży, Skierniewicki Triathlon oraz Duathlon Kids. Jednostka promuje lokalne dziedzictwo kulturowe poprzez szlaki tematyczne, takie jak: Szlak Bitwy nad Bzurą 1939 im. gen. dyw. Tadeusza Kutrzeby, Szlak architektury drewnianej województwa łódzkiego, Odznaka "Znam Skierniewice i okolice". Oddział

liczy około 90 członków i jest otwarty na współpracę z mieszkańcami oraz instytucjami zainteresowanymi promocją lokalnej kultury i dziedzictwa.

Inną organizacją pozarządową, aktywnie zaangażowanych w ochronę dziedzictwa kulturowego oraz promocję lokalnych zabytków jest **Polskie Stowarzyszenie Miłośników Kolei (PSMK)**.

PSMK od lat opiekuje się zabytkową Parowozownią w Skierniewicach, przekształcając ją w obiekt muzealny i edukacyjny. Organizuje wydarzenia kulturalne i turystyczne, takie jak "Kolejowa Noc Muzeów" czy "Dni Otwarte", warsztaty, lekcje muzealne, promując dziedzictwo techniczne regionu.

Miejska Biblioteka Publiczna im. Władysława Reymonta w Skierniewicach aktywnie angażuje się w działania na rzecz ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego, pełniąc rolę nie tylko tradycyjnej wypożyczalni książek, ale także centrum edukacji, sztuki i lokalnej tożsamości.

Regularnie organizuje wydarzenia promujące polską literaturę klasyczną i współczesną, wspiera lokalnych artystów poprzez organizację wystaw, prowadzi warsztaty, spotkania autorskie i konkursy, które integrują społeczność lokalną i promują dziedzictwo kulturowe.

Miasto Skierniewice stanowi ważny regionalny ośrodek oświaty i kultury. Na terenie miasta funkcjonuje aktywnie i prężnie **Centrum Kultury i Sztuki (CKiS)**. Ośrodek prowadzi działalność w następujących placówkach: Kino „Polonez”, Regionalna Akademia Twórczej Przedsiębiorczości, Radio RSC, Klub Konstancja. Placówki te organizują corocznie szereg imprez, konkursów i pokazów oraz wystaw. Prowadzone są tu zajęcia w kołach: muzycznych, tanecznych, filmowe, teatralne, fotograficzne, plastyczne. W CKiS działają też różne sekcje i kluby, w tym: taneczne, teatralne, wokalne, plastyczne, sekcja szachowa, Kręgi Kobiet oraz prowadzone są kursy malarstwa, rysunku, gry na pianinie, gitarze, śpiewu, tańca itp. W budynku ośrodka zlokalizowany jest Punkt Informacji Turystycznej i Kulturalnej. Jest miejscem przyjaznym zarówno turystom, jak i mieszkańcom Skierniewic. W Punkcie Informacji Turystycznej zostały zebrane wszelkie informacje dotyczące tras turystycznych i miejsc wartych odwiedzenia podczas pobytu w mieście. Dodatkowo można zapoznać się z ofertą i zakupić dzieła lokalnych artystów (np. kubki, świece, koszulki, biżuterie, obrazy). Sklepik Stacji Centrum posiada w sprzedaży pamiątki ze Skierniewic (tj. kubki, smycze, zakładki, breloczki, pocztówki).

Zespoły folklorystyczne odgrywają kluczową rolę w pielęgnowaniu i promowaniu niematerialnego dziedzictwa kulturowego regionu. W 2007 r. powstał **zespół folklorystyczny „Ustronie”**. Działa on pod patronem Centrum Kultury i Sztuki. Celem „Ustronia” jest przekazywanie społeczeństwu folkloru ziemi skierniewickiej. Repertuar zespołu inspirowany jest pieśniami i tańcami z okolicznych gmin i wsi, przy czym członkowie występują w strojach ludowych charakterystycznych dla regionu łowickiego. W swoim dorobku artystycznym zespół posiada

piosenki dożynkowe, biesiadne, ludowe, patriotyczne oraz kolędy i pastorałki. Ponadto, „Ustronie” prezentuje humorystyczne inscenizacje z życia wsi i jej mieszkańców. Zespół aktywnie uczestniczy w życiu kulturalnym miasta i regionu, biorąc udział w licznych imprezach folklorystycznych i przeglądach. Jego działalność nie tylko promuje lokalne tradycje, ale również integruje społeczność seniorów, dając im możliwość aktywnego uczestnictwa w kulturze. Dzięki takim inicjatywom, jak działalność zespołu „Ustronie”, tradycje folklorystyczne regionu są nie tylko zachowywane, ale i przekazywane kolejnym pokoleniom, wzbogacając kulturalny krajobraz Skierniewic.

Wspomnianą powyżej instytucją kulturalną działającą pod patronem Centrum Kultury i Sztuki w Skierniewicach jest **Akademia Twórczości**. Głównym jej celem jest kształtowanie regionalnej tożsamości kulturalnej oraz promowanie dziedzictwa kulturowego regionu skierniewickiego, łowickiego i rawskiego. W zabytkowym budynku Willi Kozłowskich, gdzie mieści się Akademia, utworzono Centrum Warsztatowe z pracowniami plastyczną, rękodzieła artystycznego oraz grafiki komputerowej. Akademia zajmuje się popularyzacją i przybliżaniem wiedzy o mieście i regionie oraz postaciach z nim związanych poprzez organizację wystaw edukacyjnych w Galerii „Na Piętrze” oraz opracowaniem publikacji z tym związanych. Instytucja organizuje również wystawy tematyczne, prezentujące lokalne dziedzictwo oraz twórczość artystyczną mieszkańców. Przykładem jest wystawa "Jesteśmy wśród Was", na której zaprezentowano prace uczestników Warsztatu Terapii Zajęciowej przy Stowarzyszeniu Osób Niepełnosprawnych "Sprawni Inaczej" w Skierniewicach. Dotychczas na ekspozycji można było podziwiać monotypie, linoryty, ikony, ceramikę, hafty gobelinowe, pastele, rysunki oraz prace przestrzenne wykonane w drewnie. Akademia to także miejsce organizacji warsztatów i spotkań propagujących twórczość plastyczną, rękodzieło i sztukę ludową tzw. „ginące” zawody, zarówno dla dzieci, jak i dla dorosłych. Jednym z elementów działalności jednostki są „Spacerki turystyczno-historyczne po Skierniewicach” dla uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych. W Akademii Twórczości zbierane są i przechowywane wszelkie publikacje związane z historią i kulturą miasta i regionu. Pracownicy Akademii Twórczości koordynują działalność istniejącego przy Akademii Skierniewickiego Klubu Kolekcjonera, w ramach którego organizowane są wystawy kolekcjonerskie oraz spotkania wyjazdowe do muzeów, na wystawy czy na rynki staroci.

Dzięki swojej działalności, Akademia Twórczości przyczynia się do zachowania i popularyzacji niematerialnego dziedzictwa kulturowego regionu, integrując lokalną społeczność wokół wspólnych wartości i tradycji.

W Skierniewicach odbywają się cykliczne wydarzenia, uznawane za część niematerialnego dziedzictwa kulturowego, takiej jak.:

- Rock May Festiwal,

- Noc Muzeów,
- Miejski Dzień Dziecka i Drzewo Życia,
- Hip-Hop Kings,
- SkierCon,
- Turniej DJ,
- FETKa Festiwal Twórczości Kabaretowej,
- Świąteczne Cuda,
- Festiwal Muzyki Romantycznej.

W ramach działań przewidzianych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami miasta Skierniewice, istotnym elementem wspierania inicjatyw na rzecz ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego są stypendia przyznawane przez Prezydenta Miasta Skierniewice. Ta forma wsparcia umożliwia artystom, osobom zajmującym się ochroną dóbr kultury oraz popularyzacją lokalnego dziedzictwa realizację projektów o wysokiej wartości artystycznej i kulturowej. Stypendium jest dedykowane konkretnym przedsięwzięciom, których realizacja odbywa się w określonym przedziale czasowym, zgodnie z założeniami wnioskodawcy oraz wytycznymi miasta.

Władze miasta Skierniewice, poza wspieraniem i współfinansowaniem działań organizacji społecznych oraz instytucji kultury, aktywnie podejmują inicjatywy służące pielęgnowaniu niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Jedną z form takiego zaangażowania jest przyznawanie przez Prezydenta Miasta wyróżnień obywatelskich dla osób i podmiotów, które w sposób szczególny przyczyniły się do promocji oraz rozwoju Skierniewic. Nagrody te honorują zaangażowanie w budowanie pozytywnego wizerunku lokalnej społeczności, dbałość o zachowanie i popularyzację dziedzictwa kulturowego oraz wkład w rozwój kultury, sztuki i inicjatyw społecznych. To prestiżowe wyróżnienie stanowi wyraz uznania dla tych, którzy swoją pasją, pracą i zaangażowaniem wspierają miasto, czyniąc je miejscem jeszcze bardziej przyjaznym, inspirującym i otwartym na przyszłość.

Do takich wyróżnień należą:

1) Tytuł „*Honorowego Ambasadora Miasta*” - został ustanowiony w roku 2007 w celu uhonorowania osób i podmiotów prawnych, które swoimi osiągnięciami pozytywnie wpływają na wizerunek naszego miasta, przyczyniając się do jego promocji. Dokumentem stwierdzającym nadanie tego tytułu jest dyplom opatrzony herbem i pieczęciom miasta. Wyboru dokonuje Prezydent Miasta Skierniewice na wniosek kapituły, przyznaje go Rada Miasta. Wręczenie statuetek odbywa się podczas uroczystych obchodów jubileuszu nadania praw miejskich w dniu 19 lutego. Dotychczas uhonorowano m. in:

- Franciszek Adamicki – profesor nauk ogrodniczych,
- Tamara Arciuch – aktorka,
- Darek Foks – poeta,
- Lech Mackiewicz – aktor, reżyser,
- Mariusz Rutkowski – pianista,
- Maciej Wisławski – pilot rajdowy,
- Stowarzyszenie Tradycji 26 Skierniewickiej Dywizji Piechoty,
- Polskie Stowarzyszenie Miłośników Kolei,
- Stacja Doświadczalna SGGW im. prof. Mariana Górskiego,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Skierniewicach,
- Veka Polska sp. z o.o.,
- Mirbud S.A.,
- Instytut Ogrodnictwa.

2) Tytuł „*Honorowego Obywatel Miasta Skierniewice*” - to szczególne wyróżnieniem nadawanym osobie, która swoją działalnością znacząco przyczyniła się do rozwoju Miasta, rozśławiła w kraju lub w świecie Jego imię. Tytułem zostało uhonorowane 17 wybitnych postaci m. in.:

- Stanisław Rybicki - lekarz, założyciel Szpitala Miejskiego i Naczelnik Straży Ogniowej,
- Szczepan Aleksander Pieniążek – profesor, były Dyrektor Instytutu Sadownictwa,
- Emil Chrobotek – profesor, twórca i dyrektor Instytutu Warzywnictwa,
- Artur Wittenberg – nauczyciel, burmistrz miasta w czasie okupacji niemieckiej,
- Anna Olszewska – siostra Polskiego Czerwonego Krzyża,
- Władysław Strakacz – właściciel skierniewickiego browaru, przemysłowiec, społecznik,
- Stefan Binder – ochotnik Wojska Polskiego, działacz podziemia w czasie II wojny światowej,
- Włodzimierz Kamiński – żołnierz Armii Krajowej, skazany przez gestapo na karę śmierci, której uniknął.

3) Tytuł „*Zasłużonego dla Miasta Skierniewice*” - jest wyróżnieniem nadawanym osobom fizycznym i prawnym, które swoją działalnością przyczyniły się do rozwoju społecznego, gospodarczego, naukowego i kulturalnego miasta Skierniewice lub odniosły szczególne sukcesy zawodowe i społeczne, mające bezpośredni wpływ na pomnażanie dóbr ekonomicznych i społecznych Miasta Skierniewice. Przyznano go dotychczas 25 osobom, w tym m. in.:

- Karolowi Zwierzchowskiemu - za udokumentowanie i upowszechnianie historii walk o niepodległość kraju na terenie Skierniewic i okolic,
- Andrzejowi Matysek - za ochotniczy udział w wojnie 1920 r oraz długoletnią efektywną pracę w instytucjach Miasta,
- Alicji Wittenberg - niekonwencjonalną pracę pedagogiczno- wychowawczą jako nauczyciela języka niemieckiego oraz za całokształt działalności służącej rozwojowi i chwale Miasta,
- Stanisławowi Niwickiemu - za długoletnią działalność społeczną i zawodową w Instytucie Sadownictwa i Kwaciarnictwa, za nieoceniony wkład w prace Rady Miejskiej i Zarządu Miasta, za przyczynienie się do powstania w Skierniewicach „Domu Dziennego Pobytu”,
- Tadeuszowi Zwierzchowskiemu - za utrwalanie najważniejszych wydarzeń z przeszłości naszego Miasta, za podjętą inicjatywę utworzenia Izby Historii Skierniewic,
- Tadeuszowi Góreckiemu - wieloletniemu radnemu Rady Miasta Skierniewice, działaczowi Ochotniczych Straży Pożarnych RP w Skierniewicach, pełniącego przez 42 lat funkcję Naczelnika OSP,
- Danucie Binder - lekarce kilku pokoleń skierniewiczank, kojarzonej wprost jako symbol pediatrii, byłej żołnierki Armii Krajowej skierniewickiego Obwodu „Sroka”,
- Andrzejowi Krokowskiemu – za pracę na rzecz promocji Miasta Skierniewice na arenie międzynarodowej. Radny dwóch kadencji Rady Miejskiej w Skierniewicach, jej Przewodniczącego i jednocześnie Członka Zarządu Miasta, przewodniczący Klubu Francuskiego, koordynator przedsięwzięć dotyczących współpracy z miastem Chatelaillon – Plage,
- Wiesławie Maciejak - za całokształt działalności społeczno-kulturalnej, członkini związku sybiraków i stowarzyszenia diabetyków. Pomysłodawczyni wielu wydarzeń artystycznych i społecznych, uhonorowana licznymi nagrodami za dorobek literacki.

4) „*Perła Skierniewic*” - to wyróżnienie dla osób i organizacji, które w wyjątkowy sposób promują miasto, pielęgnują jego kulturę i tradycje, a także przyczyniają się do jego rozwoju w różnych dziedzinach – od nauki i sztuki po działalność społeczną. Perły przyznawane są podczas gali z okazji jubileuszu nadania praw miejskich Skierniewicom 19 lutego.

5) Tytuł „*Wokulskiego Roku*” - ma na celu nagradzanie i promowanie właścicieli przedsiębiorstw, gospodarstw rolnych, osiągających bardzo dobre wyniki ekonomiczne, jednocześnie przestrzegających zasad etyki prowadzenia biznesu, wspierających działania

społeczne i charytatywne. Tytuł nadawany jest po rozpatrzeniu wniosku o uhonorowanie, przez powołaną Kapitułę. Nazwa nawiązuje do postaci Stanisława Wokulskiego z „Lalki” Bolesława Prusa – przedsiębiorcy i społecznika, który łączył w sobie innowacyjność z troską o innych.

6) „*Parowozy Kultury*” - to coroczna nagroda, przyznawana osobom i organizacjom, które swoim działaniem znacząco wspierają życie kulturalne miasta - od pomysłów artystycznych, przez wydarzenia, aż po ochronę dziedzictwa. Wizytówką i miejscem wręczenia wyróżnień jest zabytkowa Parowozownia – przestrzeń symbolicznie łącząca przeszłość kolejową z nowoczesnym duchem lokalnej kultury. Nagroda ta stanowi nie tylko formę uznania dla laureatów, ale także inspirację dla innych twórców do dalszego rozwoju i aktywności w dziedzinie kultury. Jest to wyraz docenienia wysiłków, jakie artyści i działacze kulturalni wkładają w rozwój i ochronę dziedzictwa kulturowego regionu.

Wszystkie te wydarzenia, zarówno o charakterze religijnym, jak i kulturalnym – tworzą wspólnie żywą tkankę skierniewickiej kultury ludowej, która nie jest zamknięta w przeszłości, lecz trwa i rozwija się, integrując kolejne pokolenia wokół wspólnych wartości i tradycji.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Formami ochrony zabytków w Polsce są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
  - 1 a) wpis na listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Rejestr zabytków tworzy i prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Wpis do rejestru zabytków odbywa się na podstawie decyzji administracyjnej. O taki wpis mogą ubiegać się właściciele zabytków oraz użytkownicy wieczysti gruntów, na których się one znajdują.

Wojewódzki konserwator zabytków ma także możliwość wszczęcia procedury wpisu zabytku do rejestru zabytków z urzędu, jeśli uzna to za zasadne. Rejestrowi zabytku mogą podlegać nie tylko zabytki nieruchome, ale również ich otoczenie, a także nazwy geograficzne, historyczne

i tradycyjne związane z danym obiektem. Wszelkie prace wpływające na stan, wygląd lub sposób użytkowania zabytku wymagają uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Choć uzyskanie takiego pozwolenia nie zwalnia właściciela z konieczności zdobycia innych wymaganych zgód, to brak zgody konserwatorskiej unieważnia inne ustalenia.

Wpis układu urbanistycznego do rejestru zabytków (w postaci stref ochrony konserwatorskiej) niesie ze sobą konsekwencje odmienne od wpisu indywidualnego zabytku. Ochronie podlega historyczne rozplanowanie układu ulic i poszczególnych działek, pierzei, a także historyczne nawierzchnie i nawarstwienia kulturowe. Pozwolenia konserwatorskiego wymagają między innymi prace przy elewacjach budynków czy budowa nowych obiektów kubaturowych jak również ustawienie małej architektury i innych urządzeń w przestrzeni miejskiej objęte strefą ochrony konserwatorskiej wpisanej do rejestru zabytków.

W Skierniewicach, ochroną prawną poprzez **wpis do rejestru zabytków** objęte są **62** obiekty zabytkowe nieruchome przedstawione w tabeli nr. 1 załączonej do niniejszego Programu. Część z nich wchodzi w skład zespołów rezydencjonalnych, kolejowych, sakralnych i koszarowych chronionych, jako zabytkowe założenia. Pod względem liczebności, największą grupę obiektów zabytkowych objętych ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków stanowią budynki mieszkalne. Jest to naturalna konsekwencja zagospodarowania terenu miasta, zarówno w przeszłości, jak i współcześnie, gdyż budynki mieszkalne zawsze stanowią większą część infrastruktury miejskiej. Kolejną grupą pod względem liczebności w rejestrze zabytków, stanowią budowle kolejowe i koszarowe. Liczną grupę zabytków objętych ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków stanowią obiekty sakralne. Ich zróżnicowanie – kościoły i dawna cerkiew – jest odzwierciedleniem wielokulturowej przeszłości miasta we współczesnym wymiarze ochrony zabytków.

Drugą formą prawnej ochrony zabytków w Polsce jest uznanie za **pomnik historii**. Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnym znaczeniu dla kultury i narodu polskiego. Uznanie za pomnik historii ustanawiane jest przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Na terenie Skierniewic nie ma ustanowionego przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej pomnika historii, jednakże są obiekty, które na taki tytuł zasługują (zespół pałacu arcybiskupiego).

Trzecią formą ochrony prawnej zabytków w Polsce jest ustanowienie **parku kulturowego**. Zgodnie z treścią ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

Na terenie Skierniewic nie ustanowiono jak dotąd parku kulturowego.

Czwartą formą prawnej ochrony zabytków w Polsce jest **ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego** albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej na terenie gminy należy do jej zadań własnych (art. 3 ust 1. ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym). Realizacji tego zadania służą: studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, plan ogólny zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

W powyższych dokumentach oraz decyzji o warunkach zabudowy konieczne jest uwzględnienie ochrony:

- zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

W przypadku studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego/planu ogólnego oraz w planach miejscowych uwzględnia się także zapisy gminnego programu opieki nad zabytkami oraz ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Określając politykę przestrzenną miasta Skierniewice przyjmuje się następujące zasady i kierunki działania w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

- utrzymanie zabytkowych obiektów budownictwa i architektury - dóbr wpisanych do rejestru zabytków. Między innymi poprzez: rewaloryzację zabytkowego parku miejskiego, rewitalizację terenów dawnych koszar wojskowych, utrzymanie walorów historycznego układu urbanistycznego miasta (w strefie ścisłej ochrony konserwatorskiej „A”);
- utrzymanie historycznej linii rozgraniczającej ulic w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, reżimów ochrony konserwatorskiej w gospodarowaniu w obrębie strefy ochrony konserwatorskiej „B”.

Na obszarze objętym 45 miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego ochroną konserwatorską objęto łącznie 140 budynków, co stanowi 81% wszystkich obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków miasta Skierniewice. W granicach strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej „A” zlokalizowanych jest 65 zabytkowych obiektów, natomiast w strefie ochrony konserwatorskiej „B” – 29 obiektów, również ujętych w GEZ. Poza wyznaczonymi strefami

ochrony konserwatorskiej znajdują się 73 zabytkowe obiekty, figurujące w Gminnej Ewidencji Zabytków miasta Skierniewice.

Miasto Skierniewice dysponuje aktualnym Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz opracowuje plan ogólny, uwzględniający kwestie ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków (GEZ)

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Zgodnie z jego treścią gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Jednym z ustawowych obowiązków gminy jest „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”. Istotną rolę w realizacji tego zadania odgrywa gminna ewidencja zabytków, która stanowi narzędzie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz uwzględniania jego wartości w procesach planistycznych i inwestycyjnych.

W gminnej ewidencji obejmuje:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków miasta Skierniewice została przyjęta Zarządzeniem Prezydenta Miasta Skierniewice nr 15.2025 z dnia 27 stycznia 2025 roku. Łącznie, gminna ewidencja zabytków miasta Skierniewice obejmuje 172 obiekty zabytkowe. Spis obiektów ujętych w GEZ przedstawia tabela nr 2 (załączona do niniejszego Programu). Najliczniejszą grupę tworzą budynki mieszkalne, co jest typową sytuacją w przypadku obszarów wysokozurbanizowanych. W dalszej kolejności znajdują się obiekty sakralne, cmentarze, użyteczności publicznej, zespół koszarowy, pałacowo - parkowy, dworcowy, układy przestrzenne.

Niniejszy Program zakłada, że Gminna Ewidencja Zabytków miasta Skierniewice jest dokumentem otwartym, podlegać będzie stale weryfikacji i aktualizacji.

Gminna ewidencja zabytków jest kluczowym narzędziem ochrony dziedzictwa kulturowego, pozwalającym na rejestrowanie i dokumentowanie budownictwa, architektury, cmentarzy oraz

układów urbanistycznych. Jej głównym celem jest gromadzenie danych i opracowywanie dokumentacji dotyczącej obiektów zabytkowych, co umożliwi skuteczne planowanie przestrzenne oraz działania konserwatorskie. Często to właśnie karta ewidencyjna stanowi podstawowe źródło informacji o danym zabytku.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta. Analiza szans i zagrożeń

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Tworzy skuteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju.

W Tabeli nr 4 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju miasta.

Tabela 4. Analiza SWOT dla terenu miasta Skierniewice

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • dobra koniunktura gospodarcza i rozwój społeczno - gospodarczy ośrodków aglomeracji łódzkiej i warszawskiej daje możliwość pozyskania kapitału inwestycyjnego, • dobrze zachowany historyczny układ urbanistyczny miasta, • podejmowane działania planistyczne – sukcesywnie uchwalane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego lub ich zmiany uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego oraz wyznaczone strefy ochrony konserwatorskiej, • zwiększanie atrakcyjności i poprawa estetyki miasta, • posiadanie Gminnej Ewidencji Zabytków i Programu Rewitalizacja Miasta, • posiadanie 5 zabytków reprezentatywnych, • odbywające się regularnie imprezy o charakterze kulturalnym: Noc Muzeum, Święto Kwiatów Owoców i Warzyw, 	<ul style="list-style-type: none"> • niewystarczający poziom środków wewnętrznych Miasta na zadania w sferze ochrony i opieki dziedzictwa kulturowego, • dewaloryzujące remonty i nieodpowiednie modernizacje historycznej substancji architektonicznej przy użyciu niewłaściwych materiałów (np. panele zewnętrzne lub styropian); niewłaściwe pokrycia dachowe, okna z PCV, zniszczenia elementów historycznego wystroju elewacji itp. • niewystarczający poziom współpracy z podmiotami wojewódzkimi i krajowymi w sferze opieki i ochrony nad zabytkami (w tym stowarzyszeniom i urzędami, instytucjami kultury), • brak zainteresowania inwestorów i właścicieli utrzymaniem i adaptacją

<p>Festiwal Muzyki Romantycznej itp.,</p> <ul style="list-style-type: none"> • pozyskiwanie zewnętrznych funduszy na prace remontowo – konserwatorskie, • działalność Punktu Informacji Turystycznej (Stacja Centrum w CKiS), • członkowsko miasta w Regionalnej Organizacji Turystycznej Województwa Łódzkiego, • szeroka oferta kulturalna muzeum, CEKIS, bibliotek i pozostałych instytucji kultury, itd., • różnorodne formy prezentacji dziedzictwa kulturowego np. tematyczne spacery po mieście, wykłady, prelekcje, wystawy, warsztaty, media społecznościowe itp., • występowanie szlaków kulturowych – pieszy, rowerowy, konny, • prężna działalność Archiwum Cyfrowego, • rozwijający się rynek wydawniczy (liczne publikacje) dotyczące miasta Skierniewic i jego mieszkańców, • walory przyrodniczo-kulturowe związane z rzeką Rawką, Bolimowskim Parkiem Krajobrazowym. 	<p>obiektów zabytkowych,</p> <ul style="list-style-type: none"> • przypadki zaniedbania porządku w obrębie niektórych zabytkowych posesji, co obniża ich estetykę i pozytywny odbiór, • brak badań konserwatorskich oraz inwentaryzacji obiektów zabytkowych i ich elementów, • mała liczba ścieżek edukacyjnych w miejscach atrakcyjnych oraz tablic informacyjnych o ważnych wydarzeniach z osobami wpisującymi się w historię miasta i opisujących dzieje obiektów zabytkowych, • przeciętna jakość usług turystycznych dostępności do bazy gastronomicznej i noclegowej.
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • możliwość pozyskania dotacji na prace konserwatorskie i roboty budowlane przy obiektach zabytkowych ze środków finansowych pochodzących z różnych źródeł: samorządowe, państwowe, środki UE i in., • przygotowane i realizowane konkretne zadania związane z rewitalizacją obiektów i obszarów zabytkowych, • rosnąca świadomość roli kultury w życiu społeczno-gospodarczym, • upowszechnianie edukacji nastawionej na poszanowanie zabytków i ich prawidłową ochronę z zachowaniem wartości kulturowych, • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy, • dobrze rozmieszczone dominanty i subdominanty w układzie przestrzennym miasta, 	<ul style="list-style-type: none"> • nieprawidłowe modernizacje obiektów zabytkowych (prowadzone często bez wymaganych zezwoleń) powodujące czasem bezpowrotną utratę wartości historycznych i kulturowych, • nadmierna komercjalizacja w sferze zabytków, • niewystarczające środki finansowe w stosunku do potrzeb na ochronę i rewaloryzację obiektów i obszarów zabytkowych, • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych, • niewystarczająca promocja działań na rzecz ochrony, konserwacji i rewaloryzacji zabytków, • niedostatecznie rozwinięta edukacja na rzecz dziedzictwa kulturowego, • brak zainteresowania prywatnych

<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie przez władze miejskie oraz instytucje kultury roli mediów w edukacji nastawionej na ochronę zabytków i krajobrazu, • prężna działalność organizacji pozarządowych i instytucji kulturowych w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego, • kreowanie przestrzeni przyjaznej młodym aktywnym i kreatywnym mieszkańcom w tym m. in.: liczne siłownie plenerowe, bulwary, place zabaw itp., • dobre skomunikowanie z innymi regionami Polski: kolej, bliskość autostrady A2, trasy szybkie ruch tzw. „katowickiej” S8. 	<p>właścicieli obiektów zabytkowych do podejmowania działań naprawczych ze względu na wysokie koszty i skomplikowane procedury,</p> <ul style="list-style-type: none"> • zmiana modelu korzystania z kultury ze „społecznego” na „domowy” – ułatwiony dostęp za pośrednictwem Internetu i telewizji, • niekorzystne zmiany demograficzne starzenie się społeczeństwa, ujemny przyrost naturalny • rozluźnienie się więzi rodzinnych i brak przywiązania młodszych pokoleń do miejsca zamieszkania.
---	---

7. Założenia programowe gminnego programu opieki nad zabytkami miasta

Skierniewice na lata 2026-2029

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,

- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, który uwzględnia założenia ogólnych planów i strategii dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego miasta Skierniewice. Jego nadrzędnym celem jest jednak wzmocnienie tożsamości kulturowej regionu oraz budowanie silnych więzi mieszkańców z miejscem ich zamieszkania i jego historią.

Ustalone poniżej priorytety, cele szczegółowe i wynikające z nich działania wyznaczają politykę miasta w zakresie ochrony zabytków na lata 2026-2029.

7.1. Priorytety programu opieki

Zarządzanie opieką nad zabytkami przez władze samorządowe różni się od działań podejmowanych przez indywidualnych właścicieli czy społecznych opiekunów zabytków. Wynika to przede wszystkim z istniejących uwarunkowań prawnych, które umożliwiają kształtowanie polityki miejskiej wobec obiektów zabytkowych i uprawniają samorząd do podejmowania działań o charakterze odmiennym od typowej troski właścicieli o utrzymanie ich w dobrym stanie. Miasto, zobowiązane do ochrony wartości istotnych społecznie, dysponuje narzędziami prawnymi wspierającymi budowanie i poszerzanie świadomości społecznej w zakresie ochrony i opieki nad lokalnym dziedzictwem kulturowym. Poprzez swoje działania samorząd może wskazywać kierunki rozwoju dla właścicieli prywatnych posiadających zabytki oraz prowadzić politykę promocyjną wzmocniającą wizerunek miasta, jako atrakcyjnego turystycznie i bogatego w unikalne dziedzictwo kulturowe. Dlatego właściwa opieka nad zabytkami stanowi jeden z kluczowych aspektów działalności samorządu.

W GPOnZ określono dwa priorytety, które poprzez swoje działania realizują cele ustawowe przewidziane dla gminnych programów ochrony zabytków, tj.:

Priorytet I

Ochrona i rewaloryzacja zabytków i dziedzictwa kulturowego oraz świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

Priorytet II

Promocja dziedzictwa kulturowego miasta i edukacja na rzecz ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego.

7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki

Dla realizacji wyznaczonych priorytetów określa się kierunki działania wraz z proponowanymi zadaniami:

Tabela nr.5. Priorytety, kierunki działania i zadania

Priorytet I	
Ochrona i rewaloryzacja zabytków i dziedzictwa kulturowego miasta oraz świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego	
Kierunki działań	Zadania
1. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i poprawa ich stanu zachowania	<p>1.1. Stały monitoring oraz aplikowanie o środki z programów wspierających rewitalizację obiektów zabytkowych oraz ochronę dziedzictwa kulturowego przy ścisłej współpracy z Konserwatorem Zabytków;</p> <p>1.2. Prowadzenie bieżących prac remontowo - konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność miasta;</p> <p>1.3. Renowacja oraz zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych (będących własnością miasta) do nowych funkcji – m. in. część zespołu koszarowego Muzeum Historii Skierniewic, Szkoła Wyższa im. St. Batorego;</p> <p>1.4. Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków w tym będących własnością miasta (remont rynku, Kościoła św. Jakuba, placu św. Floriana, zespołu koszarowego);</p>
2. Ochrona dziedzictwa kulturowego	<p>2.1. Systematyczne sporządzanie i uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów, które są nimi objęte, w szczególności dla terenów o stosunkowo dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi;</p> <p>2.2. Uwzględnienie ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego w aktach planowania przestrzennego, poprzez wprowadzanie do nich stosownych zapisów;</p> <p>2.3. Wykonywanie corocznej aktualizacji Gminnego Planu Ochrony Zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych,</p> <p>2.4. Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata.</p>
3. Monitoring dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie szerokiego dostępu do informacji o nim	<p>3.1. Przyjęcie przez Radę Miasta Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami oraz okresowe monitorowanie jego realizacji;</p> <p>3.2. Monitoring Gminnej Ewidencji Zabytków (w tym monitorowanie stanu zachowania obiektów w niej ujętych) i jej aktualizacja oraz uzupełnianie;</p> <p>3.3. Opracowanie nowych kart stanowisk archeologicznych;</p> <p>3.4. Prowadzenie i aktualizacja zakładki o zabytkach na stronie internetowej miasta;</p>

	3.5. Oznakowanie obiektów zabytkowych (ujętych w GEZ), będących własnością miasta.
Priorytet II Promocja dziedzictwa kulturowego miasta i edukacja na rzecz ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego	
Kierunki działań	Zadania
1. Podnoszenie świadomości i edukacja dzieci, mieszkańców i właścicieli obiektów zabytkowych w zakresie dziedzictwa kulturowego i jego ochrony	<p>1.1. Wprowadzenie i upowszechnianie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej, np. we współpracy z biblioteką, muzeum i szkołami;</p> <p>1.2. Organizacja konkursów, wystaw z zakresu lokalnej historii i lokalnego dziedzictwa kulturowego np. we współpracy biblioteką, muzeum i szkołami;</p> <p>1.3. Popularyzacja dziedzictwa kulturowego miasta podczas imprez masowych np. we współpracy z instytucjami kulturalnymi;</p> <p>1.4. Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o przyznanie środków na odnowę zabytku z funduszy unijnych, budżetu państwa oraz dotacji samorządowych;</p> <p>1.5. Wspieranie rozwoju lokalnych stowarzyszeń związanych z tematyką zabytków i dziedzictwa kulturowego;</p> <p>1.6. Organizacja wycieczek rowerowych/ pieszych po najciekawszych miejscach gminy;</p> <p>1.7. Cykliczny udział w Europejskich Dniach Dziedzictwa i Nocy Muzeów;</p> <p>1.8. Promocja i rozwój szlaków turystycznych w mieście.</p>
2. Promocja zabytków i dziedzictwa kulturowego	<p>2.1. Publikacja informacji o dziedzictwie kulturowym miasta na stronach internetowych związanych z tą problematyką, np. zabytek.pl, skierniewice.eu, I love SKC,</p> <p>2.2. Wydawanie materiałów, publikacji, folderów dotyczących zabytków w mieście,</p> <p>2.3. Współpraca z powiatem oraz sąsiednimi gminami w zakresie wspólnej promocji regionu,</p> <p>2.4. Promowanie imprez folklorystycznych, warsztatów, przeglądów, festiwali, lokalnych obrzędów jako produktów turystycznych stanowiących o tożsamości miasta,</p> <p>2.5. Inicjowanie i wspieranie działań zmierzających do rozwoju na terenie miasta ścieżek rowerowych i spacerowych, szlaku filmowego ze zwróceniem szczególnej uwagi na ich powiązanie z obiektami zabytkowymi oraz na ich popularyzowanie, a także budowa małej architektury turystycznej,</p> <p>2.6. Ustawienie tablic informacyjnych zawierających historię oraz opis obiektu przy wszystkich obiektach wpisanych do rejestru zabytku,</p>

	2.7. Dalsza digitalizacja zbiorów Archiwum Cyfrowego Skierniewic prowadzonego przez Muzeum Historii Skierniewic.
--	--

Zadania określone w Programie Opieki nad Zabytkami miasta Skierniewice będą w przeważającej mierze realizowane przez Prezydenta Miasta Skierniewice, a także przez instytucje kultury oraz placówki oświatowe działające na terenie miasta lub podlegające samorządowi lokalnemu - w szczególności Centrum Kultury i Sztuki, biblioteki, szkoły i inne jednostki edukacyjne. Realizacja tych zadań odbywać się będzie w ramach statutowej działalności bieżącej wymienionych podmiotów.

Jednocześnie, w oparciu o przepisy ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, miasto może wspierać przedsięwzięcia z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego oraz pielęgnowania lokalnych tradycji, prowadzone przez organizacje pozarządowe - w tym stowarzyszenia, fundacje, parafie oraz inne podmioty działające na rzecz dobra wspólnego. Działania te mogą przybierać formę zarówno wsparcia finansowego (np. dotacji), jak i współpracy merytorycznej czy organizacyjnej.

Wspólne zaangażowanie administracji samorządowej, instytucji publicznych oraz sektora społecznego tworzy solidne podstawy do skutecznej ochrony zabytków, promowania lokalnej tożsamości kulturowej oraz upowszechniania wiedzy o przeszłości Skierniewic wśród mieszkańców i gości miasta.

8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w Programie Opieki nad Zabytkami dla miasta Skierniewice na lata 2026 -2029 winny być realizowane przy pomocy następujących instrumentów:

- **prawnych** - wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, wnioskowanie o wpis do wojewódzkiego rejestru lub włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- **finansowych** - obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy lub znajdujących się w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz

- dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, w zależności od możliwości finansowych gminy;
- **koordynacji** - obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa i gminy, współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
  - **społecznych** - obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
  - **kontrolnych** - obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami miasta Skierniewice opracowano na okres czterech lat i traktuje się go jako dokument uzupełniający wobec obowiązujących miejskich dokumentów planistycznych oraz innych aktów prawa miejscowego.

Zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Prezydent Miasta Skierniewice zobowiązany jest do sporządzenia sprawozdania z realizacji Programu po upływie dwóch lat od daty jego uchwalenia, celem oceny stopnia realizacji przyjętych zadań.

Uchwalony Program zostanie udostępniony do publicznej wiadomości za pośrednictwem Biuletynu Informacji Publicznej Urzędu Miasta Skierniewice oraz na oficjalnej stronie internetowej Miasta.

Wykonanie sprawozdania powinno obejmować następujące działania:

- regularne gromadzenie danych ilościowych oraz informacji na temat realizacji założonych celów i kierunków działań,
- analizę uzyskanych wyników, ocena stopnia realizacji wyznaczonych celów oraz określenie kluczowych efektów Programu,
- opracowanie propozycji zmian, które zostaną uwzględnione w kolejnym Programie na lata 2030-2033.

Skuteczna realizacja założeń Programu będzie wymagała zaangażowania nie tylko podmiotów odpowiedzialnych za wdrażanie działań priorytetowych, lecz także aktywnej współpracy ze strony właścicieli i użytkowników zabytków, organizacji pozarządowych oraz środowiska naukowego.

10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na właścicieli obiektów zabytkowych obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku. Działania te wpisują się w zakres sprawowanej przez właścicieli opieki i ochrony nad zabytkami, tj. zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z otoczeniem w jak najlepszym stanie.

Zadania wskazane w Programie będą też realizowane przez instytucje kultury podległe gminie lub funkcjonujące na jej terenie (np. muzeum, dom kultury, biblioteki, szkoły) w ramach działalności bieżącej. Ponadto w zakresie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie Miasto może wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (m. in. stowarzyszenia, parafie).

Poniżej zaprezentowano przykładowe możliwości finansowania zadań opieki nad zabytkami, wskazując źródła pozyskiwania funduszy:

- *Dysponentami źródeł publicznych krajowych jest:*
  - budżet państwa – m. in. środki w ramach dotacji programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Fundusz Kościelny;
  - budżety jednostek samorządu terytorialnego – m. in. dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, dotacje inwestycyjne dla instytucji kultury podległych jednostce samorządu terytorialnego, jeżeli są to obiekty wpisane do rejestru zabytków; dotacje dla organizacji pozarządowych oraz innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, na wsparcie realizacji zadań publicznych województwa łódzkiego w zakresie kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.
- *Dysponentami źródeł publicznych zagranicznych są:*
  - fundusze Unii Europejskiej związane z programami uwzględniającymi dziedzictwo kulturowe
- *Źródła prywatne:*
  - osób fizycznych – składki i zbiórki publiczne na określony cel;
  - osób prawnych;

- organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji;
- kościelnych osób prawnych.

Formą pomocy finansowej dla właścicieli obiektów zabytkowych jest system ulg podatkowych wprowadzona w Polskim Ładzie w 2021 roku. Ulga podatkowa jest skierowana do podatników PIT opłacających podatek według skali podatkowej, podatek liniowy lub ryczałt od przychodów ewidencjonowanych. Z ulgi mogą skorzystać podatnicy PIT będący właścicielami lub współwłaścicielami zabytków nieruchomości, którzy ponieśli wydatki na:

- wpłaty na fundusz remontowy wspólnoty mieszkaniowej lub spółdzielni mieszkaniowej utworzony, zgodnie z odrębnymi przepisami, dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub znajdującego się w ewidencji zabytków,
- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane w zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w ewidencji zabytków,
- odpłatne nabycie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub udziału w takim zabytku, pod warunkiem, że podatnik na nabytą nieruchomość poniósł wydatek o charakterze remontowo-konserwatorskim.

Podatnik nie może skorzystać z wymienionej ulgi, jeśli wydatki te zostały mu w jakikolwiek sposób zwrócone.

10.1. Źródła publiczne. Środki krajowe

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Odpowiednio dotacje udzielane są, w drodze ogłaszanych konkursów, przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 74 i art. 75). Dotacje na czynności wyszczególnione w art. 77 cytowanej ustawy, mogą być udzielone w wysokości do 50%, a w wyjątkowych wypadkach do 100% nakładów koniecznych (art. 78). Szczegółowe warunki, tryb udzielania dotacji określa MKiDN w drodze rozporządzeń.

10.1.1. Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego dysponuje instrumentami finansującymi działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego. Jednym z trzech instrumentów wdrażania przyjętych celów cząstkowych są Narodowe Programy Kultury, w tym Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego”.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, co roku ogłasza programy, w ramach, których można się ubiegać o dofinansowanie projektów związanych z ochroną zabytków.

Aplikowanie w programach odbywa się na zasadzie konkursu, w ramach, którego składa się wnioski.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogłasza Programy, w ramach, których są finansowane zadania z zakresu kultury. Ochronie i opiece nad zabytkami dedykowane jest:

1. Program „Dziedzictwo kulturowe”, a szczególnie:

- priorytet „Ochrona zabytków” - strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne,
- priorytet „Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego”,
- priorytet „Ochrona zabytków archeologicznych” - strategicznym celem programu jest ewidencjonowanie i dokumentowanie zabytków archeologicznych, badanie zabytków archeologicznych z wykorzystaniem nowoczesnych, nieinwazyjnych metod badawczych, upowszechnianie wyników przeprowadzonych nieinwestorskich badań archeologicznych,
- priorytet „Wspieranie działań muzealnych” - strategicznym celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także - prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych,
- priorytet „Kultura ludowa i tradycyjna” - strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się

także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych (w tym zawodowych i wiekowych np. zjawisk folkloru dziecięcego i młodzieżowego),

- priorytet „Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju” - Celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.

2. Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Katalog działań programu, obejmujący prace budowlane, zakup wyposażenia niezbędnego dla realizacji celów statutowych, czy sporządzanie dokumentacji technicznej, daje możliwość finansowania zadań generujących istotne zmiany jakościowe, w zakresie sprawności i efektywności funkcjonowania zaplecza materialno - technicznego, podmiotów objętych programem.

3. Program „Promesa dla Kultury”

Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury, poprzez zapewnienie środków na dofinansowanie tzw. wkładu własnego dla zadań realizowanych przy udziale programów europejskich, a także poprzez dofinansowanie kosztów niekwalifikowanych związanych bezpośrednio z celami kulturalnymi ujętych w umowie o dofinansowanie ze środków europejskich. Katalog działań realizujących cele programu, obejmuje zarówno działania inwestycyjne, jak i tzw. projekty „miękkie”, realizujące najistotniejsze dla rozwoju kultury cele artystyczne i edukacyjne.

Rodzaje kwalifikujących się zadań:

- 1) ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego;
- 2) budowa, rozbudowa i przebudowa infrastruktury kulturalnej oraz infrastruktury szkół i uczelni artystycznych;
- 3) rozwój infrastruktury społeczeństwa informacyjnego w dziedzinie kultury;
- 4) międzynarodowe przedsięwzięcia kulturalne;
- 5) rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie poziomu wykształcenia społeczeństwa.

10.1.2. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji (Fundusz Kościelny)

Fundusz Kościelny powstał na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. 1950 r., Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez państwo nieruchomości ziemskie. Dotacją mogą być

objęte podstawowe prace zabezpieczające obiekt: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacja, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej.

10.1.3. Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków

Środki Łódzkiego Konserwatora Zabytków przeznaczone są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach. Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o udzielenie dotacji: osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie.

Dotacje mogą być przyznawane na dofinansowanie:

- 1) nakładów koniecznych na planowane do wykonania prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku (prace planowane);
- 2) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji (refundacja poniesionych nakładów).

Wnioskodawca może ubiegać się o dotację, jeśli obiekt jest indywidualnie wpisany do rejestru zabytków lub jest wyszczególniony w decyzji wpisującej zespół obiektów (ruchomych lub nieruchomych) do rejestru zabytków.

10.1.4. Budżety jednostek samorządu terytorialnego

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2025 r. poz. 1153 z późn. zm.), dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie

i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę miasta.

10.2. Źródła publiczne. Środki zagraniczne

Finansowanie działań związanych z ochroną zabytków zostało włączone do projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej. Przystąpienie Polski do Unii otworzyło szerokie możliwości realizacji projektów kulturalnych i ochrony dziedzictwa narodowego.

Działania związane z zakresem kultury i ochrony dziedzictwa narodowego mogą być dofinansowywane z dwóch zasadniczych źródeł:

- Fundusze Unii Europejskiej
- Fundusze Strukturalne i Fundusz Spójności - Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Więcej: Wyszukiwarka Dotacji – Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (www.funduszeuropejskie.gov.pl).

10.2.1. Fundusze Unii Europejskiej

Poza podstawowymi źródłami finansowania, jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Fundusze Europejskie 2021-2027 to nowa perspektywa finansowa Unii Europejskiej dla Polski, w ramach której nasz kraj otrzyma łącznie około 76 miliardów euro. Środki te, pochodzące z polityki spójności oraz Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji.

10.2.1.1. Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej EWT

Na lata 2021-2027 (Interreg) opracowano trzy rodzaje programów: transgraniczny, transnarodowy oraz międzyregionalny. Główną różnicą między nimi jest zakres terytorialny realizowanych przedsięwzięć:

- **Programy transgraniczne:** Koncentrują się na obszarach przygranicznych, służąc wzmocnieniu więzi między społecznościami zamieszkującymi po obu stronach granicy. Wspierają inicjatywy takie jak ochrona środowiska, rozwój infrastruktury, wymiana kulturalna czy współpraca młodzieży, co przyczynia się do pogłębiania współpracy i zbliżania społeczności lokalnych.

- **Programy transnarodowe:** Obejmują szerokie grupy regionów z wielu państw europejskich, tworząc platformę dla współpracy na większą skalę, z udziałem regionów z kilku, a nawet kilkunastu krajów.
- **Programy międzyregionalne:** Angażują wszystkie regiony UE, umożliwiając współpracę bez ograniczeń terytorialnych. Projekty w ramach tych programów często dotyczą takich dziedzin jak kultura, sztuka, turystyka i promocja regionu, realizując inicjatywy z partnerami zagranicznymi.

Każdy z tych programów umożliwia realizację wspólnych projektów międzynarodowych, dostosowanych do specyfiki obszaru i potrzeb społeczności zaangażowanych w partnerstwo.

10.2.1.2. Kreatywna Europa

Kreatywna Europa to nowy program Unii Europejskiej oferujący wsparcie finansowe dla sektorów audiowizualnych, kultury i kreatywnych. Program ten jest realizowany w latach 2021-2027 i składa się z trzech komponentów: MEDIA, KULTURA oraz międzysektorowego z nowym instrumentem finansowym. Głównymi celami programu są wsparcie ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, promocja i ochrona różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, budowanie kompetencji profesjonalistów, rozwój publiczności, włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę, zielona transformacja sektorów oraz wykorzystanie technologii i innowacji w celu dostosowania sektorów do zmian cyfrowych.

Program jest zarządzany przez Europejską Agencję Wykonawczą ds. Edukacji i Kultury, która działa pod nadzorem Komisji Europejskiej.

- Komponent MEDIA skierowany jest do producentów filmów i gier komputerowych, dystrybutorów, agentów sprzedaży, organizatorów szkoleń i warsztatów, festiwali filmowych, targów branżowych, wydarzeń budujących i rozwijających widownię filmów europejskich oraz inicjatyw edukacyjnych, twórców innowacyjnych narzędzi internetowych przeznaczonych dla profesjonalistów z branży audiowizualnej.
- Komponent KULTURA wspiera międzynarodowe działania realizowane przez instytucje i organizacje z sektorów kultury i kreatywnego. Jego celem jest promocja europejskiej kultury i sztuki, zwiększanie mobilności artystów i dzieł europejskich, budowanie współpracy kulturalnej na poziomie ponadnarodowym, rozwijanie europejskiej publiczności oraz dostosowywanie sektorów kultury i kreatywnych do technologii cyfrowych i wdrażania innowacji. Ponadto w ramach komponentu wspierane są europejskie inicjatywy z obszaru kultury takie jak: Europejska Stolica Kultury, Znak Dziedzictwa Europejskiego,

Europejskie Dni Dziedzictwa, nagrody Unii Europejskiej w dziedzinie kultury (Nagroda Literacka Unii Europejskiej, Europa Nostra Award, Music Moves Europe Talent Award oraz Nagroda im. Mies van der Rohego).

- Komponent międzysektorowy - wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10.2.1.3. Program Europa dla Obywateli 2021-2027

Inicjatywa ta jest kolejnym programem wspólnotowym, który skupia się na realizacji działań o charakterze „miękkim”, obejmujących między innymi dziedzictwo kulturowe. Jego celem jest zwiększenie świadomości obywateli na temat historii oraz procesu integracji europejskiej, a także pomoc w lepszym zrozumieniu polityki Unii Europejskiej i jej wpływu na codzienne życie mieszkańców państw członkowskich.

Cele główne programu:

- Wspieranie europejskiego obywatelstwa poprzez umożliwienie współpracy oraz zaangażowanie w budowanie demokratycznej, różnorodnej kulturowo i otwartej na świat Europy.
- Wzmacnianie poczucia tożsamości europejskiej opartej na wspólnych wartościach, historii i kulturze, a także rozwijanie odpowiedzialności za Unię Europejską wśród obywateli.
- Promowanie tolerancji i wzajemnego zrozumienia między mieszkańcami Europy.

Cele szczegółowe programu, realizowane na poziomie ponadnarodowym, obejmują:

- Integrację członków lokalnych społeczności z różnych regionów Europy w celu wymiany doświadczeń, opinii i wartości.
- Organizowanie działań, debat oraz refleksji wokół tematyki obywatelstwa europejskiego i demokracji przy współpracy z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego.
- Przybliżanie idei europejskiej obywatelom poprzez promocję wspólnych wartości i osiągnięć, przy jednoczesnym pielęgnowaniu pamięci o historii Europy.
- Wspieranie kontaktów między obywatelami i organizacjami z różnych krajów w celu budowania dialogu międzykulturowego, promowania jedności w różnorodności oraz wzmacniania więzi między „starymi” i nowymi członkami Unii Europejskiej.

Program składa się z dwóch obszarów tematycznych:

- Pamięć Europejska oraz
- Demokratyczne zaangażowanie i uczestnictwo obywatelskie:
  - partnerstwo miast,

- sieci miast,
- projekty społeczeństwa obywatelskiego.

10.2.1.4. Program operacyjny Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027 (FEnIKS)

Program FEnIKS, jako kontynuacja programu Infrastruktura i Środowisko to największy program finansowany z Funduszy Europejskich nie tylko w Polsce, ale i Unii Europejskiej. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki, to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe.

Priorytet VIII – „Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury”. W ramach działania będą wspierane inwestycje o oddziaływaniu ponadregionalnym, mające na celu wzmocnienie wpływu kultury i zrównoważonej turystyki na rozwój gospodarczy, włączenie społeczne i innowacje społeczne. Osiągnięcie powyższego celu będzie wspierane w dwóch obszarach:

- Obszar 1: Rozwój infrastruktury kultury (zabytkowej i nie zabytkowej) obejmujący tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych sprzyjających aktywnemu uczestnictwu w kulturze i w życiu społecznym.
- Obszar 2: Ochrona i podniesienie atrakcyjności turystycznej obiektów dziedzictwa kulturowego, którego celem jest podniesienie atrakcyjności najcenniejszych zabytków, poprawa obsługi ruchu turystycznego, tworzenie lub wzmocnienie marki zabytku oraz rozwój usług wykorzystujących nowoczesne technologie w zakresie prezentacji oferty oraz zakup urządzeń chroniących obiekt przed kradzieżą i zniszczeniem.

10.2.1.5. Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy

Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy (FERC) - jest następcą programu Polska Cyfrowa (POPC), który w latach 2014-2020 wspierał cyfryzację w Polsce. FERC będzie koncentrował się przede wszystkim na: zwiększeniu dostępu do ultraszybkiego Internetu szerokopasmowego, udostępnieniu zaawansowanych e-usług pozwalających w pełni na elektroniczne załatwienie spraw obywateli i

przedsiębiorców, zapewnieniu cyberbezpieczeństwa w ramach nowego dedykowanego obszaru interwencji, rozwoju gospodarki opartej na danych, wykorzystującej najnowsze technologie cyfrowe, rozwoju współpracy międzysektorowej na rzecz tworzenia cyfrowych rozwiązań

problemów społeczno-gospodarczych, wsparciu rozwoju zaawansowanych kompetencji cyfrowych, w tym również w obszarze cyberbezpieczeństwa dla jednostek samorządu terytorialnego (JST) i przedsiębiorców.

W ramach Priorytetu II – Zaawansowane usługi cyfrowe, realizowane jest zadanie 2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji, w ramach którego przewidziano działania związane z digitalizacją zasobów kultury, budowę i rozbudowę infrastruktury do przechowywania i udostępniania danych.

Wśród beneficjentów programu przewidziane są między innymi instytucje kultury, obywatele, organizacje pozarządowe oraz przedsiębiorcy.

10.2.1.6 Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2021-2027

Program ten finansowany zarówno ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), jak i Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) opiewających łącznie na 76 mld euro. Celem strategicznym RPO WŁ jest: poprawa konkurencyjności gospodarczej, spójności społecznej i dostępności przestrzennej regionu ma odbywać się poprzez zrównoważone wykorzystanie jego unikalnych zasobów gospodarczych i kulturowych, z jednoczesnym poszanowaniem środowiska naturalnego. Osiągnięcie tego celu będzie możliwe dzięki podnoszeniu poziomu konkurencyjności i innowacyjności gospodarki, zwiększaniu atrakcyjności inwestycyjnej miast oraz poprawie ich wzajemnych powiązań.

W ramach interwencji na rzecz kultury podejmowane będą działania wspierające ochronę dziedzictwa kulturowego oraz efektywne wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych w celu rozwoju gospodarczego, poprawy dostępu do kultury, wzmocnienia roli edukacyjnej i budowania silniejszej tożsamości lokalnej. Proces rewitalizacji będzie dążyć do przywrócenia funkcji gospodarczych i społecznych zdegradowanym obszarom, poprawy, jakości przestrzeni publicznej oraz integracji przestrzennej, co pomoże w ograniczeniu ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz wpłynie pozytywnie na jakość życia mieszkańców.

10.3. Inne źródła finansowania dziedzictwa kulturowego

10.3.1. Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) realizuje projekty związane z termomodernizacją zabytkowych budynków. Dzięki tym remontom możliwe będzie zmniejszenie zużycia energii pierwotnej i końcowej, co przełoży się na obniżenie kosztów związanych z energią elektryczną i ciepłą. Ponadto, prace te będą miały również charakter

konserwatorski, ponieważ będą realizowane w budynkach o znaczeniu historycznym, cennych dla dziedzictwa narodowego.

10.3.2. Wojewódzki Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi

Program „Przyrodnicze perły województwa łódzkiego – rewaloryzacja zabytkowych parków” ma na celu wsparcie finansowe dla działań podejmowanych w parkach na terenie województwa łódzkiego, które są objęte ochroną na mocy Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Program dotyczy parków i obiektów pod warunkiem, że są ogólnodostępne i wstęp na ich teren jest bezpłatny. Głównym celem jest ochrona i zachowanie dziedzictwa historyczno-przyrodniczo-kulturowego poprzez rewaloryzację tych miejsc. Realizowane działania mają również na celu przystosowanie parków do potrzeb edukacyjnych i społecznych, umożliwiając korzystanie z ich zasobów przyrodniczych. Terminy składania wniosków są określane w regulaminach poszczególnych edycji konkursu, a ich liczba zależy od dostępnych środków finansowych przeznaczonych na realizację Programu.

10.3.3. Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków (NFOZ) jest państwowy fundusz celowy utworzony na podstawie ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Środkami Funduszu dysponuje Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

10.3.4. Europejskie Dni Dziedzictwa (EDD)

W 1991 r. Rada Europy ustanowiła Europejskie Dni Dziedzictwa. W obchodach Europejskich Dni Dziedzictwa uczestniczą wszystkie państwa, członkowie Rady Europy, w tym Polska, która włączyła się do tej akcji w 1993 r. Ogólnopolskim koordynatorem obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa jest Narodowy Instytut Dziedzictwa, który odpowiada także za promocję projektu w skali całego kraju.

Głównym celem EDD jest promowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz przypomnienie o wspólnych korzeniach kultury europejskiej oraz propagowanie dialogu międzykulturowego. Opiekunowie lokalnych obiektów i placówek kulturalnych w ramach EDD zapewniają bezpłatny dostęp do zabytków i innych obiektów kultury – muzeów, skansenów, parków, ogrodów – nie

zawsze dostępnych, na co dzień dla publiczności lub do których wstęp wiąże się z opłatami. Proponują także wiele innych atrakcji, takich jak koncerty, wystawy, festyny historyczne, prezentacje ginących zawodów, wykłady, kiermasze wyrobów artystycznych i rzemieślniczych, zachęcając do obcowania z kulturą i zabytkami.

Europejskie Dni Dziedzictwa odbywają się każdego roku w II i III weekend września, w 2025 roku to 13-14 i 20-21 września, pod hasłem „W stronę architektury. Młode dziedzictwo”. Tegoroczne hasło zachęca nas do celebrowania dziedzictwa architektonicznego w jego różnych wymiarach, pamiętając, że jest ono nośnikiem między przeszłością i przyszłością naszej kultury, historii i tożsamości.

10.3.5. Ogólnopolski konkurs „Zabytek zadbany”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa. Konkurs stawia sobie za cel upowszechnianie najlepszych przykładów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Celem konkursu jest również promowanie właściwego użytkowania zabytkowych obiektów, ochrony „substancji zabytkowej” podczas wykonywanych remontów, utrzymanie estetycznego wyglądu budowli wraz z otoczeniem, które nierzadko także wpisane jest do rejestru zabytków. W konkursie udział brać mogą właściciele, posiadacze i zarządcy obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków. Ocenie podlega, jakość i zakres prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych, a także wykonane rewitalizacje zabytków architektury.

10.3.6. Rządowy Program Odbudowy Zabytków

Rządowy Program Odbudowy Zabytków jest rządowym programem, który oferuje jednostkom samorządu terytorialnego możliwość wsparcia zadań inwestycyjnych w ramach zadań wnioskodawcy polegających na ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dofinansowane z programu może być przeznaczone na finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się z ewidencji zabytków, a także na udzielenie przez jednostkę samorządu terytorialnego dotacji, o której mowa w art. 81 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podmiotowi trzeciemu z zachowaniem przepisów prawa regulujących przekazywanie takich dotacji.

Każdy samorząd może złożyć maksymalnie 10 wniosków w trzech kategoriach: do 150.000,00 zł, do 500.000,00 zł i do 3.500.000,00 zł.

Dofinansowane może być przyznane w wysokości maksymalnie 98% wartości inwestycji.

Pełne informacje dotyczące naboru wniosków do programu wraz z instrukcją i ogłoszeniem o naborze znajdują się na stronie Banku Gospodarstwa Krajowego.

11. Podsumowanie

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Skierniewice na lata 2026 - 2029 stanowi istotny element polityki rozwoju lokalnego. Program ten umożliwi realizację kompleksowych i skoordynowanych działań związanych z inicjowaniem, wspieraniem oraz prowadzeniem badań naukowych, prac konserwatorskich i renowacyjnych, a także promocją krajobrazu kulturowego oraz upowszechnianiem wartości historycznych.

Dokument obejmuje szereg inicjatyw ukierunkowanych na poprawę stanu zachowania zabytków nieruchomych, ich rewaloryzację, adaptację do nowych funkcji użytkowych oraz zwiększenie dostępności – zarówno dla mieszkańców, jak i odwiedzających miasto turystów. Uwzględniono w nim aspekty prawne, ekonomiczne i organizacyjne, a także zewnętrzne oraz wewnętrzne uwarunkowania wpływające na efektywność polityki ochrony dziedzictwa. Zdefiniowane priorytety wyznaczają kierunki działań oraz konkretne cele operacyjne, służące realizacji spójnej wizji rozwoju miasta opartego na poszanowaniu tożsamości kulturowej.

W Programie wskazano również dostępne źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych, zarówno w obrębie zabytków wpisanych do rejestru, jak i ujętych w gminnej ewidencji. Istotną rolę odgrywają tu środki własne jednostek samorządu terytorialnego, fundusze europejskie, dotacje rządowe oraz programy celowe dedykowane ochronie zabytków.

Szczególny nacisk położono na mechanizmy współpracy z organizacjami pozarządowymi i sektorem obywatelskim. Poprzez otwarte konkursy ofert na realizację zadań publicznych w dziedzinie kultury, sztuki oraz ochrony dziedzictwa, miasto aktywnie będzie wspierać oddolne inicjatywy, które nie tylko przyczyniają się do zachowania historycznego dziedzictwa, ale także wzmacniają lokalną tożsamość i promują miasto na zewnątrz.

Przykładem takiego działania jest konkurs ofert ogłoszony przez Prezydenta Miasta Skierniewice na rok 2025, mający na celu wsparcie projektów z zakresu turystyki, kultury oraz kultywowania tradycji narodowych i regionalnych. Inicjatywy realizowane w jego ramach obejmują m.in.: organizację wydarzeń promujących turystykę kulturową, wspieranie nowatorskich projektów

artystycznych i edukacyjnych, adaptację zabytkowych obiektów do celów wystawienniczych czy ochronę miejsc pamięci narodowej.

Ważnym elementem współpracy międzysektorowej było regionalne spotkanie informacyjne zorganizowane w ramach nowego Rządowego Programu Wsparcia Organizacji Pozarządowych na rok 2025 - „Moc Małych Społeczności”. Wydarzenie to umożliwiło przedstawicielom fundacji, stowarzyszeń, kół gospodyń wiejskich, OSP i innych lokalnych grup zapoznanie się z zasadami ubiegania się o wsparcie finansowe. Program ten stanowi narzędzie nie tylko bezpośredniego wsparcia finansowego, lecz także inwestycji w rozwój kapitału społecznego, trwałość i samodzielność lokalnych organizacji, które odgrywają kluczową rolę w budowaniu wspólnoty i więzi społecznych.

W ramach działań informacyjno-promocyjnych miasto realizuje wiele projektów mających na celu budowanie pozytywnego wizerunku oraz zwiększenie wiedzy społecznej na temat lokalnego dziedzictwa. Na szczególną uwagę zasługuje stworzony z inicjatywy miasta Szlak Jabłcusiów – „Jabłcuś na tropie”, powstały w ramach projektu współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej. Interaktywny szlak turystyczny prowadzi od zabytkowego dworca kolejowego, przez najważniejsze punkty przestrzeni miejskiej - m.in. Bramę Parkową, osadę Pałacową, Rynek Miejski, kościół św. Stanisława i Jakuba, dom Sejmikowy czy koszary wojskowe - aż po zalew Zadębie. Trasa została wyposażona w elementy multimedialne, takie jak aplikacja mobilna z grą miejską oraz materiały promocyjne w formie ulotek i map. Jednocześnie w ramach projektu dokonano modernizacji infrastruktury rekreacyjnej nad zalewem Zadębie oraz utworzono Punkt Informacji Turystycznej i Kulturalnej, mieszczący się w budynku Centrum Kultury i Sztuki.

Skierniewice aktywnie realizują także szereg prac rewitalizacyjnych, konserwatorskich i modernizacyjnych przy obiektach zabytkowych, mających kluczowe znaczenie dla historii i tożsamości miasta. Wśród wykonanych inwestycji warto wymienić: kompleksową renowację dworku Konstancji Gładkowskiej, modernizację zieleni Rynku Miejskiego, remont historycznego zespołu koszarowego, prace konserwatorskie w hali wachlarzowej dawnej Parowozowni, czy rewitalizację bramy wjazdowej do Pałacu Prymasowskiego. W trakcie realizacji znajdują się m.in.: remont budynku zabytkowego dworca kolejowego oraz pokrycia dachowego kościoła pw. św. Jakuba. Przedsięwzięcia te są prowadzone zarówno z inicjatywy i przy udziale Prezydenta Miasta Skierniewice, jak i przez inne podmioty, w tym organizacje pozarządowe, parafie, spółki.

Władze miasta dostrzegają także potrzebę ochrony tzw. małych form architektury, takich jak kapliczki, figury przydrożne czy elementy małej sakralnej infrastruktury, często pomijane

w oficjalnych rejestrach zabytków, lecz niezwykle ważne dla lokalnej pamięci historycznej i kultury duchowej. Ich konserwacja i zachowanie stanowią istotne ogniwo w zachowaniu spójnego obrazu dziedzictwa regionu.

Miasto Skierniewice konsekwentnie dąży do kształtowania wysokiej jakości przestrzeni publicznej, która łączy estetykę, funkcjonalność oraz szacunek dla tradycji. Inwestycje w zielenią miejską, harmonijną zabudowę i infrastrukturę rekreacyjną wzmacniają poczucie tożsamości mieszkańców, a zarazem przyciągają odwiedzających, zachęcając ich do dłuższych pobytów lub osiedlenia się na stałe.

Realizacja ambitnych celów Programu nie byłaby możliwa bez ścisłej współpracy z partnerami instytucjonalnymi - w tym z Łódzkim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków - oraz innymi podmiotami zaangażowanymi w rozwój miasta. Wspólna koordynacja działań pozwala nie tylko na skuteczne przeprowadzanie inwestycji konserwatorskich, ale również na wypracowywanie zintegrowanych, długofalowych rozwiązań, które harmonijnie łączą dziedzictwo historyczne z potrzebami współczesności. W rezultacie Skierniewice stają się miastem, w którym tradycja i nowoczesność współistnieją w sposób zrównoważony, a dziedzictwo kulturowe stanowi żywy element tożsamości i siłę napędową rozwoju społecznego, kulturalnego i turystycznego.

Mając na uwadze znaczenie podjętych już przedsięwzięć dla ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego, zasadne jest zapewnienie ich kontynuacji w kolejnych etapach realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami miasta Skierniewice, obok działań priorytetowych wskazanych w dokumencie.

Bibliografia:

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane.
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska.
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.
10. Zaborny P., Historia Skierniewic dla każdego, Skierniewice 2009.
11. Józefek J., Dzieje Skierniewic 1359-1975, Warszawa 1988.
12. Nastuszonek W., Skierniewice i okolice, Przewodnik, Warszawa 1985.
13. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Skierniewice- II edycja.
14. Gminny Program Rewitalizacji Miasta Skierniewice na lata 2023-2033.
15. Strategia Rozwoju Miasta Skierniewice na lata 2021-2030.
16. www.nid.pl
17. www.zabytek.pl
18. www.skierniewice.naszemiasto.pl
19. www.skierniewice.eu
20. www.akademiacekis.pl
21. www.skierniewice24.pl
22. www.muzeumskierniewic.pl
23. www.wikipedia.org
24. www.psmk.org.pl

Tabela 1. Wykaz obiektów i obszarów na terenie miasta Skierniewice wpisanych do rejestru zabytków

L.p.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Datowanie	Forma ochrony
1.	Skierniewice	wg mapy	Układ urbanistyczny miasta - strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej „A” miasta Skierniewice	XVI w.	A-775 z 18.05.1987
2.	Skierniewice	Batorego 17/19	Dom Modlitwy (synagoga), ob. budynek handlowo-usługowy	połowa XIX w.	797-A z 07.03.1991
3.	Skierniewice	Batorego 64	Budynek koszarowy I w zespole koszarowym	1885-1895 r.	862-A z 03.02.1992
4.	Skierniewice	Batorego 64E	Budynek koszarowy II w zespole koszarowym, ob. Wyższa Szkoła Zawodowa	1885-1895 r.	863-A z 03.02.1992
5.	Skierniewice	Batorego 64F	Budynek koszarowy III w zespole koszarowym, ob. Wyższa Szkoła Zawodowa	1885-1895 r.	864-A z 03.02.1992
6.	Skierniewice	Batorego 64C	Budynek koszarowy przy izbie chorych w zespole koszarowym, ob. Wyższa Szkoła Zawodowa	1885-1895 r.	865-A z 03.02.1992
7.	Skierniewice	Batorego 64J	Budynek koszarowy w zespole koszarowym, dawna Izba Chorych	1885-1895 r.	866-A z 03.02.1992
8.	Skierniewice	Dworcowa 1	Dworzec kolejowy w zespole dworca kolejowego	1844-1845 r.	907/275 z 29.12.1967
9.	Skierniewice	Graniczna 44	Cmentarz żydowski tzw. nowy	XIX w.	874-A z 20.03.1992
10.	Skierniewice	Pl. Jana Pawła II	Cerkiew wojskowa, ob. Kościół Garnizonowy rzymskokatolicki pw. Wniebowzięcia NMP	1908-1911 r., przebudowany	861-A z 30.01.1990
11.	Skierniewice	Konstytucji 3-go Maja 1/3	Pałac arcybiskupi w zespole urbanistycznym pałacu arcybiskupskiego, ob. siedziba Instytutu Warzywnictwa im. Emila Chrobaka	początek XVII w., przebudowa 1780 r.	896/264 z 29.12.1967
12.	Skierniewice	Konstytucji 3-go Maja	Park krajobrazowy, pałacowy w zespole urbanistycznym pałacu arcybiskupiego	XVIII w., XIX w.	904/272 z 29.12.1967
13.	Skierniewice	Konstytucji 3-go Maja 1/3	Oficyna I w zespole urbanistycznym pałacu arcybiskupiego	koniec XVIII w.; przebudowa XIX i XX w.	900/268 z 29.12.1967
14.	Skierniewice	Konstytucji 3-go	Oficyna II w zespole	koniec XVIII w.;	901/269 z

		Maja 1/3	urbanistycznym pałacu arcybiskupiego	przebudowa XIX i XX w.	29.12.1967
15.	Skierniewice	Konstytucji 3-go Maja 1/3	Oficyna III w zespole urbanistycznym pałacu biskupiego	koniec XVIII w.; przebudowa XIX i XX w.	902/270 z 29.12.1967
16.	Skierniewice	Konstytucji 3-go Maja 1/3	Budynek kuchni pałacowej w zespole urbanistycznym pałacu arcybiskupiego	koniec XVIII w.; przebudowa XIX i XX w.	897/265 z 29.12.1967
17.	Skierniewice	Konstytucji 3-go Maja 1/3	Budynek wozowni pałacowej w zespole urbanistycznym pałacu arcybiskupiego	koniec XVIII w.; przebudowa XIX i XX w.	903/271 z 29.12.1967
18.	Skierniewice	Waryńskiego 14A	Pałacyk myśliwski Aleksandria-Sebadiany, ob. ISiK Zakład Roślin Ozdobnych (w zespole urb. p.arcyb.)	1841r.	899/267 z 29.12.1967
19.	Skierniewice	Waryńskiego 14 B	Holendernia w zespole urbanistycznym pałacu arcybiskupiego	poł. XIX w. przebudowa XX w.	898/266 z 21.12.1967
20.	Skierniewice	Konstytucji 3-go Maja 6	Budynek sejmiku, ob. Starostwo Powiatowe	1922-1926 r.	A-468 z 11.10.1977
21.	Skierniewice	Kozietulskiego	Cmentarz rzymskokatolicki św. Józefa	XIX w.	867-A z 18.02.1992
22.	Skierniewice	Lelewela 1	Dom murowany	przełom XIX i XX w.	798-A z 29.03.1991
23.	Skierniewice	Lelewela 2	Dom murowany z wyposażeniem (piece kaflowe) i działką nr 48	około 1900 r.	965-A z 11.05.1994
24.	Skierniewice	Łowicka 1	Zespół lokomotywowni (hala wachlarzowa, pompownia, stacja wodna, budynek biurowo-socjalny, budynek magazynowo-biurowy, zespół obrządzania parowozów, zasieki węglowe, punkt kontrolny, magazyn smarów, suszarnia piasku)	1845 r., 1858-1884 r., 1941-1942 r.	964-A z 11.05.1994
25.	Skierniewice	Mszczonowska 24/26	Dom murowany	koniec XIX w.	A-456 z 29.03.1977
26.	Skierniewice	Piłsudskiego 1	Willa murowana	2. połowa XIX w.	A-440 z 30.10.1976
27.	Skierniewice	Piłsudskiego 2	Willa, tzw. willa Kozłowskiej, ob. siedziba Urzędu Stanu Cywilnego	1893 r.	A-432 z 30.10.1976
28.	Skierniewice	Piłsudskiego 7/9	Dom murowany	początek XX w.	A-441 z 30.10.1976
29.	Skierniewice	Piłsudskiego 23	Willa Heinrichów, tzw. Marysin	około 1910 r.	A-442 z 30.10.1976
30.	Skierniewice	Piłsudskiego 24	Dom murowany	koniec XIX w.	A-443 z

					30.10.1976
31.	Skierniewice	Piłsudskiego 38	Willa fabrykanta Witana	1901 r.	A-433 z 30.10.1976
32.	Skierniewice	Rawska 6	Kamienica	1899 r.	A-1001 z 7.11.1997
33.	Skierniewice	Rynek 1	Ratusz, ob. siedziba Urzędu Miasta	1847 r.	777 z 28.12.1987
34.	Skierniewice	Rynek 2/3	Dom murowany	2. połowa XIX w.; postawiony na murach parteru z końca XVIII w.	A-434 z 30.10.1976
35.	Skierniewice	Rynek 4	Dom murowany	1. połowa XIX w.	908/276 z 27.12.1967
36.	Skierniewice	Rynek 23	Dom murowany	1875 r.	A-974 z 19.07.1994
37.	Skierniewice	Rynek 24	Dom murowany	początek XX w.	A-435 z 30.10.1976
38.	Skierniewice	Rynek 32	Dom murowany	2. połowa XIX w.	A-427 z 30.10.1976
39.	Skierniewice	Rynek 33	Dom murowany	koniec XIX w.	A-436 z 30.10.1976
40.	Skierniewice	Rynek 34	Dom murowany	koniec XIX w.	A-438 z 30.10.1976
41.	Skierniewice	Rynek 35 /Senatorska 2	Dom murowany	początek XX w.	A-439 z 30.10.1976
42.	Skierniewice	Senatorska 1 (d. Świerczewskiego)	Kamienica z oficyną	4. ćwierć XVIII w.	A-1004 z 7.04.1998
43.	Skierniewice	Senatorska 4 (d. Świerczewskiego)	Kamienica z dwiema oficynami w granicach własnościowych obiekty (działka 161/2)	lata 90. XIX w.	A-932 z 16.04.1993
44.	Skierniewice	Senatorska 5 (d. Świerczewskiego)	Dom murowany	4. ćwierć XVIII w.; połowa XIX w.	909/277 z 29.12.1967
45.	Skierniewice	Senatorska 7 (d. Świerczewskiego)	Dom murowany	4. ćwierć XVIII w.; 1. połowa XIX w.	910/278 z 29.12.1967
46.	Skierniewice	Senatorska 11/13 (d. Świerczewskiego)	Kościół rzymskokatolicki, parafialny pw. św. Jakuba z dzwonnica	koniec XVIII w.; 1781 r.	282/210 z 29.12.1967
47.	Skierniewice	Senatorska 11/13 (d. Świerczewskiego)	Cmentarz przykościelny w zespole kościół parafialny pw. św. Jakuba	2. połowa XV w.	993 z 8.03.1995
48.	Skierniewice	Senatorska 14 (d. Świerczewskiego)	Organistówka w zespole kościoła parafialny pw. św. Jakuba	4. ćwierć XVIII w.; XIX w.	905/273 z 29.12.1967

49.	Skierniewice	Senatorska 16 (d. Świerczewskiego)	Plebania w zespole kościoła parafialnego pw. św. Jakuba	1924 r.	778 z 28.12.1987
50.	Skierniewice	Senatorska 18 (d. Świerczewskiego)	Kancelaria parafialna w zespole kościoła parafialnego pw. św. Jakuba	koniec XVIII w., 1781 r.; przebudowa XIX w.	906/274 z 29.12.1967
51.	Skierniewice	Sienkiewicza 1	Szpital i Urząd Księstwa Łowickiego, ob. budynek przychodni zdrowia	2. połowa XVIII w.; XIX w.	780 z 28.12.1987
52.	Skierniewice	Sienkiewicza 4	Dom murowany	lata 90. XIX w.	A-995 z 28.07.1995
53.	Skierniewice	Sienkiewicza 14	Willa, ob. budynek Szkoły Podstawowej nr 1	około 1880 r.	760 z 10.01.1985
54.	Skierniewice	Sienkiewicza 16	Dom z oficyną	przełom XIX i XX w.	A-985 z 16.12.1994
55.	Skierniewice	Sienkiewicza 26	Budynek hotelu	4. ćwierć XIX w.	A-975 z 20.09.1994
56.	Skierniewice	Sienkiewicza	Brama wjazdowa do pałacu z kordegardami	koniec XVIII w.; 1779/1780 r.	284/212 z 29.12.1967
57.	Skierniewice	Strobowska 2	Willa „Wanda” komendanta garnizonu wojsk carskich	koniec XIX w.	771 z 25.08.1986
58.	Skierniewice	Strobowska 32	Cmentarz żydowski tzw. stary	1. połowa XIX w.	A-873 z 20.03.1992
59.	Skierniewice	Św. Floriana 4	Dom drewniany	2. połowa XVIII w.	431 z 30.09.1976
60.	Skierniewice	Św. Stanisława 1	Kościół parafialny rzym.-kat. pw. św. Stanisława w zespole kościoła cmentarnego	1720 r.	283/211 z 29.12.1967
61.	Skierniewice	Św. Stanisława 1	Budynek szpitala i przytułku, ob. budynek przykościelny w zespole kościoła cmentarnego	1867 r.	779 z 29.12.1987
62.	Skierniewice	Św. Stanisława 1	Cmentarz przykościelny św. Stanisława w zespole kościoła cmentarnego	1782 r.	A-812 z 22.11.1991

Tabela 2. Wykaz obiektów i obszarów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków miasta Skierniewice

L.p.	Miejscowość	Adres	Nr działki geodezyjnej	Obręb	Nazwa obiektu	Datowanie	Numer rejestru i data wpisu
1.	Skierniewice	Batorego 17/19	295/1 i 295/2	10	Dom Modlitwy (synagoga), ob. budynek handlowo-usługowy	połowa XIX w.	797-A z 07.03.1991 r.
2.	Skierniewice	Batorego 64	21/70, 21/44, 21/19, 21/83, 21/41, 21/29, 21/51, 21/18, 21/34	7	Zespół koszarowy	1885-1895 r	
3.	Skierniewice	Batorego 64	21/19	7	Budynek koszarowy I w zespole koszarowym	1885-1895 r.	862-A z 03.02.1992 r.
4.	Skierniewice	Batorego 64	21/83	7	Budynek kwatermistrzowski w zespole koszarowym	XIX w.	
5.	Skierniewice	Batorego 64	21/29	7	Budynek magazynowy I w zespole koszarowym	1885-1895 r.	
6.	Skierniewice	Batorego 64	21/83	7	Budynek magazynowy II w zespole koszarowym	1885-1895 r.	
7.	Skierniewice	Batorego 64 C	21/83	7	Budynek koszarowy przy izbie chorych w zespole koszarowym, ob. Wyższa Szkoła Zawodowa	1885-1895 r	865-A z 03.02.1992 r.
8.	Skierniewice	Batorego 64 D	21/44	7	Budynek koszarowy w zespole koszarowym, ob. Wyższa Szkoła Zawodowa	1885-1895 r.	

9.	Skierniewice	Batorego 64 E	21/83	7	Budynek koszarowy II w zespole koszarowym, ob. Wyższa Szkoła Zawodowa	1885-1895 r.	863-A z 03.02.1992 r.
10.	Skierniewice	Batorego 64 F	21/83	7	Budynek koszarowy III w zespole koszarowym, ob. Wyższa Szkoła Zawodowa	1885-1895 r.	864-A z 03.02.1992 r.
11.	Skierniewice	Batorego 64 G	21/41	7	Budynek Sztabu Głównego w zespole koszarowym, ob. Wyższa Szkoła Zawodowa	koniec XIX w.	
12.	Skierniewice	Batorego 64 J	21/70	7	Budynek koszarowy, dawna Izba Chorych w zespole koszarowym, ob. Muzeum Historii Skierniewic im. Jana Olszewskiego	1885-1895 r.	866-A z 03.02.1992 r.
13.	Skierniewice	Batorego 64	21/83	7	Budynek straży pożarnej w zespole koszarowym	początek XX w.	
14.	Skierniewice	Batorego 48	490	10	Kamienica murowana	początek XX w.	
15.	Skierniewice	Batorego 53	489/1	10	Kamienica, ob. warsztaty szkolne Zespołu Szkół Zawodowych nr 2	ćw. XX w.	
16.	Skierniewice	Bieleńska	461/6	3	Kapliczka murowana	1920 r.	
17.	Skierniewice	Bieleńska 33 (d. 27)	564/2	3	Dom drewniany	przełom XIX i XX w.	
18.	Skierniewice	Bieleńska 35	524	3	Dom drewniany	przełom XIX i XX w.	
19.	Skierniewice	Czysta 6	194	9	Dom drewniany	1920-1930 r.	

		(d. Kasprzaka)					
20.	Skierniewice	Czysta 10 (d. Kasprzaka)	209/3	9	Dom drewniany	1. ćwierć XX w.	
21.	Skierniewice	Czysta 26/28 (d. Kasprzaka)	268 i 269	9	Dom murowany	1. ćwierć XX w.	
22.	Skierniewice	Dworcowa 1, 1a, 5	2/7, 1654/3, 3/34	9 i 4	Zespół dworca kolejowego	XIX – XX w.	
23.	Skierniewice	Dworcowa 1	2/7	9	Dworzec kolejowy w zespole dworca kolejowego	1844-1875 r.	907/275 z 29.12.1967 r.
24.	Skierniewice	Dworcowa 1	2/7	9	Wiata peronowa na żeliwnych słupach w zespole dworca kolejowego	1875 r.	
25.	Skierniewice	Dworcowa	2/7	9	Budynek nastawni „SkB” w zespole dworca kolejowego	początek XX w.	
26.	Skierniewice	Dworcowa 5	1654/3	9	Budynek murowany hydroforni w zespole dworca kolejowego	przełom XIX i XX w.	
27.	Skierniewice	Dworcowa 1a/ Mickiewicza 9 H	3/34	4	Wieża wodociągowa ciśnień w zespole dworca kolejowego	1919-1920	
28.	Skierniewice	Gałęckiego 6/8 (d. Obrońców Stalingradu)	123	10	Dom murowany	1930 r.	
29.	Skierniewice	Gałęckiego 12 (d. Obrońców Stalingradu)	113	10	Kamienica	około 1927 r.	
30.	Skierniewice	Graniczna 44	448/2	6	Cmentarz żydowski tzw. nowy	I poł. XIX w.	874-A z 20.03.1992 r.

31.	Skierniewice	Jagiellońska 26	59	10	Kamienica	lata 80. XIX w.	
32.	Skierniewice	Jagiellońska 32 (d.30)	22/1	10	Willa miejska	1. ćwierć XX w.	
33.	Skierniewice	Jasna 23	373	2	Dom murowany	1910-1920 r.	
34.	Skierniewice	Pl. Jana Pawła II (Pl. Zwycięstwa)	676/1	10	Cerkiew wojskowa, ob. Kościół Garnizonowy rzymskokatolicki pw. Wniebowzięcia NMP	1908-1911 r., przebudowany	861-A z 30.01.1990 r.
35.	Skierniewice	Konstytucji 3-go Maja 1/3 (d. 22 lipca), Sienkiewicza, Waryńskiego 14 A i 14 B	4, 5/1, 5/2, 5/3, 5/4, 5/5, 5/6, 5/7, 5/8, 5/11, 39/1, 39/4, 39/5, 39/6, 39/7, 39/8, 39/9, 39/10, 39/11, 41/2, 41/3, 41/4, 41/6, 41/7, 42, 43/2, 43/3, 45/1, 45/2, 521, 530, 531 i 5/10, 258/1, 258/5, 258/2, 258/6, 258/7,	9 i 1	Zespół urbanistyczny pałacu arcybiskupiego	XVIII w., przebudowa XIX w.	

			258/8				
36.	Skierniewice	Konstytucji 3-go Maja 1/3 (d. 22 lipca)	41/7	9	Pałac arcybiskupi, ob. siedziba Instytutu Warzywnictwa im. Emila Chrobaka w zespole urbanistycznym pałacu arcybiskupiego	początek XVII w., przebudowa 1780 r.	896/264 z 29.12.1967 r.
37.	Skierniewice	Konstytucji 3-go Maja (d. 22 lipca)	4, 5/1, 5/2, 5/3, 5/4, 5/5, 5/6, 5/7, 5/8, 5/10, 5/11, 39/1, 39/4, 39/5, 39/6, 39/7, 39/8, 39/9, 39/10, 39/11, 41/2, 41/3, 41/4, 41/6, 41/7, 42, 43/2, 43/3, 44, 45/1, 45/2, 521, 530, 531, 188/7, 258/1, 258/2, 258/3, 258/4 258/5, 258/6, 258/7, 258/8	9, 1	Park krajobrazowy, pałacowy w zespole urbanistycznym pałacu arcybiskupiego	XVIII w., przebudowa XIX w.	904/272 z 29.12.1967 r.

38.	Skierniewice	Konstytucji 3-go Maja 1/3 (d. 22 lipca)	41/7	9	Oficyna I w zespole urbanistycznym pałacu arcybiskupiego	koniec XVIII w.; przebudowa XIX i XX w.	900/268 z 29.12.1967 r.
39.	Skierniewice	Konstytucji 3-go Maja 1/3 (d. 22 lipca)	41/7	9	Oficyna II w zespole urbanistycznym pałacu arcybiskupiego	koniec XVIII w.; przebudowa XIX i XX w.	901/269 z 29.12.1967 r.
40.	Skierniewice	Konstytucji 3-go Maja 1/3 (d. 22 lipca)	41/7	9	Oficyna III w zespole urbanistycznym pałacu arcybiskupiego	koniec XVIII w.; przebudowa XIX i XX w.	902/270 z 29.12.1967 r.
41.	Skierniewice	Konstytucji 3-go Maja 1/3 (d. 22 lipca)	41/7	9	Budynek kuchni pałacowej w zespole urbanistycznym pałacu arcybiskupiego	koniec XVIII w.; przebudowa XIX i XX w.	897/265 z 29.12.1967 r.
42.	Skierniewice	Konstytucji 3-go Maja 1/3 (d. 22 lipca)	41/7	9	Budynek wozowni pałacowej w zespole urbanistycznym pałacu arcybiskupiego	koniec XVIII w.; przebudowa XIX i XX w.	903/271 z 29.12.1967 r.
43.	Skierniewice	Konstytucji 3-go Maja (d. 22 lipca)	41/7	9	Budynek z wieżą w zespole urbanistycznym pałacu arcybiskupiego	początek XX w.	
44.	Skierniewice	Waryńskiego 14A	258/8	1	Pałacyk myśliwski Aleksandria-Sebadiany w zespole urbanistycznym pałacu arcybiskupiego, ob. ISiK Zakład Roślin Ozdobnych	1841r.	899/267 z 29.12.1967r.
45.	Skierniewice	Waryńskiego 14 B	258/5	1	Holendernia w zespole urbanistycznym pałacu arcybiskupiego	Poł. XIX w. przebudowa XX w.	898/266 z 21.12.1967 r.
46.	Skierniewice	Sienkiewicza	5/10	9	Brama wjazdowa do pałacu z kordegardami w zespole urbanistycznym pałacu arcybiskupiego	koniec XVIII w.; 1779/1780 r.	284/212 z 29.12.1967 r.

47.	Skierniewice	Konstytucji 3-go Maja 6 (d. 22 lipca)	24/1	10	Budynek sejmiku, ob. Starostwo Powiatowe	1922-1926 r.	A-468 z 11.10.1977 r.
48.	Skierniewice	Kościelna 3	161/1	9	Dom mieszkalny (dawne Kino)	Ok. 1930r	
49.	Skierniewice	Kościuszki 2	43/4	9	Dom murowany	1910-1920 r.	
50.	Skierniewice	Kościuszki 6	234	8	Dom wielorodzinny, murowany, tzw. Dom Hutnika	1923 r.	
51.	Skierniewice	Kościuszki/ Waryńskiego	178	8	Kapliczka przydrożna	XIX w.	
52.	Skierniewice	Kozietulskiego 3	258	9	Dom murowany, ob. siedziba Skierniewickiego Stowarzyszenia Abstynenckiego	1. ćwierć XX w.	
53.	Skierniewice	Kozietulskiego 12	356/1	9	Willa murowana	1930 r.	
54.	Skierniewice	Kozietulskiego 24	404	9	Dom murowany	ćwierć XX w.	
55.	Skierniewice	Kozietulskiego	52, 284/3, 1/1	7 i 12	Cmentarz rzymskokatolicki św. Józefa	XIX w.	867-A z 18.02.1992 r.
56.	Skierniewice	Lelewela 1	29	9	Dom murowany	przełom XIX i XX w.	798-A z 29.03.1991 r.
57.	Skierniewice	Lelewela 2	48	4	Dom murowany	około 1900 r.	965-A z 11.05.1994 r.
58.	Skierniewice	Lelewela 3	28	9	Dom murowany	1902 r.	

59.	Skierniewice	Lelewela 9	518/1	9	Kamienica	lata 80. XIX w.	
60.	Skierniewice	Lelewela 16	40	4	Budynek Szkoły Handlowej	przed 1920 r.	
61.	Skierniewice	Łowicka 1	2/2, 2/4, 2/6	9	Zespół lokomotywni	1845 r., 1858-1884 r., 1941-1942 r.	964-A z 11.05.1994 r.
62.	Skierniewice	Łowicka 1	2/2	9	Hala wachlarzowa w zespole lokomotywni	1862 r.	964-A z 11.05.1994 r.
63.	Skierniewice	Łowicka 1	2/2	9	Stacja wodna – łaźnia w zespole lokomotywni	1857 r., przebudowany 1884 r.	964-A z 11.05.1994 r.
64.	Skierniewice	Łowicka 1	2/2	9	Pompownia w zespole lokomotywni	1880 r.	964-A z 11.05.1994 r.
65.	Skierniewice	Łowicka 2	2/2	9	Budynek warsztatowo-socjalny (warsztat) w zespole lokomotywni	1941 r.	964-A z 11.05.1994 r.
66.	Skierniewice	Łowicka 2a	2/6	9	Budynek biurowo-socjalny w zespole lokomotywni	1941 r.	964-A z 11.05.1994 r.
67.	Skierniewice	Łowicka 1	2/2	9	Budynek magazynowo -biurowy w zespole lokomotywni	1941 r.	964-A z 11.05.1994 r.
68.	Skierniewice	Łowicka 1	2/2	9	Zespół obiektów obrządzania parowozów w zespole lokomotywni	1942 r.	964-A z 11.05.1994 r.
69.	Skierniewice	Łowicka 1	2/2	9	Zasięki węglowe w zespole lokomotywni	1941 r.	964-A z 11.05.1994 r.
70.	Skierniewice	Łowicka 1	2/2	9	Magazyn smarów w zespole lokomotywni	1925 r.- XX w.	964-A z 11.05.1994 r.

71.	Skierniewice	Łowicka 1	2/2	9	Suszarnia piasku w zespole lokomotywowni	1942 r.	964-A z 11.05.1994 r.
72.	Skierniewice	Mszczonowska 24/26	253/9, 254/1	10	Dom murowany	koniec XIX w.	A/456 z 29.03.1977 r.
73.	Skierniewice	Mszczonowska	669/9	10	Kapliczka murowana	1. połowa XIX w.	
74.	Skierniewice	Nowomiejska / Zwierzyniecka	387	8	Kapliczka murowana	połowa XIX w.	
75.	Skierniewice	Nowomiejska 28	569/1	8	Dom murowany	1920-1930 r.	
76.	Skierniewice	Nowomiejska 34	335/3	8	Dom drewniany	1910-1920 r.	
77.	Skierniewice	Nowomiejska 73	277/1	8	Dom drewniany	1910-1920 r.	
78.	Skierniewice	Nowomiejska 105	162/2	8	Dom murowany	1920-1930 r.	
79.	Skierniewice	Ogrodowa 6	346	10	Dom murowany	1930 r.	
80.	Skierniewice	Ogrodowa 14	322	10	Dom murowany	1. ćwierć XX w.	
81.	Skierniewice	Ogrodowa 15 /Długa 7	283	10	Dom murowany	1. ćwierć XX w.	
82.	Skierniewice	Okrzei 8	337	9	Dom drewniany	2. połowa XIX w.	
83.	Skierniewice	Piłsudskiego 1 (d. Armii Ludowej)	134/2	9	Willa murowana	2. połowa XIX w.	A-440 z 30.10.1976 r.
84.	Skierniewice	Piłsudskiego 2 (d. Armii Ludowej)	61	9	Willa, tzw. willa Kozłowskiej, ob. siedziba Urzędu Stanu Cywilnego	1893 r.	A-432 z 30.10.1976 r.

85.	Skierniewice	Piłsudskiego 6 (d. Armii Ludowej)	124	9	Willa miejska	1931 r.	
86.	Skierniewice	Piłsudskiego 7/9 (d. Armii Ludowej)	138	9	Dom murowany	początek XX w.	A-441 z 30.10.1976 r.
87.	Skierniewice	Piłsudskiego 16 (d. Armii Ludowej)	130	9	Dom murowany	1. ćwierć XX w.	
88.	Skierniewice	Piłsudskiego 23 (d. Armii Ludowej)	196	9	Willa Heinrichów, tzw. Marysin	około 1910 r.	A-442 z 30.10.1976 r.
89.	Skierniewice	Piłsudskiego 24 (d. Armii Ludowej)	110/6	9	Dom murowany (dworek)	koniec XIX w.	A-443 z 30.10.1976 r.
90.	Skierniewice	Piłsudskiego 38 (d. Armii Ludowej)	115/4	9	Willa fabrykanta Witana	1901 r.	A-433 z 30.10.1976 r.
91.	Skierniewice	Piłsudskiego (d. Armii Ludowej)	173/9	8	Budynek nastawni kolejowej (p.odg. Skierniewice Park"SKP")	początek XX w.	
92.	Skierniewice	Plac Dąbrowskiego	350	9	Kapliczka murowana	1. połowa XIX w.	
93.	Skierniewice	Rawska 6	273	10	Kamienica	1899 r.	A-1001 z 7.11.1997 r.
94.	Skierniewice	Rawska 15	271/2	10	Budynek murowany mieszkalno- usługowy	koniec XIX w.	
95.	Skierniewice	Rawska 43	409	10	Kamienica	1913r., rozbudowa 1920-1930 r.	
96.	Skierniewice	Rawska (w pobliżu skrzyżowania z ul. Trzczińską)	343	6	Kapliczka murowana	XIX w.	

97.	Skierniewice	Rawska	383/1	10	Kapliczka św. Rocha	XVIII/XIX w.	
98.	Skierniewice	Rondo Solidarności (Mszczonowska/ Rataja)	278	5	Krzyż przydrożny – cenotaf żołnierza Mieczysława Wieczorka poległego w 1939 r. pod Modlinem	1884r.	
99.	Skierniewice	Rynek 1	191	9	Ratusz, ob. siedziba Urzędu Miasta	1847 r.	777 z 28.12.1987 r.
100.	Skierniewice	Rynek 2/3	192/2	9	Kamienica (część północna)	2. połowa XIX w.; postawiony na murach parteru z końca XVIII w.	A-434 z 30.10.1976 r.
101.	Skierniewice	Rynek 2/3	192/2	9	Kamienica (część południowa)	2 połowa XIX w.	
102.	Skierniewice	Rynek 4	522/1, 522/2	9	Dom murowany	1. połowa XIX w.	908/276 z 27.12.1967 r.
103.	Skierniewice	Rynek 5	523	9	Kamienica	około 1834 r.	
104.	Skierniewice	Rynek 6	202	10	Kamienica	około połowy XIX w.	
105.	Skierniewice	Rynek 7	204	10	Kamienica	lata 90. XIX w.	
106.	Skierniewice	Rynek 10/11	208	10	Kamienica	lata 90. XIX w.	

107.	Skierniewice	Rynek 15	223	10	Dom murowany	przełom XIX i XX w.	
108.	Skierniewice	Rynek 23	194	10	Dom murowany	1875 r.	A-974 z 19.07.1994 r.
109.	Skierniewice	Rynek 24	193	10	Kamienica	początek XX w.	A-435 z 30.10.1976 r.
110.	Skierniewice	Rynek 31	168/1	10	Dom murowany	1880 r.	
111.	Skierniewice	Rynek 32	167	10	Dom murowany	2. połowa XIX w.	A-427 z 30.10.1976 r.
112.	Skierniewice	Rynek 33	166	10	Kamienica	koniec XIX w.	A-436 z 30.10.1976 r.
113.	Skierniewice	Rynek 34	165	10	Dom murowany	koniec XIX w.	A-438 z 30.10.1976 r.
114.	Skierniewice	Rynek 35 /Senatorska 2	163	10	Dom murowany	początek XX w.	A-439 z 30.10.1976 r.
115.	Skierniewice	Senatorska 1 (d. Świerczewskiego)	181/2	9	Kamienica z oficyną	4. ćwierć XVIII w.	A-1004 z 7.04.1998 r.
116.	Skierniewice	Senatorska 3 (d. Świerczewskiego)	180/1	9	Dom murowany	4. ćwierć XIX w.	

117.	Skierniewice	Senatorska 4 (d. Świerczewskiego)	161/3	10	Kamienica z dwiema oficynami w granicach nieruchomości gruntowej	lata 90. XIX w.	A-932 z 16.04.1993 r.
118.	Skierniewice	Senatorska 5 (d. Świerczewskiego)	161/2	10	Dom murowany (budynek północny)	4. ćwierć XVIII w.;	909/277 z 29.12.1967 r.
119.	Skierniewice	Senatorska 5 (d. Świerczewskiego)	161/2	10	Dom murowany (budynek południowy)	Koniec XIX w.	
120.	Skierniewice	Senatorska 6 (d. Świerczewskiego)	160, 119/2	10	Dom murowany	3. ćwierć XIX w.	
121.	Skierniewice	Senatorska 7 (d. Świerczewskiego)	160	10	Dom murowany	4. ćwierć XVIII w.;	910/278 z 29.12.1967 r.
122.	Skierniewice	Senatorska 8 (d. Świerczewskiego)	119/2	10	Kamienica	1905 r.	
123.	Skierniewice	Senatorska 10 (d. Świerczewskiego)	118	10	Budynek szkolny, internat, ob. siedziba Straży Miejskiej	XVIII w.;	przebudowa w XX w.
124.	Skierniewice	Senatorska 11/13, 14, 16, 18 (d. Świerczewskiego) Św. Floriana 2	158, 156/2 i 62	9 i 10	Zespół kościoła parafialnego pw. św. Jakuba Apostoła	XV w. – XIX w.	
125.	Skierniewice	Senatorska 11/13 (d. Świerczewskiego)	158	9	Kościół rzymskokatolicki, parafialny pw. św. Jakuba z dzwonnica w zespole kościoła parafialnego pw. Św. Jakuba	koniec XVIII w.;	1781 r. 282/210 z 29.12.1967 r.

126.	Skierniewice	Senatorska 11/13 (d.Świerczewskiego)	158	9	Cmentarz przykościelny w zespole kościoła parafialnego pw. Św. Jakuba	2. połowa XV w.	993 z 8.03.1995 r.
127.	Skierniewice	Senatorska 11/13 (d.Świerczewskiego)	158	9	Ogrodzenie kościoła z bramkami w zespole kościoła parafialnego pw. Św. Jakuba	XVIII w.	
128.	Skierniewice	Senatorska 14 (d. Świerczewskiego)	62	10	Dawna plebania kościoła pw. św. Jakuba (organistówka) w zespole kościoła parafialnego pw. Św. Jakuba	4. ćwierć XVIII w.; XIX w.	905/273 z 29.12.1967 r.
129.	Skierniewice	Senatorska 16 (d. Świerczewskiego)	62	10	Budynek plebanii kościoła pw. św. Jakuba w zespole kościoła parafialnego pw. Św. Jakuba	1924 r.	778 z 28.12.1987 r.
130.	Skierniewice	Senatorska 18 (d. Świerczewskiego)	62	10	Budynek kancelarii parafii pw. św. Jakuba w zespole kościoła parafialnego pw. Św. Jakuba	koniec XVIII w., 1781 r.; przebudowa XIXw.	906/274 z 29.12.1967 r.
131.	Skierniewice	Św. Floriana 2	156/2	10	Dom katechetyczny, drewniany w zespole kościoła parafialnego pw. Św. Jakuba	1900 r.	
132.	Skierniewice	Senatorska 27 (d. Świerczewskiego)	147	9	Kamienica z dwiema oficynami	1. ćwierć XX w.	
133.	Skierniewice	Sienkiewicza 1	39/10, 39/1	9	Szpital i Urząd Księstwa Łowickiego, ob. budynek przychodni zdrowia	2. połowa XVIII w.; XIX w.	780 z 28.12.1987 r.
134.	Skierniewice	Sienkiewicza 4	37	9	Dom murowany, obecnie restauracja	lata 90. XIX w.	A-995 z 28.07.1995 r.

135.	Skierniewice	Sienkiewicza 12	26	9	Kamienica	lata 30. XX w.	
136.	Skierniewice	Sienkiewicza 14	25	9	Willa, obecnie budynek szkolny	około 1883 r.	760 z 10.01.1985 r.
137.	Skierniewice	Sienkiewicza 16	21	9	Kamienica z oficyną	przełom XIX i XX w.	A-985 z 16.12.1994 r.
138.	Skierniewice	Sienkiewicza 24	13	9	Dom murowany	Lata 80. XIX w.	
139.	Skierniewice	Sienkiewicza 26	10/3	9	Dom mieszkalny, dawny hotel	4. ćwierć XIX w.	A-975 z 20.09.1994 r.
140.	Skierniewice	Słoneczna 2	274/2	9	Willa rodziny Henzicków	około 1900 r.	
141.	Skierniewice	Sobieskiego 10	91/3	4	Budynek mieszkalno-biurowy, murowany, ob. w zespole zabudowy pola doświadczalnego SGGW	lata 20. XX w.	
142.	Skierniewice	Sobieskiego 10	91/3	4	Spichlerz murowany, ob. w zespole zabudowy pola doświadczalnego SGGW	około 1924 r.	
143.	Skierniewice	Strobowska/ Graniczna	651/7	7	Kapliczka przydrożna, murowana	XVIII i XIX w.	
144.	Skierniewice	Strobowska 2	163/2	7	Willa „Wanda” komendanta garnizonu wojsk carskich	koniec XIX w.	771 z 25.08.1986 r.

145.	Skierniewice	Strobowska 32	1149 i 180	7	Cmentarz żydowski tzw. stary	1. połowa XIX w.	A-873 z 20.03.1992 r.
146.	Skierniewice	Strobowska	720/2	7	Cmentarz grzebalny tzw. stary „Strzelba”	1. połowa XIX w.	
147.	Skierniewice	Strobowska	645/2	7	Dawny cmentarz komunalny	1. połowa XIX w.	
148.	Skierniewice	Strykowska 2 (d. Marchlewskiego)	215	10	Kamienica	początek XX w.	
149.	Skierniewice	Strykowska 4 (d. Marchlewskiego)	216	10	Willa miejska	1905 r.	
150.	Skierniewice	Strykowska 13 (d. Marchlewskiego)	512, 330	9	Dom murowany	2. połowa XIX w.	
151.	Skierniewice	Strykowska 23 (d. Marchlewskiego)	325	9	Dom murowany	2. połowa XIX w.	
152.	Skierniewice	Stwosza Wita 1	3	10	Budynek murowany przychodni lekarskiej	3. ćwierć XIX w.	
153.	Skierniewice	Św. Floriana 4	165	9	Dom drewniany (dworek)	2. połowa XVIII w.	431 z 30.09.1976 r.
154.	Skierniewice	Św. Floriana 9 (d. Floriańska)	191	9	Jatki miejskie, ob. budynek biurowy Urzędu Miasta	1828r.	
155.	Skierniewice	Św. Floriana 14	208/2, 207	9	Brama wjazdowa do osady tkaczy	1. połowa XIX w.	
156.	Skierniewice	Św. Floriana 15	281	9	Dom murowany	początek XX w.	

157.	Skierniewice	Św. Floriana	190/2	9	Kapliczka św. Floriana (figura na postumencie)	1826 r.	
158.	Skierniewice	Św. Stanisława 1	339, 385/1	10	Zespół kościoła cmentarnego pw. Św. Stanisława	XVIII- XIX w.	
159.	Skierniewice	Św. Stanisława 1	339	10	Kościół parafialny rzym.-katolicki. pw. Św. Stanisława w zespole kościoła cmentarnego pw. św. Stanisława,	1720 r.	283/211 z 29.12.1967 r.
160.	Skierniewice	Św. Stanisława 1	339	10	Budynek szpitala (przytułku), ob. budynek przykościelny w zespole kościoła cmentarnego pw. św. Stanisława,	1867 r.	779 z 29.12.1987 r.
161.	Skierniewice	Św. Stanisława	339	10	Cmentarz przykościelny św. Stanisława w zespole kościoła cmentarnego pw. św. Stanisława,	1782r.	A-812 z 22.11.1991 r.
162.	Skierniewice	Św. Stanisława	339	10	Kaplica grobowa Braulińskich w zespole kościoła cmentarnego pw. św. Stanisława	2. połowa XIX w.	
163.	Skierniewice	Św. Stanisława	339	10	Ogrodzenie z bramą w zespole kościoła cmentarnego pw. św. Stanisława	XIX w.	
164.	Skierniewice	Św. Stanisława	385/1, 385/3	10	Fragment dawnego cmentarza przykościelnego Św. Stanisława w zespole kościoła cmentarnego pw. św. Stanisława	XVIII -XIX w	

165.	Skierniewice	Waryńskiego 6	224 i 225	8	Dom drewniany	1910-1920 r.	
166.	Skierniewice	Waryńskiego 8	181	8	Dom drewniany	1910-1920 r.	
167.	Skierniewice	Waryńskiego 21a	188/4	1	Dom drewniany zawiadowcy, ob. dom mieszkalny	koniec XIX w.	
168.	Skierniewice	Zadębie 10	331/1	7	Dom murowany	1920-1930 r.	
169.	Skierniewice	Zadębie 23	495/1	7	Dom murowany	1920-1930 r.	
170.	Skierniewice	Zadębie 24	504/2	7	Dom murowany	1920-1930 r.	
171.	Skierniewice	wg mapy	-----		Układ urbanistyczny miasta - strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej „A” miasta Skierniewice	XVI w.	A-775 z 18.05.1987 r.
172.	Skierniewice	wg mapy	-----		Układ urbanistyczny miasta - strefa B ochrony konserwatorskiej	XVI W.	

Tabela 3. Wykaz stanowisk archeologicznych na terenie miasta Skierniewice (AZP)

L.p.	Nr st. na AZP	Miejscowość	Kultura	Chronologia	Funkcja
AZP 63-58					
1.	13	Skierniewice		pradzieje	śląd osadnictwa
2.	14	Skierniewice		pradzieje	śląd osadnictwa
3.	21	Skierniewice -Feliksów		pradzieje	śląd osadnictwa
4.	22	Skierniewice -Feliksów	polska	XIV-XV w.	archiwalne
5.	23	Skierniewice -Halinów	?	pradzieje	śląd osadnictwa
			polska	XVI – XVII w.	śląd osadnictwa
7.	24	Skierniewice – Balcerów		8000 l. p.n.e.	archiwalne
8.	29.	Skierniewice - Halinów	?	pradzieje	śląd osadnictwa
9.	30	Skierniewice - Halinów	Kpl	neolit	osada
			trzcieniecka	II EB	osada
10.	31	Skierniewice -Halinów	polska	okres nowożytny	śląd osadnictwa
11.	32	Skierniewice - Halinów		EK-EB	śląd osadnictwa
12.	33	Skierniewice -Halinów	polska	późne średn-/nowoż	śląd osadnictwa
13.	34	Skierniewice - Feliksów		EK	śląd osadnictwa
			łużycka	EB?	śląd osadnictwa
			polska	XVII-XVIII w.	osada
14.	35	Skierniewice -Feliksów	kpl	neolit	osada
			kpl	neolit	osada
			?	WEB	śląd osadnictwa
15.	36	Skierniewice - Feliksów	kpl	neolit	śląd osadnictwa

16.	37	Skierniewice -Feliksów	kpl	neolit	osada
17.	38	Skierniewice - Feliksów	kpl	neolit	śląd osadnictwa
18.	39	Skierniewice - Feliksów	kpl	neolit	osada
			Przeworska	Ep. żelaza	śląd osadnictwa
19.	40	Skierniewice - Feliksów	kpl	neolit	osada
20.	41	Skierniewice - Feliksów	kpl	neolit	osada
21.	42	Skierniewice - Feliksów		EK-EB	śląd osadnictwa
22.	43	Skierniewice - Feliksów	kpl	neolit	osada
23.	44	Skierniewice - Feliksów		EK-EB	śląd osadnictwa
24.	45	Skierniewice - Feliksów	polska	Okres nowożytny	śląd osadnictwa
25.	46	Skierniewice - Feliksów		WEB	śląd osadnictwa
26.	47	Skierniewice - Balcerów	polska	XV-XVII w.	osada
27.	48	Skierniewice - Balcerów		EK-EB	śląd osadnictwa
28.	49	Skierniewice - Balcerów	polska	Okr. nowożytny	śląd osadnictwa
29.	50	Skierniewice - Balcerów	polska	Okr. nowożytny	śląd osadnictwa
30.	51	Skierniewice - Balcerów	polska	Po 1840	śląd osadnictwa
AZP 62-58					
31.	5	Skierniewice -Grabina	łużycka	V EB - Ha D	osada
32.	6	Skierniewice - Grabina	przeworska	Okres rzymski	osada
33.	7	Skierniewice - Grabina	przeworska	Okres rzymski	osada

34.	18	Skierniewice	polska	średniowiecze	osada
35.	19	Skierniewice	polska	średn/nowożyt	Cmentarz przykościelny
AZP 62-59					
36.	3	Skierniewice - Rawka	łużycka		osada